

VERZONDEN 17 NOV. 2025

20250018 P

Adres Bureau Regioburgemeesters
Kalvermarkt 53
2511 CB Den Haag

Postadres

Telefoon

Behandeld door

Telefoon

E-mail

Onderwerp Inzet politie formatie

Datum 17 november 2025

Ons kenmerk 2025-0052231

Bijlage(n) 1

Pagina 2

Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering
Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Geachte heer Buma,

Hou Nederland veilig en weerbaar en zorg dat de politie haar essentiële rol in de strijd tegen criminaliteit niet verliest en het maatschappelijk vertrouwen behoudt.

Met deze indringende boodschap benaderen wij u als informateur.

In aanloop naar de verkiezingen hebben de Regioburgemeesters, het Openbaar Ministerie, de politie en de centrale ondernemingsraad van de politie hun gezamenlijke inzet voor een veiliger Nederland verwoord in bijgevoegd position paper over de politie 2025. Zij wijzen erop dat zonder extra middelen de veiligheid in Nederland en de maatschappelijke positie van de politie op het spel staat.

Er dreigt op de politiebegroting een structureel tekort olopend tot € 850 miljoen in 2030. Door heel scherpe keuzes te maken brengt de politie dit tekort zelf al terug tot 350 miljoen in 2030. Zonder extra geld kan de politie dit tekort alleen oplossen door te bezuinigen op personeel, concreet door zo'n 2.500 arbeidsplekken niet te bezetten. De gevolgen hiervan raken direct de basis: minder agenten op straat, minder rechercheurs en een organisatie die minder voorbereid is op crises. Dat is onverantwoord en maatschappelijk onuitlegbaar.

Er is minimaal € 350 mln. nodig om de strijd tegen criminaliteit niet te verliezen, het maatschappelijk vertrouwen te houden en een goede werkgever te blijven. Ook heeft de politie meer sturingsruimte nodig om het beschikbare geld zo doeltreffend mogelijk in te zetten. Daarnaast zijn er investeringen in de politie nodig om de weerbaarheid van Nederland te vergroten. Want de politie is als eerste aan zet bij sabotage, digitale aanvallen en maatschappelijke onrust als gevolg van geopolitieke ontwikkelingen. Hiervoor is een robuuste politieorganisatie nodig.

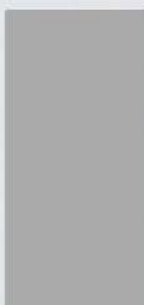

We vragen de formerende partijen om extra geld vrij te maken voor de politie. Om het tekort te dichten en om onze weerbaarheid te vergroten, zodat Nederland een politie houdt die er is en die levert, in de wijk en online. En om ervoor te zorgen dat ons land een politie heeft die voorbereid is op morgen; een politie die altijd daar is als het moet.

Wij wensen u succes met uw opdracht en verzoeken u daarbij onze oproep nadrukkelijk te betrekken. Uiteraard zijn wij meer dan bereid onze inzet verder toe te lichten in een gesprek met u en de formerende partijen.

Hoogachtend,

Hubert Bruls

Voorzitter Regioburgemeesters

Janny Knol

Korpschef politie

WAT DE POLITIE NODIG HEEFT

1

Minimaal 350 mln om de strijd tegen criminaliteit niet te verliezen, het maatschappelijk vertrouwen te behouden en een goede werkgever te blijven.

→

2

De politie vraagt ruimte en vertrouwen om samen met de lokale gezagen keuzes te maken binnen de politiebegroting waarover actieve en transparante verantwoording zal worden afgelegd.

→

3

De politie vraagt daarom stabiliteit en continuïteit in beleid en financiering, zodat de politie haar veranderkracht kan inzetten waar het écht nodig is.

→

Wat Nederland terugkrijgt

Een politie die er is en levert, in de wijk en online. Een politie die successen blijft boeken en voorbereid is op morgen. Een politie die stevig staat, juist als de samenleving daarom vraagt.

Altijd daar als het moet

De politie is er als het erop aankomt. De politie rolt criminele netwerken op, beschermt onze vitale infrastructuur en staat klaar als je hulp nodig hebt. Online boekt de politie grote resultaten: van het kraken van cryptocommunicatie tot het oprollen van complete netwerken op het darkweb. En de politie zorgde er mede voor dat de NAVO-top in Den Haag veilig en ongestoord kon plaatsvinden. Dit zijn een aantal zichtbare successen, terwijl al het dagelijkse politiewerk onverminderd doorgaat. Dag en nacht wordt er noodhulp verleend, worden aangiftes opgenomen en verkeersongevallen afgehandeld. Politie mensen zijn altijd daar als het moet.

Maar de druk neemt toe. Er komt steeds meer op de politie af. Geopolitieke spanningen vinden hun weg naar onze straten. Jaarlijks worden duizenden demonstraties begeleid, zodat burgers vrij hun mening kunnen uiten. Ondernemende criminaliteit komt steeds dichterbij: ruim 1.100 keer per jaar worden buurten en gezinnen opgeschrikt door explosies. Criminelen verplaatsen hun activiteiten naar de digitale wereld. Elke maand zijn er 800 incidenten van helpdeskfraude door oplichters, waardoor mensen niet alleen hun spaargeld maar ook hun gevoel van veiligheid verliezen. En bij de 15.000 incidenten met personen met verward gedrag die elke maand plaatsvinden, is de politie het vangnet. Niet omdat het politiewerk is, maar omdat vaak de juiste zorg ontbreekt en er niemand komt als de politie niet komt.

De politie is onmisbaar, maar het fundament onder de organisatie kraakt. Zonder extra investeringen ontstaat een onvermijdelijk tekort van minimaal € 350 miljoen.

De politie is een ankerpunt in een onrustige samenleving. Burgers vertrouwen erop dat de politie aanspreekbaar en aanwezig is, dat er recht wordt gedaan en dat criminelen worden opgespoord en gepakt. Om als politie verbonden, vaardig en vastberaden te blijven, zijn extra middelen nodig en meer ruimte om die effectief in te zetten. Het vertrouwen in de politie is hoog en stabiel. Dat is een groot goed dat te danken is aan politiemensen die zich dag in dag inzetten om Nederland veilig te houden. Zij worden niet gedreven door cijfers of regels, maar door iets fundamenteels: de wil om er te zijn als het ertoe doet. Hun werk maakt het verschil tussen chaos en orde, tussen angst en geborgenheid, tussen onrecht en gerechtigheid.

Het behoud van dat vertrouwen is niet vanzelfsprekend. De politie moet zich voortdurend aanpassen en criminelen telkens een stap voorblijven. Alleen zo blijft Nederland weerbaar tegen fysieke en digitale aanvallen, van zowel criminelen als statelijke actoren. Zonder extra middelen staat de veiligheid in Nederland en de maatschappelijke positie van de politie op het spel. Wij als Regioburgemeesters, Openbaar Ministerie, politie en Centrale Ondernemingsraad willen dat voorkomen en het fundament onder de politie verstevigen.

De realiteit nu

Dit jaar bestaat de politie als één landelijke organisatie twaalf jaar. In die periode heeft de politie grote veranderingen doorgemaakt en hebben verschillende kabinetten geïnvesteerd in urgente thema's, zoals de aanpak van cybercrime en bewaken en beveiligen. Dat was belangrijk om de politieorganisatie beter aan te laten sluiten op de huidige tijd. Maar met het extra geld nam ook het aantal extra taken toe, terwijl structurele tekorten maar deels werden opgelost waardoor de tekorten bleven oplopen.

In eerdere position papers politie¹ (in 2021 en 2023) is erop gewezen dat deze structurele tekorten niet oneindig vooruitgeschoven konden worden. Het fundament onder de politie moet steviger. Dat blijkt nu weer. De tijd van structurele tekorten dekken met personele onderbezetting is voorbij. De politie kan met de huidige middelen de huidige en toekomstige crime change niet bestrijden en de unieke positie in wijken en buurten loopt gevaar. Terwijl de politie juist in tijden van onzekerheid haar zichtbaarheid en aanwezigheid on- en offline moet versterken.

Er dreigt op de politiebegroting een tekort oplopend tot €850 miljoen in 2030. De politie zet alles op alles en maakt momenteel al hele scherpe keuzes om dit tekort terug te dringen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het stoppen of vertragen van ICT-projecten. Er worden moeilijke keuzes gemaakt, die niet zonder risico's zijn voor de slagkracht van de politie. Want keuzes in de bedrijfsvoering en de ICT hebben effect op het operationele politiewerk en werken door in de hele strafrechtketen. En zelfs na deze keuzes blijft er een onvermijdelijk tekort over oplopend tot zeker € 350 miljoen² in 2030, zoals ook wordt erkend door de minister van Justitie en Veiligheid.

¹ Position paper 2023 'Een stabiele basis voor onze maatschappelijke opgaven' & Position paper 2021 'De politie van morgen en overmorgen'

² Dit bedrag bestaat overwegend uit onvermijdbare kosten oplopend tot € 300 mln. voor goed werkgeverschap, grote kostenstijgingen in de markt voor informatievoorziening en digitalisering, hogere wettelijke verplichtingen voor de verduurzaming van huisvesting en € 50 mln. taakstelling uit de voorjaarsnota 2025. Zie ook het eerste halfjaarbericht politie 2025 (Kamerstukken II 2024/25, 29 628 nr. 1277).

Wat de politie vraagt

Veranderingen van de criminaliteit en toenemende maatschappelijke spanningen raken het werk van de politie. De politie ziet dit niet alleen gebeuren, maar speelt er iedere dag actief op in. Met de strategische agenda 'Stevig staan in deze tijd' bereidt de politie zich voor op de toekomst. Om dat goed te kunnen doen zijn drie dingen essentieel:

- 1** Extra middelen om het maatschappelijk vertrouwen te behouden, de strijd tegen de criminaliteit niet te verliezen en een goede werkgever te blijven.
- 2** Ruimte om te kunnen sturen.
- 3** Verbetering lukt alleen met consistent beleid.

WAT DE POLITIE VRAAGT

1

Extra middelen om het maatschappelijk vertrouwen te behouden, de strijd tegen de criminaliteit, niet te verliezen en een goede werkgever te blijven.

Zonder extra middelen ontstaat op de politiebegroting een tekort van €350 miljoen. Dit tekort kan zonder extra geld alleen worden opgelost door te bezetting te beperken en vernieuwingsprocessen te stoppen. Dat betekent dat uiteindelijk de basis wordt geraakt: de zichtbaarheid, de slagkracht online en de zorg voor politiemensen. Voor burgers betekent dat minder blauw op straat, vaker 'nee' bij aangiftes en een politie die minder in staat is om een vangnet te zijn. Om Nederland veilig te houden en de zorg voor onze politiemensen op peil te houden, moet in ieder geval de meest prangende tekorten in de politiebegroting worden opgelost. Daarvoor is minimaal € 350 mln. nodig. Dit is een absolute ondergrens, omdat alle 'makkelijke' keuzes al zijn gemaakt en de politie geconfronteerd blijft worden met stijgende kosten. Met name de informatievoorziening is daarbij een onzekere factor, omdat digitale systemen en opsporingstechnologie steeds duurder worden. En die duurdere ICT mag niet ten koste gaan van de zorg voor politiemensen, zij moeten gezond de eindstreep kunnen halen. Voor de toekomst is het noodzakelijk dat de bekostiging van de politie meebeweegt met de groei van de bevolking, inflatie en de complexiteit van criminaliteit, zodat de basis op orde blijft.

Hiernaast moet de weerbaarheid van Nederland omhoog om goed voorbereid te zijn op fysieke en digitale aanvallen van statelijke actoren en criminelen. Dit vraagt om een brede investering in weerbaarheid, die noodzakelijkerwijs ook de politie raakt. Want de politie staat midden in deze opgave en is als eerste aan zet bij sabotage, digitale aanvallen en maatschappelijke onrust als gevolg van ontwikkelingen in de wereld.

WAT DE POLITIE VRAAGT

2

Ruimte om te kunnen sturen.

Politiemensen weten vanwege hun lokale verbondenheid en vakkennis het beste waar geld het meest effectief kan worden ingezet. Nu wordt een groot deel van de politiebegroting vastgezet via rigide normen. Ook sluit het begrip 'operationele sterkte' niet meer aan op deze tijd en de politiepraktijk: naast operationele medewerkers zijn ook digitale experts en technologische middelen onmisbaar in de hedendaagse operatie. De politie vraagt daarom ruimte en vertrouwen om samen met de gezagen keuzes te maken binnen de politiebegroting, waarover actieve en transparante verantwoording zal worden afgelegd.

WAT DE POLITIE VRAAGT

3

Verbetering lukt alleen met consistent beleid.

Grote veranderingen vragen tijd en capaciteit. Het bijsturen van instroom en opleidingen, het versterken van (digitale) expertise, het verbeteren van samenwerking met partners: dit kan niet telkens worden ingehaald door steeds wisselende en nieuwe prioriteiten. De politie vraagt daarom stabiliteit en continuïteit in beleid en financiering, zodat de politie haar veranderkracht kan inzetten waar het écht nodig is. Structurele financiering moet geregeld zijn om plannen echt te kunnen realiseren en daarna te kunnen borgen. De politie blijft vanzelfsprekend openstaan voor maatschappelijke ontwikkelingen die om aanpassingen vragen.

Wat Nederland daarvoor terugkrijgt

Een politie die er is en levert, in de wijk én online. Een politie die successen blijft boeken, die niet alleen de gaten van vandaag dichtloopt maar ook voorbereid is op morgen. Een politie die zichtbaar, aanspreekbaar en benaderbaar blijft, die zich flexibel aanpast om criminelen voor te blijven en die goed zorgt voor haar mensen. Een politie die recht doet aan slachtoffers en nabestaanden en blijft zoeken naar antwoorden en daders. Een politie die een betrouwbare partner is, om bijvoorbeeld problemen met personen met verward gedrag en jeugd samen aan te pakken. Een politie die stevig staat, juist als de samenleving daarom vraagt.

Dat is wat Nederland verdient. Maar dat lukt alleen als de politie de ruimte krijgt om te doen wat nodig is.

Centrale Ondernemingsraad

OPENBAAR MINISTERIE

Regioburgemeesters

P-25-0436

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bureau Regioburgmeesters
T.a.v. de heer H. Bruls en
Mevrouw J. Knol
Kalvermarkt 53
2511 CB DEN HAAG

Kenmerk: 202500189

Den Haag, 24 november 2025

Geachte heer Bruls en mevrouw Knol,

Beste Heer Bruls en Janneke,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informatieur

Smart Delta Drechtsteden
Spuiboulevard 300
3311 GR Dordrecht
T 078 770 8001
www.smartdeltadrechtsteden.nl

Contactpersoon

Datum 17-11-2025
Zaaknr. 2025-0118509
Uw kenmerk n.v.t.
Betref Felicitatiebrief informateur

Geachte heer Van Haersma Buma,

Van harte gefeliciteerd met uw benoeming tot informateur. De opgave waarvoor u staat, het vormgeven van een positieve agenda voor Nederland, vraagt om doortastende keuzes op thema's als energie, stikstof, wonen, migratie en het versterken van het vestigingsklimaat. Dat laatste is cruciaal voor structurele groei, innovatie en het behoud van strategische sectoren binnen onze landsgrenzen.

Vanwege geopolitieke ontwikkelingen zal een nieuw kabinet meer moeten investeren in onze Nederlandse maakindustrie. Een sterke Nederlandse maritieme sector is dan essentieel. Deze is noodzakelijk voor onze defensie, waterveiligheid, logistiek, scheepsbouw, energietransitie en vitale infrastructuur op zee. Daarbij levert de sector een stevige bijdrage aan ons verdienvermogen, export en R&D klimaat.

De Drechtsteden is een dichtbevolkte, waterrijke regio in de provincie Zuid-Holland met een sterk industrieel profiel. Samen met Rotterdam vormt zij een internationaal maritiem knooppunt. Bedrijven als Fokker, Boskalis en Royal IHC, een krachtig MKB en nauwe banden met kennisinstellingen als TU Delft en de Erasmus Universiteit maken de regio tot koploper in duurzame innovatie: op het gebied van emissievrije technologie, autonoom varen en waterstofinfrastructuur.

Onze regio met een verzorgingsgebied van meer dan 500.000 inwoners wil samen met een nieuw kabinet investeren in:

- Het vergroten van het verdienvermogen van Nederland door te investeren in de maritieme maakindustrie
- De realisatie van woningbouw door het versnellen van 25.000 woningen, onder andere langs OV-knooppunten
- Het aanpakken van netcongestie door onze investeringen in warmtenetten, energiehubs en waterstofstations
- Realiseren van oplossingen voor het fileleed op de corridor Rotterdam – Europa door betekenisvol meer transport over water en spoor te organiseren

Voor een nieuw kabinet willen wij een deel van de oplossing zijn.
Samen werken aan een sterkere economie in Nederland.

Wij vragen van u onze regionale kracht en ambitie te benutten door samen te werken aan deze oplossingen.

Met vriendelijke groeten,

[Redacted]
drs. N. (Nanning) Mol
Burgemeester van Dordrecht [Redacted]
Voorzitter Smart Delta Drechtsteden [Redacted]

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Smart Delta Drechtsteden
T.a.v. de heer N. Mol
Spuiboulevard 300
3311 GR DORDRECHT

Kenmerk: 202500191

Den Haag, 24 november 2025

Geachte heer Mol,

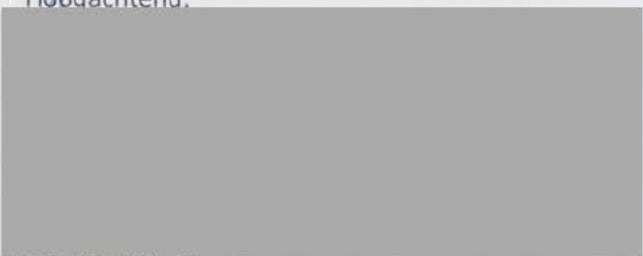
Bert Nanning

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informateur

202500192

Geachte heer Van Haersma Buma,

Graag stuur ik u een brief namens de leden van de Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC). Met deze brief willen wij een aantal aandachtspunten en aanbevelingen meegeven die naar onze overtuiging relevant zijn voor de lopende formatie en de wijze waarop het nieuwe regeerakkoord wordt ingevuld.

Wij hopen dat onze inbreng kan bijdragen aan verdere formatie en staan uiteraard open voor nadere toelichting.

Met vriendelijke groet,

Voorzitter DSGC

De Tweede Kamer
Ter attentie van Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Oproep: Veranker inclusieve, sociale en duurzame groei in nieuw regeringsbeleid
's-Gravenhage, 18 november 2025

Geachte heer Van Haersma Buma,

Sinds 2012 zijn AkzoNobel, dsm-firmenich, FrieslandCampina, HEINEKEN, KLM, Philips, Shell en Unilever actief binnen de Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC); dit jaar is ook Ahold Delhaize toegetreden¹. Wij zetten ons in voor duurzame, sociale en inclusieve groei die noodzakelijke transitie versnelt én onze internationale concurrentiekracht versterkt. Hiervoor werken we actief samen met de Nederlandse overheid en het bredere bedrijfsleven. De focus van de DSGC ligt op drie thema's: *klimaattransitie, circulaire economie* en *bestaanszekerheid in de waardeketen*.

Een Nederland dat toekomstbestendig is

De DSGC-leden maken zich zorgen. Het Nederlandse investeringsklimaat staat onder grote druk en dreigt achterop te raken. Tegelijkertijd groeit de noodzaak om de transitie naar een duurzame samenleving te versnellen. Geopolitieke spanningen, grondstoffenschaarste, digitale dreigingen en een complexe energie- en grondstoffentransitie zetten onze vanzelfsprekendheden onder druk. Nederland is een open economie: dat biedt kansen, maar maakt ons ook kwetsbaar. Het versterken van ons concurrentievermogen en het zorgen voor een gelijk internationaal speelveld zijn daarom urgent. Alleen met *politieke continuïteit, stabiliteit* en *partij-overstijgende samenwerking* kunnen de noodzakelijke keuzes voor duurzame groei en concurrentiekracht worden gemaakt.

Verduurzaming én concurrentievermogen gaan hand in hand

Innovatie en duurzame groei vragen om stabiel en voorspelbaar beleid. Dit maakt investeren in Nederland aantrekkelijk én haalbaar. Samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven is cruciaal om transitie te versnellen, om verduurzaming beter betaalbaar te maken en om de vraag naar duurzame oplossingen te stimuleren. Investerings in duurzaamheid versterken onze strategische autonomie, vergroten de welvaart en creëren banen van de toekomst. Wij doen daarom een nadrukkelijke oproep aan de formerende partijen: veranker duurzame groei in nieuw regeringsbeleid.

De DSGC brengt graag de volgende negen aanbevelingen onder uw aandacht, verdeeld over drie thema's:

Duurzame economische groei en investeringsklimaat

1. Bied een stabiel wettelijk kader dat aansluit bij Europees beleid, gericht op voorspelbaarheid, vooral voor stikstof-, klimaat- en circulariteitsbeleid.
2. Stimuleer investeringen via gericht industriebeleid en aansluiting bij Europese groeimarkten voor duurzame producten.
3. Creëer een gelijk speelveld binnen Europa; vermijd nationale wetgeving die eerlijke concurrentie verstoort.
4. Verminder administratieve lasten voor ESG-rapportages; focus op daadwerkelijke verduurzaming, in lijn met EU-omnibusvoorstellen als eerste stap.

Strategische autonomie en weerbaarheid

5. Versnel investeringen in energie-infrastructuur en circulaire transitie om afhankelijkheid te verminderen en het verdienvermogen te versterken.
6. Creëer structurele vraag naar *circular, biobased* en *low-carbon* producten om duurzame transitie en strategische onafhankelijkheid te bevorderen.
7. Versnel EU-toelatingsprocedures, met nadruk op voeding en biotechnologie, om innovatie en de eiwittransitie te stimuleren.

Koersbepalend leiderschap

8. Neem als overheid een leidende en samenwerkende rol: groen kapitaal, extra investeringen in R&D, robuuste governance, heldere transitiepaden en duurzaam inkoopbeleid.
9. Communiceer gezamenlijk met het bedrijfsleven over maatschappelijke waardecreatie om draagvlak, vertrouwen en perspectief voor een duurzame economie te versterken.

¹ Dutch Sustainable Growth Coalition

In de bijlage vindt u een nadere uitwerking van elk van deze negen aanbevelingen. Hiermee willen wij als internationaal opererende bedrijven met Nederlandse wortels actief bijdragen aan inclusieve, sociale en duurzame groei in Nederland en Europa. Dit kan alleen binnen een kader van stabiel en voorspelbaar beleid dat langetermijninvesteringen mogelijk maakt.

Gezien de relevantie van bovengenoemde punten is een afschrift van deze brief met fractievoorzitters gedeeld. Wij zijn graag bereid onze ideeën en voorstellen nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

[Redacted]
Voorzitter Dutch Sustainable Growth Coalition

Mede namens de DSGC-bedrijven:

[Redacted], CEO Ahold Delhaize
[Redacted], CEO AkzoNobel Nederland
[Redacted], dsm-firmenich Nederland
[Redacted], CEO FrieslandCampina
[Redacted], CEO HEINEKEN
[Redacted], CEO KLM
[Redacted], President Philips Nederland
[Redacted], President-directeur Shell Nederland
[Redacted], CEO Unilever Nederland

BIJLAGE

Duurzame economische groei en investeringsklimaat

1. Een helder en stabiel wettelijk kader dat aansluit op Europees beleid, gericht op voorspelbaarheid en investeringszekerheid

Er is een grote bereidheid onder DSGC-bedrijven om te investeren in de transitie die noodzakelijk zijn voor de toekomst van Nederland. Een consistent en faciliterend wettelijk kader dat aansluit bij Europees beleid is daarbij essentieel, simpelweg om fundamentele investeringsbeslissingen te kunnen nemen. Vooral rondom de 'way forward' voor stikstof-, klimaat- en circulariteitsbeleid ontbreken op dit moment de nodige zekerheid, duidelijke kaders en effectieve prikkels. Dit belemmert de voortgang en investeringen, zowel vanuit bedrijven als vanuit investeringsinstellingen, vanwege perceptuele financieringsrisico's, en maakt het voor het bredere bedrijfsleven uitdagend om effectief en toekomstgericht te ondernemen. Daarnaast is het van groot belang dat Nederland zich internationaal blijft inzetten voor een sterk en consistent Europees klimaatbeleid, zodat investeringsruimte wordt vergroot en gewaarborgd.

2. Positionering Nederland en Europa ten opzichte van (groen) investeringsklimaat

De huidige geopolitieke ontwikkelingen brengen veel onzekerheid met zich mee, waardoor belangrijke transitie vertraging oplopen en de aandacht voor duurzaamheid verschuift. Bedrijven zoeken manieren om de focus op duurzame ontwikkeling vast te houden en zo waardecreatie op lange termijn te waarborgen. Het is daarom van groot belang verduurzaming te faciliteren en tegelijk het concurrentievermogen van Nederland te versterken. Dit kan door investeringen in verduurzaming actief te stimuleren via vernieuwd industriebeleid met focus op groeimarkten en internationale concurrentiekracht. Zo worden investeringen in groene energie, hoogwaardige recycling, refurbishment en energie-efficiëntie mogelijk gemaakt. De Nederlandse overheid – met leidende groeimarkten² zoals innovatieve voedingsmiddelen, biotechnologie, medtech, innovatieve chemie en duurzame brandstoffen – speelt een sleutelrol bij het realiseren van de doelen uit de *EU Clean Industrial Deal*, *EU Chemicals Industry Package*, *Sustainable Transport Investment Plan* en *EU Circular Economy Act*. Voor de DSGC is het essentieel dat Nederland en Europa in actie komen en niet stil blijven staan, om de concurrentiekracht te behouden en de duurzame doelen daadwerkelijk te behalen.

3. Creëren van gelijk internationaal speelveld is cruciaal voor ons concurrentievermogen

Een gelijk speelveld binnen Europa is essentieel om eerlijke concurrentie tussen Nederlandse en andere Europese bedrijven te waarborgen. Zonder een gelijk speelveld verzwakt het internationaal concurrentievermogen van bedrijven die investeren in duurzame technologie, vooral gezien het risico van overaanbod van goedkopere productie buiten de Europese Unie. Actie is dringend nodig om te voorkomen dat bedrijven Nederland verlaten en economische schade onherstelbaar wordt. Wet- en regelgeving moeten daarom op Europees niveau geharmoniseerd worden, zodat bedrijven in alle lidstaten onder dezelfde voorwaarden opereren. Daarnaast is een grondige analyse nodig van nationale belastingen die ondernemen in Nederland disproportioneel duur maken. Extra nationale wetgeving of voortijdige invoering zonder Europees kader is ongewenst.

4. Verminderen van administratieve lasten voor de duurzaamheidsrapportage

De DSGC onderschrijft het belang van transparantie via ESG-rapportages op EU-niveau. Momenteel ligt te veel nadruk op compliance en te weinig op daadwerkelijke verduurzaming. Bedrijven besteden veel tijd en middelen aan administratieve taken om aan nieuwe EU-regelgeving te voldoen. ESG-rapportages moeten worden vereenvoudigd, zodat inspanningen effectiever kunnen bijdragen aan de duurzame transitie ('*beyond compliance*'). Het *EU Omnibus Simplification Package*³ biedt een eerste stap. Volledige afschaffing van voorgestelde ESG-verplichtingen wordt niet ondersteund. Nederland kan zich inzetten voor behoud van afspraken en uitvoering op EU-niveau.

Strategische autonomie en weerbaarheid

5. Energietransitie en grondstoffentransitie verbeteren strategische onafhankelijkheid

Investeringen in het Nederlandse elektriciteitsnet zijn cruciaal, omdat de vraag naar hernieuwbare elektriciteit sneller groeit dan het netwerk wordt uitgebreid. Dit belemmert de energietransitie, remt duurzame investeringen en verlengt afhankelijkheid van buitenlandse energie, met alle geopolitieke risico's van dien. Snelle en grootschalige investeringen in energie-infrastructuur zijn daarom essentieel, met financiële ondersteuning van de overheid om verdere elektrificatie mogelijk te maken zonder onacceptabel hoge kosten voor bedrijven en burgers.

² Kamerbrief over industriebeleid met focus en groeimarkten voor Nederland (17 oktober 2025)

³ European Commission simplifies rules on sustainability and EU investments (26 februari 2025)

Daarnaast versterkt versnelling van de grondstoffentransitie en eiwittransitie zowel klimaat- en milieudoelen als strategische autonomie en herstel van biodiversiteit. Door minder afhankelijk te zijn van fossiele en kritieke grondstoffen en te investeren in een circulaire economie en samenleving, wordt Nederland minder kwetsbaar, wordt de strategische positie versterkt en draagt dit bij aan het verdienvermogen van het land.

6. Groene vraagcreatie; normeren op EU-niveau, stimuleren op nationaal niveau

Het versnellen van noodzakelijke transitie vereist ook het creëren van structurele vraag naar schonere industriële producten (*circular, biobased, low-carbon*). Dit stimuleert investeringen in schonere productieketens in Europa en vergroot strategische onafhankelijkheid. Vraagcreatie kan bijvoorbeeld plaatsvinden via Europees geharmoniseerde productmandaten of productstandaarden, groene inkoopcriteria, bijmengverplichtingen, voordelen bieden voor het gebruik van schonere materialen en het stimuleren van plantaardige eiwitten. Tegelijkertijd is het cruciaal dat de overheid samen met het bedrijfsleven investeert om duurzame oplossingen, zoals duurzame brandstoffen (SAF), een betaalbaar alternatief te maken voor conventionele brandstoffen. Hierdoor kunnen Nederlandse bedrijven weer vooroplopen en verder gaan dan het Europees vastgelegde minimum. Hiermee wordt verduurzaming versneld en ontstaan kansen om nieuwe sectoren te ontwikkelen, bijvoorbeeld op het gebied van synthetische brandstoffen of waterstof. Het creëren van structurele groene vraag in private markten is relevant op EU-niveau⁴ én in Nederland, waar diverse nationale stimuleringsprogramma's voor sectoren en ketens overwogen kunnen worden. De DSGC heeft eerder - samen met een brede vertegenwoordiging van bedrijven - de 'Call for Demand Creation'⁵ ondertekend. De Nederlandse overheid kan samen met de DSGC deze oproep versterken als onderdeel van het *Joint Statement on a European Sustainable Carbon Policy Package*⁶ en de *Nationale visie op duurzame koolstof in de chemische industrie*⁷.

7. Versnellen van algemene, en in het bijzonder goedkeuringsprocedures in de voedingsmiddelensector

Het proces voor juridische goedkeuring van nieuwe innovaties in Europa is momenteel te complex en tijdrovend - zowel in het algemeen als specifiek binnen de voedingsmiddelensector. Bedrijven moeten zich door langdurige procedures werken, wat innovatie en investeringen belemmert. De huidige complexe en trage goedkeuringsprocedures binnen de EU jagen investeringen weg naar landen met snellere en efficiëntere trajecten. Dit verzwakt de concurrentiepositie van de EU en Nederland, bijvoorbeeld ten opzichte van de Verenigde Staten. Vereenvoudiging, harmonisatie/standaardisatie en versnelling van het goedkeuringsproces is daarom cruciaal om Europa - en Nederland - aantrekkelijk te houden voor investeringen en als voortrekker in innovatie.

Koersbepalend leiderschap

8. Samenwerken met een stimulerende overheid

Transities slagen bij een sterke samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven. Neem als overheid een leidende rol door dit actief uit te dragen en bij te dragen aan de transitie in Nederland en ook in Europese context. Dit kan bijvoorbeeld door: (1) groen kapitaal beschikbaar te stellen en/of aantrekkelijke financieringsvoorwaarden, via een nationale investeringsinstelling⁸, (2) extra investeringen in kennis en R&D, conform de Lissabon-strategie⁹, (3) robuuste governance: duurzaamheidsbeleid minder versnipperd binnen ministeries beleggen en samenwerking bevorderen, zoals de transitie naar een circulaire economie verbinden aan de economische agenda, en door (4) helder uitgezette transitiepaden met korte- en langetermijndoelen. Tot slot (5) kan de overheid het goede voorbeeld geven door duurzaamheid steviger te verankeren in haar eigen inkoopbeleid.

9. Gezamenlijk communiceren van waardecreatie

Het publieke debat in Nederland is versnipperd en gepolariseerd. Wanneer overheid en bedrijfsleven gezamenlijk spreken over de maatschappelijke waarde van hun acties - zoals duurzame producten, banen, circulaire oplossingen en energie-efficiëntie - ontstaat een eenduidig verhaal over de toekomst van Nederland. Dit laat zien dat iedereen profiteert van een duurzame en perspectiefrijke economie en herstelt het vertrouwen in het gezamenlijke transitiepad.

⁴ EU Clean Industrial Deal, Sustainable Transport Investment Plan, EU Circular Economy Act en EU Industrial Accelerator Act

⁵ Call for Demand Creation to Drive Industry Investments (12 december 2024)

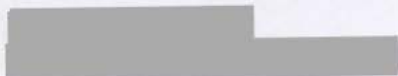
⁶ Joint Statement on a European Sustainable Carbon Policy Package (15 april 2024)

⁷ Visie op duurzame koolstof in de chemische industrie (31 oktober 2025)

⁸ Oproep: Nederland heeft (urgent) een nationale investeringsinstelling nodig (26 maart 2025)

⁹ R&D-investeringen in internationaal perspectief - Rathenau Instituut (1 mei 2025)

Afzender:

PostNL frankering betaald

R1

Brievenbuspakje+

NL 2000 gram

De Tweede Kamer
Bureau WoordvoeringKabinetsformatie
Postbus 20018
2500EA 'S-GRAVENHAGE

#X830X0X#00#0000#

3SOPKZ790439153

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Dutch Sustainable Growth Coalition

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

Kenmerk: 202500193

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informatieur

[Redacted]

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Saxion
Postbus 70.000
7500 KB Enschede
M.H. Tromplaan 28
7513 AB Enschede
www.saxion.nl

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering
Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum 18 november 2025

Klik hier als u tekst
wilt invoeren.

Onderwerp Pamflet Twentse kennisinstellingen

Geachte heer Van Haersma Buma,

Gefeliciteerd met uw rol als informateur namens Universiteit Twente, Hogeschool Saxion en ROC van Twente. Bijgevoegd vindt u het pamflet van deze Twentse kennisinstellingen. We vragen aandacht voor:

- **Een passend bekostigingsmodel.**

Oneliner voor regeerakkoord: *"In het kader van het Nationaal Programma Vitale Regio's stellen we structurele aanvullende bekostiging voor onderwijs en onderzoek in regio's met demografische krimp of economische transitie(s) ter beschikking."*

- **Leven Lang Ontwikkelen als publieke taak.**

Oneliner voor regeerakkoord: *"We stellen structurele middelen beschikbaar voor kennisinstellingen om hun wettelijke taak rond leven lang ontwikkelen uit te voeren en regionale werkenden en werkgevers duurzaam te ondersteunen."*

- **Structurele investeringslogica voor onderzoek en innovatie.**

Oneliner voor regeerakkoord: *"Verhoog de structurele financiering van (praktijkgericht) onderzoek, zodat regionale innovatiekracht wordt versterkt en bedrijven sneller kunnen inspelen op maatschappelijke en technologische veranderingen."*

Wij wensen u succes en wijsheid met het maken van een stabiele regering en hopen dat u (hoger) onderwijs in de regio niet vergeet.

Met vriendelijke groet

Voorzitter College van Bestuur Hogeschool Saxion

Investeer in Twente. Versterk de kenniswaaier en oogst de vruchten voor heel Nederland.

Een toekomstbestendig Nederland begint in de regio. Sterke regio's vormen de ruggengraat van onze brede welvaart. Twente is zo'n regio: een nationale hotspot voor de hightech maakindustrie, cruciaal voor het verdienvermogen van Nederland én Europa.

In Twente bundelen ROC van Twente, Saxion en Universiteit Twente hun krachten met bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties en andere kennisinstellingen in de waaier. Samen bouwen we aan een krachtig ecosysteem waarin onderwijs, onderzoek en innovatie elkaar versterken. Dit ecosysteem levert directe oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen zoals de energietransitie, toekomstgerichte gezondheidszorg, veiligheid en defensie en voedselzekerheid.

Eén kenniswaaier, één krachtige regio

Twente beschikt over de volledige kenniswaaier: mbo, hbo en wo zijn hier steeds meer verbonden. We werken:

- Mét de regio: samen met hightechbedrijven, mkb, zorginstellingen, andere onderwijsinstellingen, gemeenten en provincie.
- Over de volle breedte: van vakmanschap tot fundamenteel onderzoek, met soepele doorstroom en leven lang ontwikkelen.
- Op campusniveau: via Kennispark Twente, Stadscampus Enschede en regionale learning labs en via het delen van onderwijs en onderzoeksfaciliteiten.

Hiermee creëren we een geïntegreerd kennissysteem waarin talent zich maximaal kan ontwikkelen en kennis wordt omgezet in impact.

De urgentie: druk op de Twentse kennisinfrastructuur

Maatschappelijke en economische uitdagingen vragen om geïntegreerde oplossingen en onze samenwerking is sterker dan ooit. Demografische krimp, de rem op internationalisering en een bekostigingsmodel dat niet aansluit bij onze realiteit dwingen instellingen echter tot bezuinigingen. Cruciale opleidingen staan onder druk, terwijl de regio 55.000 nieuwe banen verwacht – juist in sectoren met tekorten zoals techniek, ICT en zorg. Onderwijs is een publieke taak. We leiden mensen op die de samenleving nodig heeft. Juist nú moeten we investeren in dat wat werkt.

Wat is er nodig?

1. Een passend bekostigingsmodel

- Ontwikkel een stabiel bekostigingsmodel voor mbo, hbo en wo, minder afhankelijk van studentenaantallen en daarmee van concurrentie.
- Behoud internationalisering: essentieel voor de regionale én Nederlandse arbeidsmarkt.
- Geef instellingen ruimte om maatschappelijke taken zoals sport, cultuur en valorisatie te blijven financieren.

2. Leven Lang Ontwikkelen als publieke taak

- Structurele bekostiging voor flexibele leerroutes.
- Ondersteun initiatieven gericht op laaggeletterdheid en arbeidsmarktparticipatie

3. Structurele investeringslogica voor onderzoek en innovatie

- Investeer langjarig en structureel in regionale innovatiekracht.
- Werk samen met bedrijfsleven, kennisinstellingen en maatschappelijke partners.

Conclusie: structurele erkenning en ondersteuning

Wat in Twente – en regio's als Groningen, Friesland, Zeeland en Limburg – is opgebouwd, verdient structurele waardering. Niet via incidentele impulsen, maar via beleid, bekostiging en uitvoering die recht doen aan de kracht van regionale samenwerking.

Oh Chips!

In Twente werken bedrijven, onderzoekers en kennisinstellingen samen aan de nieuwste chip-, nano- en quantumtechnologie. Chips zijn de stille kracht achter zorg, duurzaamheid en mobiliteit.

Chiptechnologie is ontzettend veelzijdig en in de komende jaren zijn hiervoor veel specialisten nodig. Daarom hebben ROC van Twente, Saxion, Universiteit van Twente, SMEOT, STODT en REMO hun krachten gebundeld in een gezamenlijke wervingscampagne voor opleidingen die relevant zijn voor de chiptechnologie. Een mooi voorbeeld van samenwerking in de kenniswaaier! Zie ook: <https://ohchips.nl>

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Saxion Hogeschool

[Redacted]

Kenmerk: 202500195

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoopachtend

[Redacted signature block]

Sybrand Buma
Informatieur

202500196

Raad voor de
rechtspraak

Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

bezoekadres
Kneuterdijk 1
2514 EM Den Haag

correspondentieadres
Postbus 90613
2509 LP Den Haag

(088) 3610000
www.rechtspraak.nl

datum 20 november 2025
ons kenmerk BO/2025 UIT 14895
onderwerp Aanbevelingen kabinetsbeleid – de Rechtspraak

Geachte heer Buma,

Met deze brief wil ik u namens de Rechtspraak in Nederland veel succes wensen met uw opdracht van de Tweede Kamer om onder meer een agenda op te stellen die antwoord geeft op de grote vraagstukken die bepalend zijn voor de toekomst van Nederland. Een belangrijke opdracht, want na jaren van onzekerheid hebben mensen behoefte aan stabiliteit en concrete oplossingen voor maatschappelijke problemen.

Het is belangrijk dat de politiek maatschappelijke vraagstukken zelf oppakt, zich aan de eigen regels houdt en zorgt dat uitvoeringsinstanties hun werk adequaat kunnen doen. De afgelopen jaren hebben we gezien wat er gebeurt als oplossingen uitblijven of regels met voeten worden getreden: de rechter wordt dan regelmatig gedwongen om in voorliggende zaken de overheid op basis van het recht te corrigeren. Dit ondergraaft het publieke vertrouwen in de (instituten van de) democratische rechtsstaat en zorgt voor toenemend anti-institutioneel sentiment. Daarbij wordt de rechtspraak vaak als hindermacht neergezet die oplossingen tegenhoudt, in plaats van als de constructieve, noodzakelijke derde staatsmacht die hij in werkelijkheid is en ook wil zijn.

Het is in onze ogen hoopgevend om te zien dat u de handschoen oppakt door op een vijftal thema's naar gezamenlijke oplossingen te zoeken. Dit is niet alleen goed voor de direct betrokkenen die uitkijken naar die oplossingen, maar ook een mogelijk begin van het herstel van het vertrouwen dat mensen hebben in het probleemoplossend vermogen van onze overheid. Daarnaast biedt het een uitgelezen kans om niet alleen deze concrete problemen aan te pakken, maar ook de onderliggende basis van onze samenleving – de democratische rechtsstaat – te versterken. Met deze brief geef ik u graag een aantal aanbevelingen mee die daarbij kunnen helpen.

Raad voor de
rechtspraak

datum 20 november 2025
kenmerk BO/2025 UIT 14895
pagina 2 van 4

Weerbare rechtsstaat

- Neem waarborgen voor onafhankelijke rechtspraak expliciet in de wet op. Wij pleiten ervoor om de Raad voor de rechtspraak een grondwettelijke positie te geven en de rol van de minister bij benoemingen van de leden van deze Raad af te schaffen.
- Blijf Rechtspraak in twee instanties als uitgangspunt hanteren. Hieraan tornen om de urgente problemen van vandaag op te lossen, kan ertoe leiden dat de rechtsbescherming van morgen tekortschiet. Niet zelden wordt geopperd om beroepsmogelijkheden bij maatschappelijk urgente dossiers – bijvoorbeeld bij woningbouw en migratie – te beperken. Het is belangrijk te beseffen dat het hier gaat om spelregels voor de overheid met betrekking tot de rechtsbescherming van mensen in een veel zwakkere positie. Natuurlijk moeten rechterlijke procedures zo snel mogelijk verlopen, en op dit vlak heeft de Rechtspraak onmiskenbaar een verantwoordelijkheid. Maar we moeten oppassen dat de begrijpelijke politieke wil om problemen op te lossen niet ten koste gaat van de rechtsbescherming van mensen.
- Maak constitutionele toetsing door de individuele rechter mogelijk. Ondanks breed politiek draagvlak zijn vorige kabinetten er nog niet in geslaagd om het mogelijk te maken dat Nederlandse burgers zich bij de rechter kunnen beroepen op de Grondwet, de belangrijkste wet van ons land. Constitutionele toetsing leidt tot een verbeterde rechtsbescherming van burgers, organisaties en bedrijven in ons land.
- Bescherm de geest van onze vrije democratische rechtsstaat door te investeren in voor de jeugd aansprekend burgerschapsonderwijs. In tijden dat Nederland en Europa om begrijpelijke (geopolitieke) redenen investeren in defensie is het essentieel dat iedereen in ons land weet wát we beschermen: onze manier van leven. Onze samenleving kan niet alleen worden beschermd met meer wapens en defensie. Een toekomstige generatie met een kritisch denkvermogen, die onderscheid kan maken tussen feiten en desinformatie, en die de meerwaarde van de verworvenheden van de democratische rechtsstaat ziet, is van even groot belang.
- Draag zorg voor een stabiele en robuuste begroting voor instanties die de democratische rechtsstaat vormen, óók bij economische tegenwind. Dit stelt deze organisaties, waaronder de Rechtspraak, in staat om ook in de toekomst te blijven voldoen aan de vraag van de samenleving en om al ingezette bewegingen die een lange adem vergen, door te zetten.
- Heb aandacht voor de digitale weerbaarheid van deze organisaties, ook voor wat betreft de digitale soevereiniteit van Nederland, en voor het ontwerpen van (aanvullende) kaders en regelgeving met betrekking tot de inzet van kunstmatige intelligentie door publieke organen.

Toegankelijke Rechtspraak

- Heb oog voor de meest kwetsbaren in onze samenleving, want juist zij hebben onze gezamenlijke hulp nodig. Rechters luidden al meermaals de noodklok over de uitdagingen in de jeugdzorg en de jeugdstrafrechtketen. Wij vragen u met klem duurzaam aandacht te houden voor deze belangrijke vraagstukken en te blijven investeren in de betrokken organisaties.

Raad voor de
rechtspraak

datum 20 november 2025
kenmerk BO/2025 UIT 14895
pagina 3 van 4

- Hetzelfde geldt voor onze zorgen over de grote groep burgers met schulden die zich moeilijk staande kan houden in de samenleving. Geef de civiele rechter de bevoegdheid tot het opleggen van een realistische betaalregeling door het *Wetsvoorstel opleggen betalingsregeling door de rechter* verder te brengen.
- Verlaag de griffiekosten in civiele en bestuursrechtelijke zaken, en zorg – in lijn met de aanbevelingen van de commissie Van der Meer II – voor adequate rechtsbijstand voor de mensen die dat nodig hebben. De toegang tot de rechter is een grondrecht en mag nooit afhankelijk zijn van de financiële situatie van mensen.
- Verleen in navolging van voorgaande kabinetten politieke steun aan succesvolle innovaties op het gebied van maatschappelijk effectieve rechtspraak (MER), zoals wijkrechtspraak en schuldenaanpak, zodat dergelijke vernieuwingen landelijk kunnen worden ingevoerd.
- Dring het te grote aantal beroepen tegen niet tijdig beslissen terug door te investeren in uitvoeringorganisaties, zodat mensen beter en sneller geholpen worden door de overheid. Hierdoor zullen mensen zich minder vaak genoodzaakt zien om naar de rechter te stappen. Het afschaffen van dwangsommen, omdat deze hinderlijk zijn voor de overheid, zorgt ervoor dat de laatste stok achter de deur verdwijnt en vermindert hiermee de rechtsbescherming van mensen. Een door de rechter opgelegde dwangsom is geen afkooptom, maar een stevig signaal aan de overheid om de eigen regels te respecteren.

Strafrecht

- Gebruik het strafrecht niet als de oplossing voor alle maatschappelijke problemen. Door eerder adequaat op te treden in het zorgdomein – dat daarvoor voldoende geëquipeerd moet zijn – kan worden voorkomen dat mensen onnodig in de nu al overvolle strafrechtketen belanden. Dit draagt bij aan een veiligere samenleving en aan het voorkomen van onnodige slachtoffers én daders. Daarnaast is de capaciteit van gevangenen en tbs-klinieken zeer schaars, waardoor zelfs de uitvoering van rechterlijke uitspraken onder druk komt te staan.
- Laat rechters hun werk doen door ze de mogelijkheid te blijven bieden om maatwerk te leveren. Wij zijn voorstander om van elektronische detentie een hoofdstraf te maken. Het kan een rechtvaardige, passende en effectieve sanctie zijn in concrete zaken. We zijn nadrukkelijk geen voorstander van voorstellen die leiden tot de inperking van het instrumentarium van de rechter, zoals (de uitbreiding van) het taakstrafverbod. Dit verbod kan leiden tot rechterlijke oordelen die niet proportioneel en rechtvaardig zijn.

Onze mensen

- Wij roepen op oog te hebben voor de uitvoering bij (nieuwe) wetgeving en beleid die een onnodig en onevenredig zwaar beslag leggen op onze organisatie. Een goed voorbeeld zijn de verwachte werklustconsequenties van het Asiel- en Migratiepact dat medio juni 2026 in werking treedt. Voorkomen moet worden dat dit proces verder wordt verzwaard, zoals door de eerdere invoering van de wetsvoorstellen *Asielnoodmaatregelenwet* en *Tweestatusstelsel*.

Raad voor de
rechtspraak

datum 20 november 2025
kenmerk BO/2025 UIT 14895
pagina 4 van 4

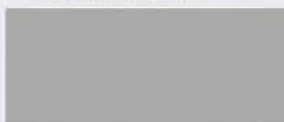
- We vragen aandacht voor het feit dat de werkdruk binnen onze organisatie al jarenlang hoog is. Dit vraagt veel van onze mensen, die elke dag met toewijding zorgdragen voor onafhankelijke, onpartijdige en professionele rechtspraak. Door een krappe arbeidsmarkt en de uitstroom van mensen die de pensioenleeftijd bereiken, is het essentieel om betrokken en bekwame mensen te blijven aantrekken en behouden. Dit vraagt om blijvende investeringen in de toekomst.

Verantwoordelijkheid

Het proces dat u nu samen met de heer Jetten en de heer Bontenbal doorloopt, staat midden in onze parlementaire traditie. Een traditie van samenwerking, compromissen sluiten en het nemen van verantwoordelijkheid. Ik hoop dat wij met deze brief op een positieve manier hebben kunnen bijdragen aan dit proces. We wensen u veel succes met het afronden van uw bijzondere opdracht.

Vanzelfsprekend zijn wij altijd bereid tot verdere toelichting.

Hoogachtend,

Voorzitter Raad voor de rechtspraak

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

De Rechtspraak Raad voor de rechtspraak

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

Kenmerk: 202500197

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend, [Redacted]

Sybrand Buma
Informatieur

202500190

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderwerp: Oproep SFGN, herijk boetes en versnel sociaal incasseren
Den Haag, 20 november 2025

Geachte heer Van Haersma Buma,

Namens Stichting Financieel Gezond Nederland breng ik graag het volgende onder uw aandacht. Een financieel gezonde samenleving begint met een overheid die zelf voorkomt dat mensen diep in de problemen raken. Daarom vragen wij u om de extreem hoge boetes en ophogingen binnen het rijksincassobeleid te herijken en sociaal incasseren als norm vast te leggen.

Huidig incassobeleid vergroot financiële problemen

In Nederland leven meer dan 740.000 mensen met problematische schulden. De maatschappelijke kosten hiervan worden geraamd op 8,5 miljard euro per jaar. Een belangrijk deel hiervan wordt veroorzaakt of versterkt door het huidige incassobeleid van rijksinstanties.

De verkeershandhaving is een helder voorbeeld. Een boete voor telefoongebruik in de auto bedraagt €439; bij twee ophogingen loopt dit op tot €1.299 - bijna een verdriedubbeling, gelijk aan circa 30% van een modaal netto-maandinkomen. Ruim 125.000 huishoudens zitten inmiddels in de problematische schulden als gevolg van verkeersboetes en de ophogingen daarvan.

Meerdere instanties - waaronder de Raad van State, politie en het CJIB - hebben eerder gewezen op deze disproportionaliteit. Opvallend is dat commerciële bedrijven wettelijk begrensd zijn in hun incassokosten (+15%), terwijl de overheid zelf boetes met meer dan 150% mag ophogen. Dat ondermijnt rechtsgelijkheid én vertrouwen.

Kansrijke oplossing: herijk boetes en versnel sociaal incasseren

Steeds meer publieke en private organisaties sluiten zich aan bij het Afsprakenkader Sociaal Incasseren - inmiddels zijn dat er 44. Door vroegtijdig persoonlijk contact te leggen, betalingsregelingen op maat te bieden en onnodige kosten te voorkomen, kan schuldenescalatie worden tegengegaan voordat mensen in de problemen komen.

Onderzoek toont aan dat een brede toepassing van sociaal incasseren een jaarlijkse maatschappelijke meerwaarde oplevert van minimaal €260 miljoen. Het herijken van boetes en ophogingen wordt daarmee niet alleen socialer, maar ook financieel verstandig beleid.

1/2

Onze oproep aan u

Wij doen daarom een dringende, maar constructieve oproep:

Herijk de extreem hoge boetes en ophogingen van rijksinstanties, en borg sociaal incasseren als landelijke norm.

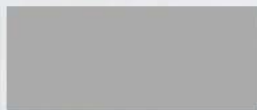
SFGN

Onze stichting zet zich in voor een Nederland waarin financiële gezondheid voor iedereen bereikbaar is. Wij streven ernaar het aantal huishoudens met armoede en problematische schulden in 2030 te halveren, samen met maatschappelijke partners, bedrijven en overheden. Wij hopen dat het volgende kabinet dit doel onderschrijft en hierin gezamenlijk optrekt.

Met vriendelijke groet,

Directeur SFGN

Bestuursvoorzitter SFGN

Head of Private Clients Rabobank
Voorzitter Sociaal Incasseren SFGN

Ons kenmerk
AD.2500207

Contactpersoon

Plaats/Datum
Den Haag, 20 november 2025

Uw kenmerk

Doorkiesnummer

Onderwerp
Onderwijs in een nieuw regeerakkoord

202500200

Aan de informateur
De heer mr. S. van Haersma Buma
p/a Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Mijnheer de Informateur,

Onderwijs is een essentiële publieke voorziening, die van grote waarde is voor individuele burgers en voor de samenleving als geheel. Het geeft kinderen en jongeren de noodzakelijke bagage om hun eigen toekomst én die van de samenleving vorm te geven. Onderwijs is ook van cruciaal belang om beleidsambities op andere terreinen waar te kunnen maken. Of het nu gaat om veiligheid, voedselvoorziening, woningbouw, infrastructuur, zorg, internationale betrekkingen, of de energietransitie: zonder goed opgeleide mensen zijn ambities op al deze terreinen eenvoudigweg niet te realiseren. Het nieuw te vormen kabinet staat voor een aantal urgente opgaven, zowel internationaal als binnen onze landsgrenzen, die op korte termijn vragen om stevige aanpakken en bijbehorende financiering. Het gevaar bestaat dat hierdoor de aandacht voor het duurzaam onderhoud van een van de belangrijkste maatschappelijke pijlers in onze samenleving - het onderwijs - in de onderhandelingen naar de achtergrond verschuift.

Investeren in onderwijs loont

De afgelopen periode is fors bezuinigd op het onderwijs. Die bezuinigingen konden rekenen op stevige kritiek, niet alleen van het onderwijsveld, maar ook daarbuiten. Dat is niet zonder reden. Het brede maatschappelijk belang van goed onderwijs voor iedereen en de bijdrage van onderwijs aan economische groei, welvaart, democratie, kansengelijkheid, veiligheid, gezondheid, burgerschap en sociale cohesie, rechtvaardigen een solide publieke financiering.

Investerings in onderwijs beslaan doorgaans de eerste dertig jaar van een mensenleven. De opbrengsten betalen zich een leven lang uit. Toch wordt bij het opstellen van de rijksbegroting niet op die manier naar onderwijs gekeken. Onderwijs lijkt vooral te worden benaderd als een kostenpost, waarop met wat wegstrepen op de korte termijn budgetten kunnen worden vrijgespeeld. Op de lange termijn doet dat wegstrepen zonder meer schade aan de individuele en maatschappelijke opbrengsten van onderwijs. Bezuinigen op onderwijs betekent verzwakking van een essentiële pijler onder een gezonde, welvarende en veerkrachtige democratische samenleving.

De maatschappelijke langetermijneffecten van onderwijs laten zich vooralsnog lastig vangen in kosten-baten-berekeningen, waardoor uitgaven aan onderwijs kosten zonder opbrengsten lijken. Een eenzijdige concentratie op het terugbrengen van de uitgaven op de korte termijn ontnemt echter het zicht op de terugloop in de opbrengsten van goed onderwijs op de langere termijn en op de waarde van onderwijs in en voor onze samenleving.

Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag
Nederland

www.onderwijsraad.nl

tel: +31 70 310 00 00

onderwijsraad

De grote maatschappelijke opgaven waarvoor het nieuwe kabinet staat en het voornemen om de uitgaven aan defensie structureel te verhogen, vormen een belangrijk begrotingsvraagstuk. De Onderwijsraad roept op in de afwegingen daarover de brede opbrengsten van investeringen in het onderwijs en de waarde van goed onderwijs voor onze samenleving niet uit het oog te verliezen. Daarnaast wijst de raad op een aantal vraagstukken die in het bijzonder aandacht vragen voor het waarborgen van goed onderwijs voor iedereen.

Onderwijskansen voor iedereen

Het individuele en maatschappelijk belang van goed onderwijs vereist dat alle kinderen, jongeren en (jong)volwassenen er de vruchten van kunnen plukken. Op dit punt doen zich in het Nederlandse onderwijsstelsel al jaren enkele belangrijke knelpunten voor, waarvan de aanpak tot nu toe steeds vooruitgeschoven wordt.

Kansenongelijkheid in het onderwijsstelsel: selecteer later en differentieer beter

Al langer is bekend dat de huidige stelselinrichting met de vroege selectie en doorgeschoten differentiatie de ontwikkelkansen van verschillende groepen leerlingen belemmert. Niet alleen de Onderwijsraad, maar ook de onderwijssector en werkgevers roepen al tijden op werk te maken van een flexibeler inrichting van ons onderwijsstelsel, die leerlingen meer ruimte biedt om hun talenten te ontdekken en ontplooien. De huidige vroege en dwingende selectie voor een groot aantal sterk gescheiden onderwijsroutes werkt kansenongelijkheid in de hand en draagt bij aan de zich verdiepende opleidingskloof in onze samenleving.

Inzet op minder vroege en starre selectie is nodig om een doorbraak te realiseren. De overheid is stelselverantwoordelijk en heeft zorg te dragen voor een stelselinrichting die duurzaam bijdraagt aan goed onderwijs voor iedereen. De belemmeringen daarvoor zitten ingebakken in de huidige stelselinrichting. Kleinschalige of tijdelijke maatregelen zijn daarom niet genoeg: het gaat om een structureel vraagstuk dat om structurele aanpassingen vraagt.

Financiële drempels voor volwaardige deelname aan onderwijs

De publieke bekostiging van ons onderwijs moet de toegankelijkheid en kwaliteit van onderwijs voor alle kinderen en jongeren waarborgen. Toch hebben jongeren die opgroeien in minder gunstige sociaal-economische omstandigheden te maken met uiteenlopende drempels die volwaardige deelname aan het onderwijs in de weg staan. Opgroeien in armoede heeft aanzienlijke negatieve gevolgen voor het verloop van de schoolloopbaan. Deze jongeren halen gemiddeld genomen lagere cijfers, vallen vaker uit en zien vaker af van deelname aan onderwijs. Ze zien zich geconfronteerd met hoge schoolkosten, met name in het mbo. Ook werken op scholen met veel leerlingen en studenten uit minder geprivilegieerde gezinnen vaker minder gekwalificeerde leraren, waardoor de kwaliteit van het onderwijs onder druk staat. Naast aandacht voor het verhogen van de kwaliteit, kwantiteit en een eerlijke verdeling van leraren op alle scholen, is het zaak te blijven investeren in de onderwijskansen van kinderen en jongeren die extra ondersteuning nodig hebben, zodat zij de vruchten van ons onderwijs daadwerkelijk kunnen plukken.

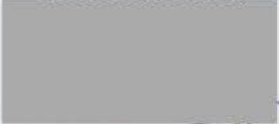
Goed onderwijsbeleid voor goed onderwijs

Goed onderwijs vraagt om goed onderwijsbeleid. De complexe vraagstukken waarvoor het onderwijs zich gesteld ziet, vergen politieke moed om de oorzaken ervan onder ogen te zien en een lange adem om deze aan te pakken. Ze vereisen doordacht beleid dat oog houdt voor de samenhang tussen verschillende onderdelen van het onderwijssysteem en voor de effecten van afzonderlijke maatregelen op het goed functioneren van het systeem als geheel. Beleid dat is gericht op de lange termijn en gevoed wordt door kennis uit onderzoek en praktijk en met betrokkenheid van leraren. Beleid dat richting en houvast geeft, door duidelijke kaders te stellen waarbinnen het onderwijsveld ruimte heeft om de eigen verantwoordelijkheden waar te maken, en dat zorgdraagt voor stabiele en toereikende financiering om dat te kunnen doen. Goed onderwijsbeleid vraagt van de overheid steeds om het vinden van een balans tussen verantwoordelijkheid nemen en sturen, en het laten van ruimte aan leraren, schoolleiders en bestuurders om te doen wat nodig is voor hun leerlingen en studenten. Soms vraagt dat ingrijpen, in andere gevallen vraagt dat juist nadrukkelijk om een pas op de plaats.

Tenslotte

In tijden van toenemende maatschappelijke fragmentatie en hoogoplopende conflicten op het wereldtoneel, doet de samenleving misschien wel meer dan ooit een beroep op de vormende en verbindende kracht van onderwijs. Met de vrijheid van onderwijs verankerd in onze Grondwet, biedt het Nederlandse onderwijsbestel van oudsher ruimte voor meerstemmigheid en onderwijs dat aansluit bij de levensovertuiging van verschillende (minderheids)groepen in onze samenleving. Die pluriformiteit staat niettemin geregeld ter discussie. Bijvoorbeeld wanneer met een beroep op de vrijheid van onderwijs de rechten, vrijheid en veiligheid van individuen of groeperingen worden belemmerd. Begrenzing van die vrijheid door de uitgangspunten van de democratische rechtsstaat waarborgt het functioneren van onderwijs als oefenplaats voor de volwaardige deelname van alle leerlingen en studenten aan onze pluriforme samenleving, en biedt tegelijkertijd ruimte aan scholen om binnen die grenzen eigen keuzes te maken in de inrichting van hun onderwijs. Die ruimte staat soms onder druk als gevolg van politieke en maatschappelijke stellingnames over wat scholen zouden moeten doen of laten. De Onderwijsraad benadrukt het belang van zorgvuldigheid in de omgang met de vrijheid van onderwijs als grondrecht. Vrijheid van onderwijs vraagt om het bewaken van de kaders van de democratische rechtsstaat én van de ruimte voor pluriformiteit binnen die kaders. Dit vraagt om politieke terughoudendheid als het gaat om de inrichting van het primaire onderwijsproces, en om politieke daadkracht als het gaat om de bestuurlijke waarborgen om te voorzien in goed onderwijs voor iedereen.

Met beleefde groet,

voorzitter

secretaris-directeur

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Onderwijsraad

T.a.v. Onderwijsraad - [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

Kenmerk: 202500201

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [REDACTED],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hooftend.
[REDACTED]

Sybrand Buma
Informatieur

Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderwerp

Input kabinetsformatie Provincie Zuid-Holland

Geachte heer Van Haersma Buma,

Recent bent u door de Tweede Kamer gevraagd als informateur het proces tot de vorming van een nieuw kabinet te begeleiden. Het college van Gedeputeerde Staten van de Provincie Zuid-Holland wenst u veel succes en wijsheid toe bij deze opdracht.

Het nieuwe kabinet staat grote uitdagingen te wachten. Bij veel van deze uitdagingen is de samenwerking met de twaalf provincies onontbeerlijk. Zeker de Provincie Zuid-Holland (met bijna vier miljoen inwoners, de Rotterdamse Haven, vele universiteiten en kennisclusters en haar bijdrage van 22% aan het bruto nationaal product) is een onmisbare partner voor het toekomstige kabinet. Om deze reden hebben wij voor de onderhandelende partijen op papier gezet op welke thema's de nieuwe ministersploeg écht moet gaan leveren en wat wij als provincie nodig hebben om vooruitgang te boeken op de grote uitdagingen van deze tijd.

Wij hopen dat deze input betrokken zal worden bij het nieuwe regeerakkoord. Ik ben graag bereid om deze input persoonlijk toe te lichten aan de onderhandelende partijen.

Hoopachtend

mr. A.W. Kolff

Bijlagen:

- 'Keuzes maken, koers bepalen' - Input Kabinetsformatie 2025 Provincie Zuid-Holland

Een toekomstbestendige leefomgeving: keuzes voor ruimte, water en bodem

Zuid-Holland staat voor een van de grootste ruimtelijke transformaties in haar geschiedenis. De ruimtelijke druk is de grootste van Nederland en ondanks decennialang beleid gericht op groei, is het Zuid-Hollandse aandeel in de nationale economie gedaald. De brede welvaart behoort tot de laagste van het land. Om die trend te keren, kiest Zuid-Holland voor kwaliteit: gezondheid, veiligheid, herstel van natuur en water- en bodemsystemen en gerichte, kwalitatieve economische groei. De provincie werkt met het Rijk in het Ruimtelijk Voorstel en Ruimtelijk Arrangement, maar de omvang van de opgaven behoeft meer nationale regie. Het betreft niet alleen woningbouw, maar ook fundamentele keuzes over energie-infrastructuur, zoetwaterbeschikbaarheid, waterveiligheid en de economische koers.

Een toekomstbestendige leefomgeving: keuzes voor ruimte, water en bodem

Wilt u meer weten
over dit onderwerp,
scan dan de QR-code

Investeren in NOVEX-gebieden zoals de Rotterdamse haven en de Zuidelijke Randstad is cruciaal, omdat die gebieden nationale én internationale betekenis hebben. Een uitvoeringsgerichte aanpak moet de leefomgevingskwaliteit verhogen en tegelijk de economische motor versterken. Daarbij hoort ook het beschermen van de open ruimte, het versterken van groenblauwe netwerken en het behoud van cultureel erfgoed. Vooruitgang vraagt om substantiële structurele middelen. Zuid-Holland rekent op een Rijksbijdrage van €2,1-2,6 miljard voor de Zuidelijke Randstad, een transitiefonds en structurele dekking voor gebiedsontwikkelingen. Daarnaast zijn heldere keuzes nodig in de Nota Ruimte over stikstof en natuurherstel, netcongestie en versterking van het water- en bodemsysteem.

Met een gezamenlijke aanpak kunnen we investeren in gezonde steden en dorpen, toekomstbestendige bedrijventerreinen en innovatieve sectoren. Wij nodigen het kabinet uit met ons verantwoordelijkheid te nemen voor de keuzes die nodig zijn om Zuid-Holland én Nederland toekomstbestendig te maken.

- Reserveer jaarlijks €5 tot €10 miljoen voor de organisatie van de drie Zuid-Hollandse NOVEX-gebieden.
- Het nieuwe kabinet moet rekening houden met een benodigde miljardeninvestering voor de Zuidelijke Randstad.
- Stel een transitiefonds in en bied structurele middelen voor gebiedsontwikkeling.
- Neem nationale regie op het verminderen van zoetwater- en drinkwatergebruik, verbetering van de waterkwaliteit en natuurinclusieve ontwikkelingen.
- Werk samen met de regio's op ruimtelijke keuzes ten aanzien van verminderde zoetwaterbeschikbaarheid, verzilting, waterveiligheid, bodemdaling en KRW-doelen.

Een betaalbare woning voor iedereen

Zuid-Holland draagt tot en met 2030 met bijna 250.000 woningen bij aan de nationale bouwopgave. Dat maakt de provincie tot spil in het oplossen van de wooncrisis. Jongeren, ouderen en mensen met cruciale beroepen ervaren dagelijks hoe ernstig het tekort is. De provincie neemt regie via instrumenten zoals de Vliegende Brigade, Woondeals en gebiedsgerichte samenwerking met gemeenten en corporaties. Toch zijn de randvoorwaarden nationaal, en daar stukt het: stikstof, netcongestie, drinkwateraansluitingen, hoge bouwkosten, lange procedures, onvoldoende slagkracht bij corporaties, etc. Zonder doorbraken loopt de nationale bouwopgave vast.

Een betaalbare woning voor iedereen

Wilt u meer weten over dit onderwerp, scan dan de QR-code

In Zuid-Holland zijn er ruim 250.000 woningzoekenden. Woningcorporaties spelen een belangrijke rol in de woningbouwopgave, maar om deze te kunnen realiseren moeten de ATAD-heffing en Vpb-plicht verdwijnen en moet de investeringscapaciteit van woningcorporaties vergroot worden. Wij vragen uitbreiding van WSW-borging, verplichte collegiale financiering en inzet van Rijks- en zorgvastgoed. Ook moet de bijdrage per woning vooraf verhoogd worden naar €10.000 tot 15.000 en moet er structureel €4 tot 5 miljard per jaar worden geïnvesteerd in volkshuisvesting. Ook vragen wij om interdepartementale samenwerking en ondersteuning bij versnelling van projecten zoals Cortelande.

Daarnaast is versnelling nodig: kortere bezwaarprocedures, vereenvoudiging van vergunningstrajecten en bronmaatregelen voor stikstof en geluid. Voorbeelden zijn walstroom en stekkerdozen op zee, die de bouw van 120.000 woningen mogelijk maken. Huizen- en wegebouwers willen overstappen op zero-emissiematerieel, zodat ze dichterbij stikstofgevoelige gebieden kunnen werken zonder vertragingen door stikstofregels. Ook vragen wij verlaging van btw op betaalbare en sociale woningen. Alleen met structurele nationale keuzes en middelen kan Zuid-Holland meer huizen bouwen voor woningzoekenden.

- Verhoog de bijdrage per betaalbare woning naar €10.000–15.000.
- Schaf ATAD-heffing en Vpb-plicht af voor woningcorporaties.
- Reserveer structureel €4–5 miljard per jaar voor woningbouw.
- Versnel bezwaarprocedures en vergunningstrajecten.
- Neem bronmaatregelen voor stikstof en geluid, zoals walstroom en stekkerdozen op zee.
- Langjarige stimuleringsmaatregel voor investeringen in duurzame/emissieloze bouw-, infra-, haven- en stadslogistiek.

Toegankelijk en betaalbaar openbaar vervoer

Het openbaar vervoer in Zuid-Holland staat onder hoge druk. De financiering blijft structureel achter op de prijsstijgingen, sociale veiligheid in het OV is op meerdere plekken zorgelijk en verbindingen op het platteland én op drukke trajecten vragen om verbetering. Zo moet er geïnvesteerd worden in de ruggengraat van het OV en woningbouw in Zuid-Holland: de Oude Lijn tussen Leiden – Dordrecht. De aanpak van knooppunten op deze spoorlijn en het realiseren van vier sporen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Verder vraagt een aantrekkelijk, veilig en betaalbaar OV-systeem om nieuwe concepten. Om dit mogelijk te maken is aanpassing van verouderde OV-wetgeving nodig.

Toegankelijk en betaalbaar openbaar vervoer

Wilt u meer weten over dit onderwerp, scan dan de QR-code

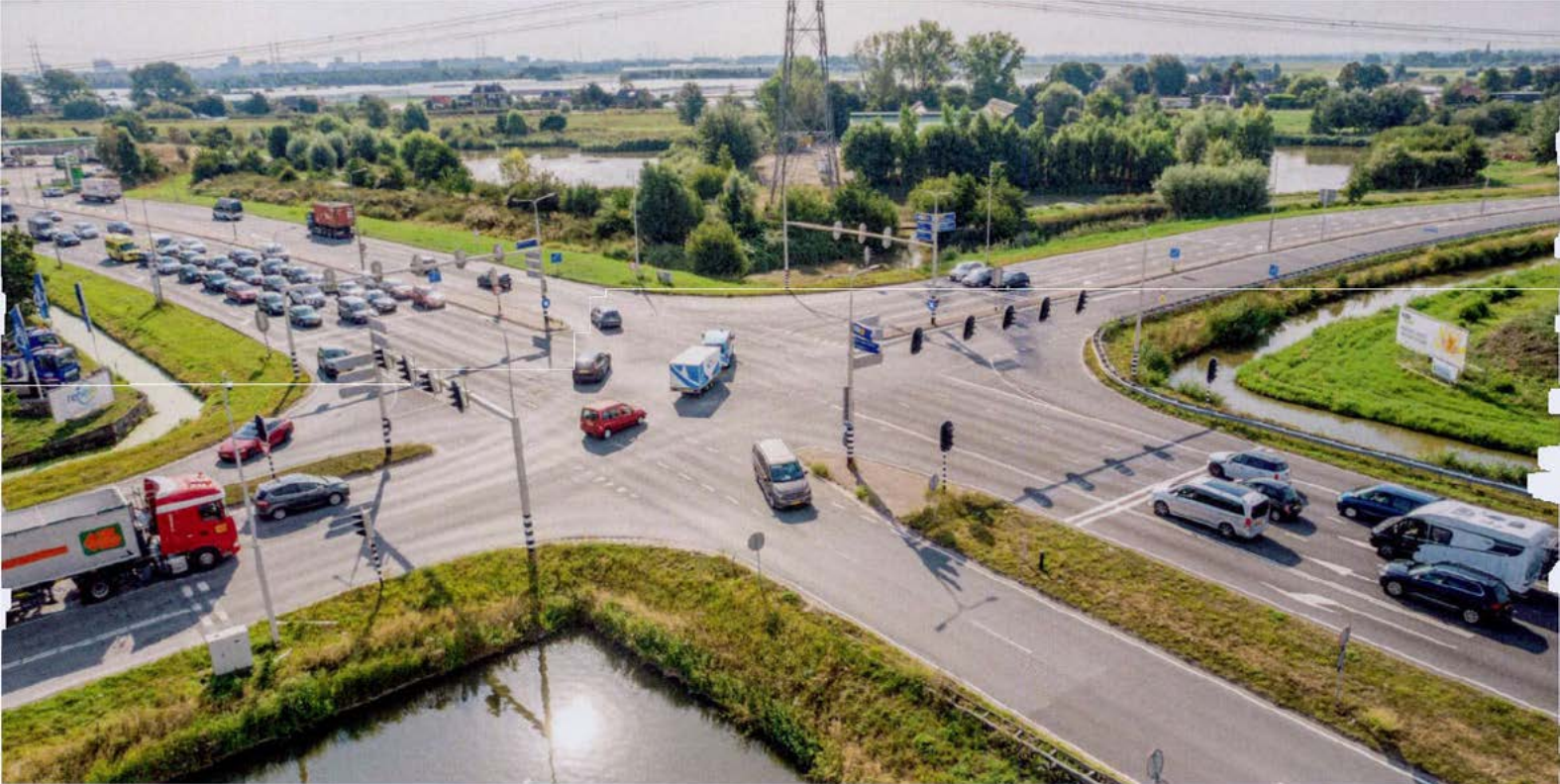
Goed OV is een voorwaarde om de provincie in beweging te houden. De upgrade van de Oude Lijn is hierbij essentieel. De € 1,5 miljard die hiervoor nu beschikbaar is, is een mooie start. Maar om het project rond te krijgen is nog eenzelfde bedrag noodzakelijk. Ook investeringen in nieuwe stations, snelle busverbindingen en hubs zijn nodig om nieuwe woongebieden te ontsluiten. Zonder medefinanciering vanuit het Rijk krijgen we deze stations niet gerealiseerd, terwijl deze essentieel zijn om nieuwe woningbouwlocaties niet afhankelijk te laten zijn van de auto.

We willen ruimte om flexibele vervoersconcepten en verschillende vormen van deelmobiliteit toe te passen. Hierdoor wordt het efficiënter, sluit het systeem beter aan op de wens van de reiziger en wordt het financieel rendabeler. Randvoorwaarde hiervoor is dat de Rijksoverheid verouderde wetgeving (zoals de Wet Personenvervoer 2000 en de Taxiwet) aanpast aan het OV van morgen. Oude wetgeving houdt nu innovatie en efficiëntie tegen. De financiering van het OV is nu structureel onvoldoende. Wij vragen het Rijk om structurele indexatie met 3% per jaar van de BDU (Brede Doeluitkering Verkeer en Vervoer). De bezuinigingen op de OV-studentenkaart zetten het OV verder onder druk, dit moet voorkomen worden.

- Investeer meer in de Oude Lijn (spoorlijn Leiden – Dordrecht), in zowel de knooppunten als de viersporigheid. Deze hangen onlosmakelijk samen.
- Investeer in nieuwe stations zoals Westergouwe en Hazerswoude en in snelle buslijnen en OV-hubs. Indexeer de BDU V&V jaarlijks met 3%. Hol de OV-studentenkaart niet uit.
- Pas verouderde wetgeving aan op de vraag van het openbaar vervoer morgen (publiek vervoer, flexibele mobiliteitsconcepten, deelmobiliteit).
- Zet in op bewustwording van en maatregelen voor sociale veiligheid.

Sociale veiligheid blijft een zorgpunt op meerdere OV-lijnen en haltes in de provincie. Voor bewustwording en maatregelen staan Rijk, provincie en gemeenten samen aan de lat.

Om dit stevige OV-fundament voor alle reizigers aantrekkelijk en betaalbaar te maken, moet het OV voor reizigers vanzelfsprekender en goedkoper worden. Reizen in dal tijden en voor nader te bepalen doelgroepen zal extra gestimuleerd moeten worden.

Bereikbaar Zuid-Holland

Een groot deel van de Rijksinfrastructuur in Zuid-Holland staat er niet goed voor. Er is flink achterstallig onderhoud bij veel wegen, bruggen en viaducten. De bereikbaarheid van tienduizenden woningen en van belangrijke economische centra zoals de haven en de greenports zijn hierdoor in gevaar. Rijksinfrastructuur vormt de kern van het verkeer- en vervoersnetwerk in Zuid-Holland, waar een kwart van het Nederlandse verdienvermogen zich bevindt. Dit is het moment om fors extra te investeren in infrastructuur. Niet alleen in wegen, maar ook in spoor, fietsverbindingen en veiligheid.

Om Zuid-Holland draaiend te houden hebben we een soepel systeem nodig met alle vervoerswijzen: lopen, fietsen, OV, auto en goederenspoor, binnenvaart en vrachtauto. Het Rijk is teruggekomen op gemaakte afspraken over Rijkswegen, maar de reden voor deze afspraken is nog steeds urgent: woningbouw en de bereikbaarheid van economische centra. De knelpunten A4 Burgerveen, A4 Haaglanden, A16 Van Brienenoordcorridor en A15 Papendrecht-Gorinchem moeten worden aangepakt. Ook de Bodegravenboog is nodig (directe verbinding N11 - A12/A20).

De shift van goederenvervoer van weg naar spoor vraagt om een robuuster spoornetwerk. Investerings in emplacements en in ontbrekende schakels die het (goederen)spoor netwerk verstevigen zijn cruciaal. Daarbij komt dat Zuid-Holland een belangrijke rol heeft in het licht van de geopolitieke spanningen. De Rotterdamse haven is bijvoorbeeld cruciaal voor militaire transporten. Voor het goed functioneren van de binnenvaart blijft het onderhoud van bruggen en sluizen een aandachtspunt.

Om Zuid-Holland bereikbaar te houden zijn extra investeringen in de kwaliteit en veiligheid van het fietsnet noodzakelijk. De (elektrische) fiets is een goed alternatief voor kortere autoritten, zeker als doorfietsroutes gebruikt kunnen worden.

- Knelpunten en onderhoud hoofdwegen moeten versneld worden aangepakt.
- Investeer meer in infrastructuur voor spoor-goederenvervoer.
- Investeer meer in de fiets, met name in doorfietsroutes.
- Bied langjarig voldoende budget voor de minderhinderaanpak.
- Intensiveer verkeersveiligheids- en gedragscampagnes, zet stevig in op handhaving en stel structureel budget beschikbaar voor de aanpak van black spots.

Om tijdens groot onderhoud de hinder te beperken, stimuleren we samen met Zuid-Holland Bereikbaar mensen en bedrijven om duurzame manieren van reizen en transport te kiezen, maar hiervoor is structureel voldoende financiering nodig. Ook het stimuleren van emissieloos bouw materieel helpt in snellere uitvoerbaarheid van projecten.

Zuid-Holland wil naar nul verkeersslachtoffers. In het wegverkeer, op fietspaden, voor alle verkeersbewegingen moet het veilig zijn. Verkeersveilig én sociaal veilig. Rijk, provincie en gemeenten staan samen aan de lat om voor blijvende gedragsverandering te zorgen. Handhaving is hierbij een voorwaarde.

Een gezonde en veilige leefomgeving

Zuid-Holland is dichtbevolkt en haar inwoners behoren tot de meest ongezonde inwoners van ons land. Daarnaast huisvest Zuid-Holland meer dan een kwart van de meest risicovolle bedrijven van Nederland. De uitstoot van deze bedrijven en de risico's van vervoer van gevaarlijke stoffen veroorzaken zorgen bij onze inwoners. De provincie heeft de wettelijke taak voor vergunningverlening, toezicht en handhaving, maar het instrumentarium schiet tekort. Wij vragen het Rijk om wet- en regelgeving te versterken, zodat inwoners beter beschermd worden en bedrijven meer duidelijkheid krijgen.

Een gezonde en veilige leefomgeving

Wilt u meer weten
over dit onderwerp,
scan dan de QR-code

Het rapport 'Industrie en Omwonenden' van de Onderzoeksraad voor de Veiligheid liet zien dat zelfs bij naleving van alle regels, veiligheid nooit vanzelfsprekend is. De vervuiling van PFAS leidt in Zuid-Holland tot steeds meer problemen. Zo zien we teveel PFAS in eieren en in het zeeschuim. Naast dat wij provinciaal en met het Rijk blijven werken aan het terugdringen van de uitstoot van PFAS, is het belangrijk in Brussel te blijven aandringen op een zo'n spoedig mogelijk Europees verbod zonder te lange uitfaseertermijnen en uitzonderingen. Daarnaast moet het vervoer van gevaarlijke stoffen zoveel mogelijk buiten stedelijk gebied plaatsvinden.

Ook vragen wij om stevige bronmaatregelen tegen luchtvervuiling, en ondersteuning bij de implementatie van aangescherpte EU-normen voor luchtkwaliteit. Met structurele middelen en nationale regie kan de provincie zorgen voor een gezonde en veilige leefomgeving voor onze inwoners. Om te zorgen voor een leefomgeving is het daarnaast belangrijk dat het nieuwe kabinet inzet op meer en gezond bewegen en recreëren.

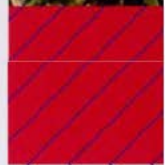
- Blijf in Brussel aandringen op het zo spoedig mogelijk introduceren van een Europees PFAS-verbod.
- Investeer in een ammoniakbuisleiding in de Delta Rhine Corridor.
- Routeer vervoer van gevaarlijke stoffen buiten dichtbevolkte gebieden.
- Ondersteun implementatie van aangescherpte EU-normen voor luchtkwaliteit.
- Versterk wet- en regelgeving voor vergunningverlening en toezicht op risicovolle bedrijven.
- Help gezond beweeggedrag door in te zetten op onder andere fiets- en wandelbeleid en ruimte voor recreatie.

Toekomstbestendige landbouw en gezonde natuur

De transitie van het landelijk gebied is een van de grootste opgaven van deze tijd. In Zuid-Holland komen opgaven rond stikstof, waterkwaliteit, klimaatadaptatie, landbouw, natuur en biodiversiteit bij elkaar, in een provincie met zeer beperkte ruimte. De provincie werkt samen met boeren, tuinders, natuurorganisaties en inwoners aan plannen voor natuurherstel en toekomstbestendige landbouw zodat ook deze sector een bijdrage kan blijven leveren aan de Zuid-Hollandse economie. Maar zonder duidelijk beleid en structurele middelen vanuit het Rijk dreigt de energie bij gebiedspartners weg te vloeien. Het schrappen van het Transitiefonds heeft een groot financieel gat achtergelaten. Zuid-Holland ontving slechts €188 miljoen op een geschatte behoefte van €9 miljard.

Toekomstbestendige landbouw en gezonde natuur

Wilt u meer weten
over dit onderwerp,
scan dan de QR-code

Wij vragen om substantiële aanvullende financiering voor uitvoering en procescapaciteit. Ook moet het nieuwe kabinet generiek beleid bieden: een emissieplafond voor ammoniak, juridisch geborgde stikstofreductie en een nationale voedselstrategie. De trend van stikstofoxiden (verbranding fossiele brandstoffen, NOx) is al jaren dalende, waarbij de emissie van ammoniak (NH₃) vlak is. Om het verlenen van natuurvergunningen in Zuid-Holland weer deels los te trekken en te werken aan natuurrealisatie en -beheer, vragen we het Rijk te onderzoeken of er een onderscheid mogelijk is voor activiteiten die voor het overgrote deel NOx uitstoten en activiteiten die voor het overgrote deel NH₃ uitstoten. Daarnaast is versnelling nodig bij toelating van groene gewasbeschermingsmiddelen en moet een Rijksfonds voor innovatie en frictiekosten in de landbouw worden ingericht.

Zuid-Holland wil ruimte geven aan innovatie in de glastuinbouw, verduurzaming van warmtevoorzieningen en vermindering van arbeidsmigranten door robotisering. Wij nodigen het kabinet uit samen te investeren in een vitaal landelijk gebied dat perspectief biedt aan boeren en natuur.

- Bied substantiële aanvullende financiering (honderden miljoenen) voor de transitie in het landelijk gebied.
- Introduceer een emissieplafond voor ammoniak en juridisch geborgde stikstofreductie en onderzoek de scheiding van NOx en NH₃.
- Richt een Rijksfonds voor innovatie, transitie- en frictiekosten in de landbouw in.
- Versnel toelating van groene gewasbeschermingsmiddelen ('green lane').

Investeren in brede welvaart en een sterke economie

Zuid-Holland is de economische motor van Nederland, met sterke sectoren zoals de Rotterdamse haven, het tuinbouwcluster, lucht- en ruimtevaart, maritieme maakindustrie, biotechnologie clusters in Delft en Leiden en andere kennis- en innovatieclusters. Toch staat de brede welvaart onder druk en tegelijkertijd staat de provincie voor grote samenhangende uitdagingen rond druk op het leefmilieu, de circulaire en energietransitie en digitalisering en robotisering. Deze vraagstukken staan niet los van elkaar en vragen een integrale aanpak waarin economische, sociale en ecologische waarde in evenwicht moeten worden gebracht door gerichte groei van economische activiteiten die bijdragen aan brede welvaart.

Investeren in brede welvaart en een sterke economie

Wilt u meer weten over dit onderwerp, scan dan de QR-code

De Zuid-Hollandse Groeiagenda laat zien hoe private en publieke partners samenwerken aan een integrale aanpak van de uitdagingen en kansen in onze regio. Wij vragen het Rijk mee te investeren, want investeringen in Zuid-Holland zijn investeringen in de toekomst van heel Nederland. Stimuleer publiek-private samenwerking (PPS) en moderne testfaciliteiten, zodat kennis sneller wordt omgezet in kwalitatieve groei. Zet daarnaast in op het aantrekken en behouden van (internationaal) talent via het investeren in de Human Capital Agenda en het actief blijven werven van internationale studenten.

De komende jaren moet het nieuwe kabinet, samen met de partners van NOVEX Rotterdamse Haven, werken aan de totstandkoming van het meest duurzame haven- en industriecomplex ter wereld in 2050. Wij vragen daarbij aandacht voor de mogelijke zeewaartse uitbreiding van de haven, een investeringsagenda en druk op de ontwikkeling van de Europese industriepolitiek. Ook vragen wij het kabinet om bundeling van middelen over departementen heen, sector-overstijgende afspraken en een duurzaam alternatief voor regiodeals. Alleen met structurele inzet kan de brede welvaart worden versterkt en kan Zuid-Holland haar rol als drijvende kracht achter de Nederlandse economie blijven vervullen.

- Bied langjarige continuïteit in financiering voor Zuid-Hollandse innovatie-ecosystemen en sleuteltechnologieën, vergroot o.a. de R&D middelen, investeer in moderne testfaciliteiten en stimuleer PPS.
- Stel een verplaatsingsfonds in voor bedrijven-terreinen en circulaire bedrijven.
- Zet op Europees niveau in op het creëren van een gelijk speelveld voor circulaire bedrijven en bedrijven die de grondstoftransitie versnellen.
- Ondersteun structureel de Human Capital Agenda's en investeer in talentontwikkeling.
- Bied continuïteit in middelen ter vervanging van regiodeals.
- Investeer €1 tot €3 miljard per jaar voor een duurzame toekomst van de Nederlandse industrie.
- Cultuurparticipatie en erfgoed zijn fundamenteel onderdeel van een gezonde samenleving waar mensen zich thuis voelen en waarin iedereen mee kan doen. Het is belangrijk dat het Rijk structureel aandacht houdt voor de grote restauratieopgaven.

Energie en infrastructuur voor een betrouwbare toekomst

De energietransitie is cruciaal voor bestaanszekerheid en economische kracht. Zuid-Holland levert 40% van de nationale CO₂-reductieopgave en huisvest sleutelclusters zoals de haven en de glastuinbouw. Netcongestie vormt daarbij een van de grootste knelpunten: het volle elektriciteitsnet belemmert verduurzaming en woningbouw. Tegelijkertijd is er grote behoefte aan warmte-infrastructuur om duurzaam te kunnen verwarmen en de druk op het net te verlichten. Zonder gerichte investeringen en duidelijke keuzes over prioritering stopt de energietransitie en daarmee de economische ontwikkeling van Zuid-Holland.

Energie en infrastructuur voor een betrouwbare toekomst

Wilt u meer weten over dit onderwerp, scan dan de QR-code

Wij vragen het kabinet om structurele middelen en nadere regelgeving die warmte als volwaardig alternatief erkennen naast gas en elektriciteit en warmte betaalbaar houden voor inwoners en bedrijven. Ook moet het beleid stabiel en voorspelbaar zijn, zodat investeerders zekerheid hebben. Daarnaast vragen we aanpassing van wet- en regelgeving om innovaties in waterstof, geothermie en zon-op-zee mogelijk te maken. Voor aanlanding van energie uit wind op zee zou de kop van de Maasvlakte een logische plek zijn voor een energieknooppunt, zodat deze energie niet door de kwetsbare duinen bij Katwijk moet.

CCS (Carbon Capture and Storage) is cruciaal om industriële CO₂-uitstoot te verminderen en onze klimaatdoelen te halen. Daarbij wordt CO₂ afgevangen en opgeslagen onder de Noordzee. Projecten als Porthos en Aramis spelen hierin een sleutelrol voor zowel Nederland als Europa. Wij juichen toe dat het Rijk het volloopriscico op zich heeft genomen, zodat bedrijven hierin ook kunnen investeren, en vragen het Rijk om ondersteuning van deze projecten bij het verkrijgen van vergunningen.

De transitie in de Rotterdamse haven, de aanleg van laadinfrastructuur, de koppeling van warmte- en elektriciteitsnetten en introductie van gelijke nettarieven vragen om

- Erken warmte als volwaardig alternatief en bied stabiele regelgeving.
- Organiseer een overkoepelende aanpak voor netcongestie die in zijn totaliteit binnen alle decentrale overheden landt.
- Stel structurele middelen beschikbaar en richt een meerjarig transitiefonds in.
- Ondersteun projecten als Porthos, Aramis met het verkrijgen van vergunningen.
- Investeer in laadinfrastructuur, waterstof en koppeling van warmte- en elektriciteitsnetten.

nationale regie. Wij vragen om structurele middelen, een meerjarig transitiefonds en Europese positionering. Alleen met stevige keuzes kan Nederland haar klimaatdoelen halen en Zuid-Holland toekomstbestendig blijven.

Keuzes maken, koers bepalen

Input kabinetsformatie 2025

Geachte lezer,

De verkiezingen van 29 oktober hebben Nederland een nieuw politiek landschap opgeleverd. Nu de onderhandelingen voor een nieuw kabinet van start gaan, wil de provincie Zuid-Holland haar bijdrage leveren. Zodat er een krachtig regeerakkoord ontstaat dat boven alles uitvoerbaar is. En vooral recht doet aan de enorme opgaven waar Nederland op dit moment voor staat.

Zuid-Holland is de dichtstbevolkte en economisch meest productieve provincie van Nederland. Met bijna vier miljoen inwoners, vijftig gemeenten en een aandeel van ruim 22% in het bruto binnenlands product, komen hier veel van de nationale uitdagingen samen zoals woningbouw, energie en klimaat, bereikbaarheid, stikstof en natuurherstel, en niet als laatste de transitie naar een duurzame, innovatieve economie.

De afgelopen jaren heeft het Rijk de provincie nadrukkelijk gevraagd om op deze dossiers de regie te nemen. Zuid-Holland heeft deze verantwoordelijkheid opgepakt en in samenwerking met gemeenten, waterschappen, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven integrale gebiedsprogramma's ontwikkeld. Deze plannen liggen klaar en kunnen op korte termijn worden uitgevoerd, mits er bestuurlijke duidelijkheid en financiële zekerheid komt vanuit het Rijk.

Wij vragen het nieuwe kabinet:

- zet in op structureel en voorspelbaar partnerschap (erken de provincies als onmisbare uitvoeringspartner van het Rijk en borg dit in de governance van nationale programma's);
- een meerjarige financiering (maak middelen beschikbaar die aansluiten bij de regionale uitvoeringsagenda's, zodat investeringen op elkaar kunnen worden afgestemd);
- creëer ruimte voor maatwerk (bied de regio's de flexibiliteit om oplossingen aan te passen aan de specifieke ruimtelijke, sociale en economische context);
- kom tot snelle besluitvorming (voorkom vertraging door duidelijkheid te scheppen in verantwoordelijkheden en procedures).

We staan in dit document stil bij de volgende onderwerpen:

- Een toekomstbestendige leefomgeving: keuzes voor ruimte, water en bodem
- Een betaalbare woning voor iedereen
- Toegankelijk en betaalbaar openbaar vervoer
- Bereikbaar Zuid-Holland
- Een gezonde en veilige leefomgeving
- Toekomstbestendige landbouw en gezonde natuur
- Investeren in brede welvaart en een sterke economie
- Energie en infrastructuur voor een betrouwbare toekomst

De provincie Zuid-Holland is bereid en in staat om samen met het Rijk en andere partners uitvoering te geven aan deze agenda. Wij zien de kabinetsformatie als hét moment om stevige afspraken te maken over de samenwerking tussen Rijk en regio. Niet alleen op papier, maar vooral in de praktijk. Zuid-Holland verdient het!

Wouter Kolff

Commissaris van de Koning in de provincie Zuid-Holland

Colofon

Dit is een uitgave van de provincie Zuid-Holland

Meer informatie: publicaffairs@pzh.nl

Ontwerp: Studio Grafimedia

Druk: PrintRS

250602467

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Provincie Zuid-Holland
T.a.v. de heer A.W. Kolff
Postbus 90602
2509 LP DEN HAAG

Kenmerk: 202500203

Den Haag, 24 november 2025

Geachte heer Kolff,

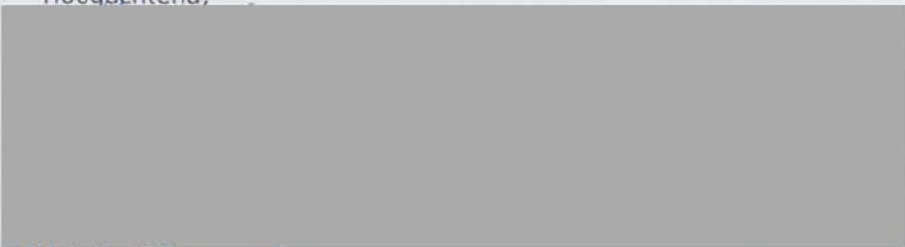
Beste Wouter,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informatieur

202500205

Aan: de Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Zeist, 20 november 2025

Geachte heer Buma,

De toekomst van de kinderopvang zal, gezien de verkiezingsprogramma's van de partijen die aan zet zijn, een thema worden in de (in)formatie. Graag zou ik u hierover namens de Kinderopvangraad twee aandachtspunten mee willen geven. De Kinderopvangraad is een onafhankelijk, breed samengesteld, adviesorgaan met wortels in de praktijk, de wetenschap en het beleid. Onderstaande aandachtspunten zijn gebaseerd op eerdere adviezen van de Raad. De kinderopvang in Nederland heeft zich de laatste decennia ontwikkeld tot een omvangrijke sector met een groot maatschappelijk belang. Zo'n miljoen kinderen gaat naar de kinderopvang, 127.000 medewerkers maken dat mogelijk.

Alle kinderen

Maak kinderopvang (inclusief buitenschoolse opvang) toegankelijk voor alle kinderen van nul tot dertien jaar, te beginnen met bijvoorbeeld twee dagen (0-4 jaar) en twee dagdelen (4-13 jaar) per week. Kinderopvang voor alle kinderen is allereerst goed voor de (brede) ontwikkeling van kinderen. Dat draagt bovendien bij aan kansengelijkheid. Kinderopvang maakt ook dat ouders (meer) kunnen werken. Brede toegankelijkheid van kinderopvang draagt er aan bij dat ouders die nu niet werken, stappen in de richting van maatschappelijke participatie of arbeidsparticipatie kunnen zetten. Het schrappen van de arbeidseis maakt het stelsel minder complex en leidt tot minder uitvoeringskosten.

Kwaliteit

Kinderopvang is alleen goed voor de ontwikkeling als de kinderopvang van hoge kwaliteit is – het gaat immers om de ontwikkeling van kinderen in een heel vormende fase van hun leven. Daarom is het belangrijk het nieuwe stelsel zo in te richten dat professionaliteit geborgd is. Ons recente advies *Naar een innovatie-infrastructuur voor de kinderopvang* onderbouwt dat een volwassen sector ook een volwassen innovatie-infrastructuur verdient. Dat betekent dat systematisch gewerkt moet worden aan de vergaring en de verspreiding van kennis en aan de mogelijkheden van medewerkers om deze inzichten steeds tot zich te kunnen nemen. Hier zou de overheid het voortouw in moeten nemen.

Kortom: kinderopvang die toegankelijk is voor alle kinderen, transparant voor elke ouder met degelijke kennis als pijler voor professionals en beleidsmakers.

Hoogachtend

[redacted], voorzitter (info@kinderopvangraad.nl) - [redacted]

www.kinderopvangraad.nl

R BRIEF AANGETEKEND NL

NL Frankering betaald €11,8

12 gr.

206217

D

PostNL

20-11-2025 15:20

NL

3SRPKS386721405

2500EA 20018

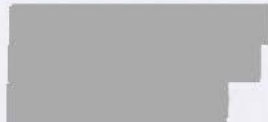
21-11-28

Aan: de Tweede Kamer

t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie

Postbus 20018

2500 EA Den Haag

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Kinderopvang Raad

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

Kenmerk: 202500206

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

[Redacted Signature]

Sybrand Buma
Informatieur

De Tweede Kamer
Ter attentie van Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Utrecht, 20 november 2025

Betreft: Kinderopvang als fundament voor economische groei en gelijke ontwikkelkansen

Geachte heer Buma,

Op dit moment bent u met CDA en D66 in gesprek over een agenda die antwoord geeft op de grote vraagstukken die bepalend zijn voor de toekomst van Nederland. Het derde thema dat door de verkenner is genoemd, richt zich op: 'het creëren van ruimte voor economische groei en verbetering van het investerings- en vestigingsklimaat met onder meer een aanpak voor energiezekerheid en klimaatbeleid'. Economische groei kan alléén gerealiseerd worden als er voldoende medewerkers te vinden zijn om het werk uit te voeren. Die medewerkers moeten gefaciliteerd worden in de combinatie van arbeid en de zorg voor hun kinderen, met betaalbare en toegankelijke kinderopvang van hoge kwaliteit. Alleen dan kunnen meer ouders aan het werk en kunnen ouders meer uren per week werken.

- **Zet het stelsel voor kinderopvang zoals dat nu in ontwikkeling is door** zodat kinderopvang vanaf 2029 rechtstreeks gefinancierd wordt, ouders een vaste lage bijdrage betalen en zonder de onzekerheid over het vervallen van de kinderopvangtoeslag.

Economische groei en de verbetering van het investerings- en vestigingsklimaat worden ook gerealiseerd door nú de medewerkers van de toekomst op te leiden. Dat gebeurt niet alleen in het onderwijs, maar ook in de kinderopvang. Onderzoek wijst uit dat kinderopvang (0-13 jaar) goed is voor de ontwikkeling van kinderen. Daarom is het van belang dat kinderopvang toegankelijk is voor alle kinderen. Dat maakt bovendien de uitvoering van het nieuwe stelsel veel simpeler.

- **Laat de arbeidseis in het stelsel van kinderopvang vallen**, zodat alle kinderen hun talenten kunnen ontwikkelen. Doe dat om te beginnen met twee dagen (0-4 jaar) en twee dagdelen (4-13 jaar) per week.

Uiteraard zijn wij altijd bereid tot een nadere toelichting.

Hoogachtend,

voorzitter Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang

Leden van de Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang maken ongeveer een derde deel uit van de kinderopvangsector. Ons streven is te komen tot kinderopvang van hoge kwaliteit die toegankelijk is voor alle kinderen. Wij zien kinderopvang als een partner die naast ouders staat en wij zoeken daarom de samenwerking met onderwijs en andere partijen als (jeugd)zorg, gemeente, welzijn, sport, cultuur etc. De BMK verenigt maatschappelijke ondernemers die 100% van de rendementen terug laten vloeien naar de (kwaliteit van de) kinderopvang.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

Kenmerk: 202500208

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

[Redacted signature block]

Sybrand Buma
Informateur

202500209

Verenigingskantoor

Bezoekadres

Anna van Saksenlaan 50

Postadres

Postbus 28120
2502 KC Den Haag
info@redcross.nl
rodekruis.nl

IBAN NL52 ABNA 0472 9297 20
BIC ABNANL2A

Retouradres: Postbus 28120 2502 KC Den Haag

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
T.a.v. de informateur, Mr. van Haersma Buma
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Plaats en datum

Den Haag, 20 november 2025

Kenmerk

DIRPOSTUIT/8170

Contactpersoon

Betreft

Aandachtspunten van het Nederlandse Rode Kruis voor formatiegesprekken

Geachte heer van Haersma Buma,

Wereldwijd en in Nederland ziet het Rode Kruis een groeiende behoefte aan humanitaire hulp door conflicten, crises en de gevolgen van klimaatverandering. In het kader van de lopende formatie vraagt het Nederlandse Rode Kruis uw aandacht voor vijf thema's die van cruciaal belang zijn voor de bescherming van mensen in kwetsbare posities en voor een weerbare samenleving. Wij bieden u een beknopt overzicht met concrete aanbevelingen per thema. In de bijlage vindt u suggesties en een uitgebreide toelichting hierop.

1. Migratie: humane behandeling van mensen in nood

- Zorg voor humane uitvoering van het EU Asiel- en Migratiepact met zorgvuldige screening van kwetsbaarheden en stabiele, kleinschalige opvang op basis van humanitaire standaarden. Om dit te bereiken is het belangrijk om de Spreidingswet te handhaven.
- Creëer voldoende menswaardige opvangplekken voor ontheemden uit Oekraïne die onder de Richtlijn Tijdelijke Bescherming vallen en zorg voor perspectief bij de beëindiging van de tijdelijke bescherming
- Stimuleer veilige migratieroutes en zorg dat irregulier verblijf en humanitaire hulp aan mensen in nood nooit strafbaar worden.
- Bevorder naleving van het Vluchtelingenverdrag en EVRM als fundament voor bescherming en rechtszekerheid.

2. Aanpak armoede: toegang tot voedsel en onderdak

- Verbeter toegang tot voedselhulp via structurele steun aan voedselbanken, scholen, lokale initiatieven en het Rode Kruis, zonder gevolgen voor sociale voorzieningen. Zet het Programma Schoolmaaltijden structureel voort en breid het waar nodig uit om verborgen voedselnood onder kinderen te voorkomen.

- Creëer veilige en toegankelijke plekken voor mensen in kwetsbare situaties, waar zij direct terecht kunnen voor ondersteuning, opvang en advies.
- Neem de ambitie op in het regeerakkoord om dakloosheid te beëindigen voor 2030 en zorg voor voldoende passende woonruimte voor iedereen.

3. Maatschappelijke weerbaarheid bij crises en extreem weer

- Zet vol in op het versterken van de maatschappelijke weerbaarheid van de Nederlandse samenleving door onder andere noodsteunpunten op te zetten en vrijwilligersnetwerken te versterken.
- Ondersteun huishoudens in kwetsbare posities bij de voorbereiding op nood- en klimaatscenario's.
- Maak EHBO- en noodvaardigheden publiek toegankelijk via gratis trainingen in bijvoorbeeld buurthuizen, bibliotheken en scholen.

4. Humanitair oorlogsrecht

- Bescherm burgers en hulpverleners actief en spreek landen en strijdende partijen consequent aan op aanvallen op hulpverleners en belemmeringen van humanitaire hulp.
- In lijn met het door twaalf politieke partijen gesteunde stembusakkoord 'Zorgverleners geen doelwit' ontwikkelt het kabinet, in overleg met zorgverleners- en humanitaire organisaties, een uitvoeringsagenda.
- Versterk internationale waarheidsvinding en vervolging van oorlogsmisdaden in lijn met de Nederlandse verantwoordelijkheid als gastland van internationale gerechtshoven.
- Toets nieuwe militaire technologieën altijd aan het humanitair oorlogsrecht en hou rekening met het humanitair oorlogsrecht bij de uitbreiding van defensie.

5. Humanitaire hulp: de positie van Nederland in de wereld

- Herstel de koppeling van het budget voor ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp aan economische groei (0,7% BNI) zodat Nederland wereldwijd solidair blijft met mensen die de hulp het hardst nodig hebben.
- Investeer structureel in preventieve hulp, zoals vroege waarschuwingssystemen en rampenvoorbereiding ter versterking van crisispreventie.
- Maak waterveiligheid en toegang tot schoon water kernonderdelen van het klimaatbeleid.

Het Rode Kruis blijft zich inzetten voor een samenleving waarin iedereen toegang heeft tot bescherming, veiligheid en basisvoorzieningen, in Nederland en wereldwijd. Uiteraard lichten wij onze aanbevelingen graag nader toe aan u en de formerende partijen.

Met vriendelijke groet,

Het Nederlandse Rode Kruis

Algemeen directeur

Bijlage: Toelichting aandachtspunten Nederlandse Rode Kruis

1. Migratie: humane behandeling van alle mensen in nood

Als humanitaire noodhulporganisatie ziet het Rode Kruis dagelijks de gevolgen van conflicten, rampen en andere crisissituaties die mensen dwingen hun thuis te verlaten. Elke drie seconden verlaat iemand noodgedwongen hun thuis. Alle mensen in noodsituaties, waar ook ter wereld, verdienen een veilige omgeving en toegang tot basislevensbehoeften.

Het Rode Kruis biedt onder andere langs gevaarlijke migratieroutes medische hulp, schoon drinkwater, onderdak en voedsel aan mensen in nood. In Nederland ondersteunen wij vanuit onze auxiliaire rol gemeenten en het COA bij de opvang van mensen uit Oekraïne en mensen die bescherming zoeken in Nederland. Momenteel zijn wij actief op 21 locaties. Ook heeft het Rode Kruis een unieke rol bij het opsporen en herstellen van contact tussen vermiste personen als gevolg van een conflict, (natuur)ramp, migratie of andere humanitaire omstandigheden.

De afgelopen jaren zien we een tekort aan menswaardige opvangplekken voor vluchtelingen en mensen uit Oekraïne. Ook mensen zonder verblijfsvergunning hebben vaak onvoldoende toegang tot basisvoorzieningen. Hierdoor belanden mensen in onveilige situaties, waarin zij kwetsbaar zijn voor uitbuiting en niet altijd toegang hebben tot de meest essentiële basisbehoeften. Dit schaadt niet alleen henzelf, maar ondermijnt ook de leefbaarheid en het draagvlak binnen de samenleving. Daarom is het van belang om in te zetten op een stabiel opvanglandschap met kleinschalige locaties en daarnaast passende voorzieningen te realiseren voor mensen zonder verblijfsvergunning.

Een restrictief migratiebeleid dwingt mensen in de praktijk tot levensgevaarlijke routes om bescherming te zoeken. Daarom roepen wij op ervoor te zorgen dat vluchtelingen op veilige wijze bescherming kunnen vragen. Ook mensen die geen recht hebben op bescherming, moeten menswaardig worden behandeld en toegang hebben tot levensreddende humanitaire hulp.

Het Rode Kruis vraagt daarom om de volgende passages op te nemen in een nieuw regeerprogramma:

- We bewaken **internationale verdragen** zoals het VN-vluchtelingenverdrag en het EVRM-verdrag om het universele recht op bescherming te waarborgen. Pogingen tot afzwakking brengt fundamentele mensenrechten in gevaar.
- Er komen meer **reguliere migratieroutes**, o.a. via hervestiging en gezinshereniging, zodat mensen op een veilige wijze bescherming kunnen vragen en het verdienmodel van mensensmokkelaars wordt ingeperkt.
- **Humanitaire hulp** aan mensen in nood wordt nooit strafbaar gesteld;
- Het **EU Asiel- en Migratiepact** wordt humaan geïmplementeerd, met zorgvuldige en tijdige screening van kwetsbaarheden en minimale inzet van grensprocedures en vrijheidsbeperking, met name voor kinderen.
- Conform de herschikte Opvangrichtlijn krijgen mensen toegang tot zorg, onderwijs, de arbeidsmarkt en andere passende voorzieningen. Er komt structurele financiering voor de asielketen en partners om **menswaardige en kleinschalige opvanglocaties** te realiseren, zodat (crisis)noodopvanglocaties worden afgeschaald. De Spreidingswet wordt niet ingetrokken en er komt een onafhankelijk en toetsbaar kwaliteitssysteem om opvangstandaarden te waarborgen.
- Iedereen die onder de **Richtlijn Tijdelijke Bescherming voor Oekraïners** valt, krijgt toegang tot opvangvoorzieningen. De overheid ondersteunt gemeenten actief bij het creëren van voldoende plekken. Bij de beëindiging van de RTB komt een EU-brede gecoördineerde overgang naar een permanente beschermingsstatus of andere vorm van verblijfsvergunning dat perspectief en zekerheid biedt.
- **Terugkeer** zal vrijwillig, veilig, en menswaardig zijn. Mensen mogen niet onder druk gezet worden om te vertrekken. Mensen zonder verblijfsvergunning worden niet strafbaar en krijgen toegang tot

een veilige plek, waar ruimte is voor het uitzoeken van toekomstperspectief en passende oplossingen. De Rijksfinanciering voor de Landelijke Vreemdelingenvoorziening wordt voortgezet. Detentie wordt uitsluitend als laatste redmiddel ingezet.

- Buitenlandse **slachtoffers van mensenhandel** krijgen betere toegang tot adequate hulp en bescherming, onder meer door ont koppeling van de formele vaststelling van slachtofferschap van het strafrechtelijk onderzoek. Er komt een rol voor gespecialiseerde hulpverlening die zorgt voor eenduidige interpretatie van vermoedelijk slachtofferschap door politie, Arbeidsinspectie en hulpverlening. Dit vergroot het zicht op slachtoffers alsmede de aangiftebereidheid
- Migranten in het **Caribisch gebied** krijgen toegang tot eerlijke asielprocedure, adequate bescherming en een vergrote toegang tot regulier verblijf.

2. Aanpak armoede: voldoende voedsel en onderdak voor iedereen

Het Rode Kruis ziet de afgelopen jaren steeds meer mensen die door hoge onvermijdelijke kosten in de (financiële) problemen raken en hierdoor nood ervaren of dak- of thuisloos worden. Momenteel leven er maar liefst 450.000 mensen in (verborgen) voedselnood en hulporganisaties en initiatieven in de wijk kunnen de hulpvraag niet altijd meer aan. Daarom helpt het Rode Kruis met voedselhulp door het uitdelen van boodschappen kaarten via 130 lokale partnerorganisaties en daarnaast aan bijna 50.000 kinderen via het programma Schoolmaaltijden. Het uitdelen van voedselhulp via scholen of organisaties in de buurt is een belangrijke eerste stap om mensen in nood in beeld te krijgen, aanvullende acute hulp te bieden en mensen naar meer langdurige ondersteuning te begeleiden.

Ook zien wij een toename van mensen die onvrijwillig op straat slapen. In 2024 boden wij 465 mensen tijdelijk onderdak, een stijging van 56% ten opzichte van het jaar daarvoor. Zij konden niet bij maatschappelijke opvang terecht vanwege hun juridische status of omdat zij werden gezien als te zelfredzaam. Het is belangrijk dat iedereen toegang krijgt tot opvangvoorzieningen. Echter vormt een eigen (t)huis het cruciale startpunt om het leven weer op te kunnen bouwen. Daarnaast is preventie essentieel als het gaat om het reduceren van dak- en thuisloosheid.

Het is essentieel dat mensen in nood toegang hebben tot hulp en weten waar zij terecht kunnen. Daarbij moet er speciale aandacht zijn voor de meest kwetsbare groepen. Er zullen altijd mensen zijn die tussen wal en schip vallen en een extra vangnet nodig hebben. Noodhulp moet tijdelijk zijn. Daarom zijn structurele oplossingen essentieel om ervoor te zorgen dat mensen goed rond kunnen komen en in hun bestaanszekerheid kunnen voorzien.

Het Rode Kruis vraagt daarom om de volgende passages op te nemen in een nieuw regeerprogramma:

- Om mensen in (voedsel)nood in het hele Koninkrijk der Nederlanden beter te bereiken, wordt de **toegankelijkheid van voedselhulp** vergroot door extra financiële ondersteuning voor voedselbanken, het Rode Kruis en lokale voedselinitiatieven, inzet op de samenwerking tussen landelijke en lokale organisaties en onderzoek te doen naar de voedselnood-problematiek, waardoor de achterliggende oorzaken aangepakt kunnen worden.
- Mensen die voedsel- of noodhulp ontvangen worden nooit gekort in hun **sociale voorzieningen**.
- Het **Programma Schoolmaaltijden** wordt voortgezet en er wordt onderzocht hoe ook kinderen en hun ouders die aangeven voedselnood te ervaren en niet in aanmerking van het programma komen, (aanvullende) hulp kunnen ontvangen.
- We maken werk van een **structureel en integraal armoedebeleid** met concrete armoedereductiedoelen, een proactieve aanpak voor kwetsbare groepen, waaronder mensen met schulden, en investeren in de sociale basis en preventie in de wijk, zodat mensen in het hele Koninkrijk in hun bestaanszekerheid kunnen voorzien.
- We blijven ons inzetten om **dakloosheid in 2030 te beëindigen**, in lijn met de Verklaring van Lissabon. In de tussentijd krijgen mensen zonder (t)huis, ongeacht juridische status, toegang tot de maatschappelijke opvang. Het zelfredzaamheids criterium wordt afgeschaft.

- We versnellen de **transitie van opvang naar 'Wonen Eerst'**. We zetten in op het realiseren van voldoende passende (eigen) woonruimte om de paradigmashift van opvang naar wonen écht kracht bij te zetten.

3. Maatschappelijke weerbaarheid rond crises en extreem weer

Het Nederlandse Rode Kruis helpt mensen in tijden van crises en nood, aanvullend aan de overheid. Deze zogenaamde 'auxiliaire rol' is vastgelegd in een Koninklijk besluit. Dit betekent dat wij op verzoek van de overheid ondersteuning bieden, maar er ook ruimte is om vanuit ons humanitair mandaat hulpverlening te ontwikkelen als wij noden zien ontstaan. Dit geldt ook bij crises en rampscenario's, waarbij de coördinerende rol bij de Rijksoverheid ligt.

Voor een weerbare samenleving is het essentieel dat inwoners goed geïnformeerd, voorbereid én getraind zijn op crisissituaties en rampscenario's zoals het langdurig uitvallen van de stroom of een dijkdoorbraak. Uit onze ervaring met hulpverlening in binnen- en buitenland, weten we dat de meeste mensen hulpbereid zijn in tijden van crises en dat een goede voorbereiding levens kan redden. In de cruciale eerste uren tot overheidsdiensten weer functioneren, zoeken én geven mensen hulp in hun eigen buurt en directe omgeving. Het hebben van een duidelijk handelingsperspectief stimuleert en versterkt de effectiviteit van de burgerhulpverlening.

Bij de voorbereiding op rampen en crises is het versterken van de weerbaarheid van gemeenschappen en individuele inwoners van belang, bijvoorbeeld door het aanbieden van levensreddende EHBO-trainingen en het adviseren om een noodpakket in huis te hebben. Het vraagt ook om het stimuleren van onderlinge betrokkenheid en verantwoordelijkheid van burgers door maatschappelijke organisaties te versterken die dit ondersteunen, zoals ons burgerhulpnetwerk Ready2Help, waarbij inwoners ten tijde van een ramp actief ingezet kunnen worden.

Naast investeringen om klimaatverandering te beperken moet Nederland daarom ook inzetten op adaptatie. Dit vraagt om het verankeren van adaptatie in de nationale klimaatdoelstellingen, met heldere en meetbare doelen die gericht zijn op het beschermen van mensen tegen hittestress, overstromingen, droogte en zeespiegelstijging. Mensen met een laag inkomen of in een kwetsbare positie hebben minder toegang tot informatie, trainingen of financiële middelen om klimaat adaptieve maatregelen te nemen. Juist deze groepen hebben ondersteuning nodig bij de essentiële voorbereiding op noodscenario's en klimaatrisico's op korte, middellange én lange termijn.

Het Rode Kruis vraagt daarom om de volgende passages op te nemen in een nieuw regeerprogramma:

- We investeren in **lokale rampenparaatheid** met bijvoorbeeld noodsteunpunten en **crisisbeheersing**. Daarnaast investeren we in maatschappelijke (vrijwilligers)organisaties die zorgen voor de noodzakelijke sociale samenhang in onze samenleving en die kwetsbare groepen kunnen betrekken;
- Groepen in kwetsbare posities worden proactief benaderd en (financieel) ondersteund in de voorbereiding op nood- en klimaatscenario's. Bijvoorbeeld door het verstrekken van gratis **noodpakketten** en het ondersteunen van mensen in armoede en gemeenten om maatregelen te nemen om beter op **extreem weer** voorbereid te zijn en hiermee om te gaan (zoals het investeren in meer groen in steden en de verduurzaming van huizen).
- Levensreddende vaardigheden in tijden van nood worden gestimuleerd door het breed en toegankelijk aanbieden van gratis **EHBO-trainingen**, bijvoorbeeld op scholen, in buurthuizen en bibliotheken.

4. Humanitair oorlogsrecht

Het Rode Kruis is hoeder van het humanitair oorlogsrecht. Juist nu het aantal gewapende conflicten wereldwijd toeneemt, met onbeschrijfelijke gevolgen voor burgers, is het belangrijk dat het humanitair oorlogsrecht wordt nageleefd en dat hier door alle landen op wordt aangedrongen bij strijdende partijen.

Naleving van het humanitair oorlogsrecht is cruciaal voor de veiligheid van burgers en voor hulpverleners om hun werk veilig te kunnen doen. De afgelopen jaren zien we dat deze veiligheid steeds verder onder druk komt te staan. 2024 was het dodelijkste jaar voor hulpverleners en ook dit jaar zijn er hulpverleners bij meerdere gewapende conflicten gedood. Zij waren op dat moment aan het werk om andere mensen te helpen. Onder het humanitair oorlogsrecht zijn aanvallen op medisch personeel verboden. Het is aan alle landen gezamenlijk om ervoor te zorgen dat het humanitair oorlogsrecht wordt gerespecteerd. Nederland moet internationaal actief het belang van het humanitair oorlogsrecht uitdragen, naleving ervan bevorderen en zich extra inzetten voor de bescherming van burgers en hulpverleners. Bij ernstige schendingen moeten strijdende partijen verantwoordelijk worden gehouden en moet er gebruik worden gemaakt van diplomatieke kanalen. Bij onvoldoende resultaat moeten volgende stappen genomen worden, zoals economische en diplomatieke sancties, reisbeperkingen en wapenembargo's. Nederland moet bijdragen aan het waarborgen van onafhankelijk onderzoek, het vervolgen van oorlogsmisdadigers en staatsaansprakelijkheid kwesties.

Het humanitair oorlogsrecht verplicht staten schendingen in oorlogstijd te voorkomen en om personen die schendingen gepleegd hebben op te sporen en te bestraffen – op nationaal en internationaal niveau. Staten dienen hierop samen te werken. Verantwoording en de toegang tot gerechtigheid is hierbij van cruciaal belang. Ook gezien de bijzondere positie van Nederland als gastland van het Internationaal Strafhof en het Internationaal Gerechtshof, moet Nederland een voortrekkersrol spelen bij de verdediging van het internationaal recht. Juist in tijden dat dit wereldwijd zwaar onder druk staat. Schendingen van het humanitair oorlogsrecht mogen niet ongestraft blijven.

Het Rode Kruis signaleert wereldwijd een zorgwekkende ontwikkeling: steeds meer landen trekken zich terug uit internationale verdragen die juist bedoeld zijn om de humanitaire gevolgen van gewapende conflicten te beperken. Tegelijkertijd nemen de defensie-uitgaven in veel landen fors toe als reactie op oplopende internationale spanningen. Juist in tijden van toenemende spanningen, waarbij dreiging met kernwapens niet uitblijft, is het essentieel om vast te houden aan het humanitair oorlogsrecht om menselijk leed te voorkomen en te beperken. Nederland moet daarom vasthouden aan internationale verdragen en actief pleiten voor de naleving ervan, ook door andere landen. Terugtrekking betekent achteruitgang. Bovendien moet bij de versterking van de eigen defensiecapaciteit en de ontwikkeling van nieuwe technologieën altijd aandacht zijn voor de principes van het humanitair oorlogsrecht.

Het Rode Kruis vraagt daarom om mee te nemen in uw verkiezingsprogramma:

- De **veiligheid van hulpverleners** wereldwijd staat te veel onder druk, Nederland speelt een actieve rol om partijen erop aan te spreken wanneer hulpverleners worden aangevallen.
- We investeren om de internationale rechtsorde te versterken op het gebied van **respect voor het humanitair oorlogsrecht**, waarheidsvinding en gerechtigheid.
- Nederland blijft geïnteresseerd aan **de normen van internationale verdragen**, en pleit actief voor naleving daarvan door andere landen – ook bij de opbouw van de eigen defensie en de ontwikkeling van militaire technologieën.

5. Humanitaire hulp: de positie van Nederland in de wereld

Het Rode Kruis is vóór, tijdens en na crises in de hele wereld aanwezig. Wij werken zo lokaal mogelijk, zo internationaal als nodig. Met 16 miljoen vrijwilligers wereldwijd bevinden wij ons in een unieke positie om vanuit neutraliteit en onpartijdigheid samen met gemeenschappen voorbereidingen te treffen op rampen en crises en als één van de eersten hulp te verlenen.

Met een toename van het aantal gewapende conflicten en crises wereldwijd neemt ook de vraag naar humanitaire hulp toe. Aanhoudende en nieuwe noodsituaties vragen om aandacht en ondersteuning van de internationale gemeenschap om noodhulp te bieden en lokale hulpstructuren te verstevigen. Tegelijkertijd zien we wereldwijd een sterke daling van de beschikbare middelen voor het bieden van humanitaire hulp. Ook Nederland heeft de afgelopen jaren forse bezuinigingen doorgevoerd op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp. Daarbovenop is het budget voor ontwikkelingssamenwerking losgekoppeld van de economische groei waardoor het budget voor ontwikkelingssamenwerking niet meer toegroeit naar de afgesproken norm van 0,7% van het BNI. Deze bezuinigingen moeten worden teruggedraaid zodat Nederland tegemoet kan komen aan de toegenomen noden wereldwijd.

De gevolgen van de klimaatcrisis zijn het grootst voor de landen die hier het minst aan hebben bijgedragen. Wereldwijd dragen de gevolgen van de klimaatcrisis bij aan extreem weer, verstoringen in voedselketens en het ontstaan van conflicten met meer vraag naar humanitaire hulp als gevolg. Om hieraan te kunnen voldoen moet er extra en strategischer geïnvesteerd worden in preventieve hulp, zoals in vroege waarschuwingssystemen, nature-based solutions, adaptatie en rampenvoorbereiding (preparedness), om gemeenschappen in staat te stellen zich beter voor te bereiden op extreem weer. Hierbij moet altijd samengewerkt worden met de lokale gemeenschap zodat de hulp goed aansluit bij waar behoefte aan is. Investeren vooraf redden niet alleen levens maar zijn ook veel efficiënter dan hulp achteraf. 1 euro geïnvesteerd in preventieve hulp bespaart tot 16 euro achteraf aan humanitaire hulp en wederopbouwkosten.

Als gevolg van de klimaatcrisis worden gemeenschappen wereldwijd steeds vaker geconfronteerd met watertekorten, overstromingen en vervuild water. Het Rode Kruis speelt hierin een essentiële rol: vóór, tijdens en na rampen en conflicten werken wij nauw samen met lokale overheden en gemeenschappen om toegang tot schoon drinkwater en veilige sanitaire voorzieningen te garanderen. Water moet een centrale plaats innemen in het beleid rond klimaatadaptatie, ook omdat Nederland en het Nederlandse Rode Kruis veel kennis op dit gebied hebben.

Het Rode Kruis vraagt daarom om de volgende passages op te nemen in een nieuw regeerprogramma:

- We koppelen het **budget voor ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp** weer aan de economische groei, daarbij is de internationale afspraak van 0,7 % het uitgangspunt.
- Om te kunnen voldoen aan de toenemende vraag naar humanitaire hulp als gevolg van **extreem weer** investeren we in **preventieve hulp** zodat de impact op mensenlevens kleiner wordt.
- Water staat centraal in onze aanpak tegen de gevolgen van klimaatverandering, zodat gemeenschappen beter beschermd zijn tegen droogte, overstromingen en vervuiling. We houden vast aan het **Parijs-klimaatakkoord**, inclusief financiering, zodat we de gevolgen van de klimaatcrisis kunnen beperken.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Rode Kruis

[Redacted]

Kenmerk: 202500210

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

[Redacted Signature]

Sybrand Buma
Informatieur

Utrecht, 15 november 2025

Geachte heer Jetten, Bontenbal en Buma,

Nederland weer vooruit. Na de verkiezingen, waarin deze stelling leidend werd, wordt nu verkend met welk kabinet de grote maatschappelijke opgaven het best kunnen worden opgepakt. In het rijtje veiligheid en defensie, wonen, stikstof en migratie en economische ontwikkeling mag bestaanszekerheid niet ontbreken. Want helaas is bestaansonzekerheid voor veel te veel mensen een dagelijks probleem.

Gemiddeld zijn er per inwoner die uit werk of uitkering onvoldoende middelen van bestaan verkrijgen ruim dertig regelingen ('voortliggende voorzieningen') vanuit Rijk en gemeenten. Dat er überhaupt toeslagen nodig zijn om aan het bestaansminimum te komen is op zich al vreemd. Maar liefst 6 miljoen mensen en huishoudens zijn van toeslagen afhankelijk. 8 Miljoen inwoners krijgen een of meerdere Toeslagen. Dat het voor veel mensen ondoenlijk is alles goed geregeld te krijgen, en dat veel mensen inmiddels niet meer durven vragen om toeslagen uit angst teveel uitgekeerd geld een jaar later ineens te moeten terugbetalen, is bekend. Voor 550.000 huishoudens vormt het terugbetalen van toeslagen een groot en langdurig probleem.

Een andere belangrijke observatie is dat met de nieuwe definities van bestaanszekerheid het aantal huishoudens statistisch in armoede licht is afgenomen. Tegelijkertijd zien we een toename van het aantal huishoudens met problematische schulden. De verklaring is eenvoudig: met inkomsten en uitgaven in een exact evenwicht is er geen spaarruimte en dus ook geen afloscapaciteit op eerder opgebouwde betalingsachterstanden en schulden.

Gelukkig liggen de aanbevelingen van de advies commissie sociaal minimum klaar om tot oplossingen te komen. De deelnemers van de Landelijke Armoede Coalitie (LAC) dringen er bij u met klem op aan om door te pakken met de opvolging van de adviezen. De inhoudelijke analyse werd bij het uitbrengen van het advies breed gedeeld, ook in de Kamer. Ook de aanbevelingen zijn gewaardeerd als waardevol en helpend. Nu alleen nog doen.

Armoede is enorm duur, zo stelde ook het Interdepartementaal Beleids Onderzoek in 2024 naar betalingsachterstanden en schulden. Het kost de samenleving minimaal 8 miljard. Het voorkomen van betalingsachterstanden en schulden door een eenvoudig,

begrijpelijk en eerlijk minimabeleid en toegankelijke en overzichtelijke voorzieningen gaat dus op termijn geld besparen. En dat is goed nieuws voor een land dat diverse grote vraagstukken tegelijkertijd moet aanpakken.

Eerder hebben de leden van de Kamercommissie sociale zaken en werkgelegenheid uitgebreid advies ontvangen van het LAC met opbouwende voorstellen. Ook de opstellers van de verkiezingsprogramma's -landelijk en lokaal- zijn geïnformeerd over onze standpunten. De volledige informatie vindt u hier: <https://www.landelijke-armoedecoalitie.nl/actueel/> 'Herstel van bestaanszekerheid is cruciaal'.

Een brede aanpak van armoede loont. Alle Nederlanders verdienen dat.

Hartelijke groet,

Voorzitter Landelijke Armoedecoalitie

De kenniscentra Movisie, Nibud en NVVK ondersteunen de Armoedecoalitie inhoudelijk met kennis over wat werkt bij een effectieve aanpak van armoede en schulden.

Werk aan bestaanszekerheid

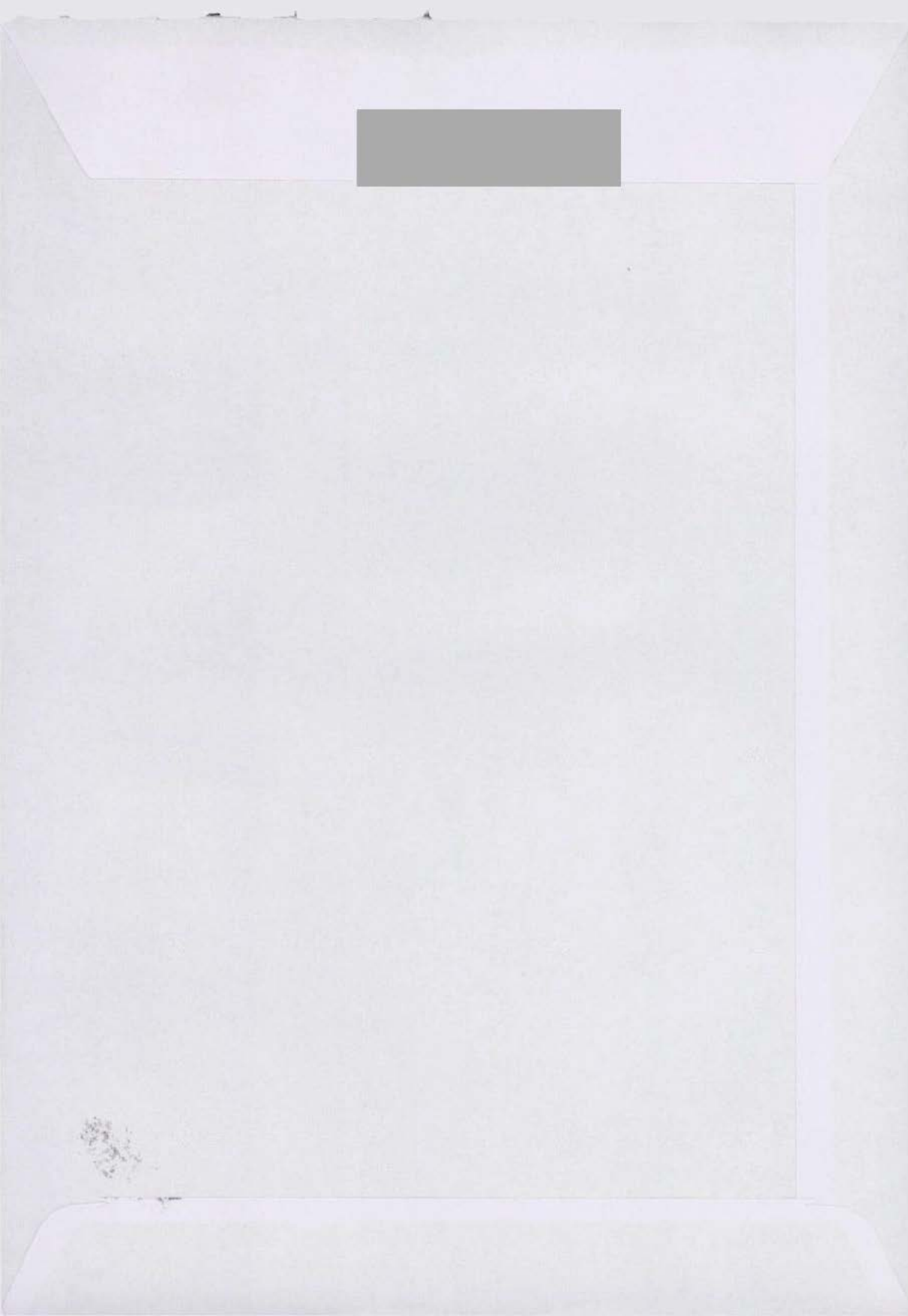
'Elke laatste week van de maand leef ik op drie koekjes per dag. Ik werk en krijg aanvullende bijstand. Maar ik kom er niet van rond, omdat de prijzen van de boodschappen, huur en energie steeds hoger worden.'

Armoede in Nederland is onrechtvaardig en duur. Kabinet: alle adviezen liggen klaar. Voer het uit!

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Landelijke Armoedecoalitie

[Redacted]

Kenmerk: 202500213

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

[Redacted signature block]

Sybrand Buma
Informatieur

202500216

De Tweede Kamer
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum: 20 november 2025

Versnellen van de warmtetransitie: de Nederlandse industrie is er klaar voor!

De Nederlandse Verduurzaming Industrie voor de Gebouwde Omgeving (NVI-GO) vertegenwoordigt de maakindustrie binnen diverse brancheorganisaties in de HVAC-markt. Wij onderschrijven volledig de oproep van één van onze leden van de Vereniging Duurzame Warmte van 17 november jl.: *'De warmtetransitie versnellen: zo kan het wél'*.

Sterker nog: de Nederlandse maakindustrie staat klaar om direct op te schalen. Onze fabrieken, supplychains en productielijnen zijn ingericht om een versnelde vraag moeiteloos aan te kunnen.

Daarom pleiten we voor:

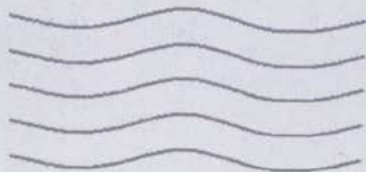
1. Het inzetten van de vrije productiecapaciteit van Nederlandse bedrijven in om versneld duurzame oplossingen te leveren.
2. Het behouden en versterken van onze duurzame industrie: zorg dat duurzame activiteiten en innovaties in Nederland blijven door gerichte investeringen en beleid. De hybride warmtepomp is een goed voorbeeld van een Nederlandse innovatie.
3. Het samenwerken met brancheorganisaties: betrek brancheorganisaties en de maakindustrie actief bij het opstellen en uitvoeren van de transitieagenda.

De warmtetransitie versnellen: de Nederlandse Industrie kan het aan!

Met vriendelijke groet,
NVI-GO

Voorzitter

Nederlandse Verduurzamings Industrie - Gebouwde Omgeving
Kasteellaan 115
6603 BP Wijchen

De Tweede Kamer
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

ND8CC - #X830XDX#00#0000#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

NVI-GO

[Redacted]

Kenmerk: 202500217

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hodaachtend.

[Redacted Signature]

Sybrand Buma
Informatieur

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Wordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

202500218

Onze referentie
251120 [REDACTED]

Uw referentie

Datum
21 november 2025

Onderwerp
Oproep om niet te bezuinigen op de opleidingsfinanciering voor artsen in
opleiding tot medisch specialist

Doorkiesnummer
[REDACTED]

Geachte heer Van Haersma Buma,

Namens *De Jonge Specialist*, de belangenvereniging van artsen in opleiding tot specialist (aios), doen wij een dringende oproep aan het nieuwe kabinet: **kort niet op het budget voor de opleiding van medisch specialisten.**

De huidige financieringssystematiek, waarin ziekenhuizen via de zogeheten *beschikbaarheidsbijdrage* middelen ontvangen om artsen op te leiden, is uniek en van groot belang voor de kwaliteit en toekomstbestendigheid van de zorg in Nederland. Dit systeem zorgt ervoor dat de opleiding van medisch specialisten wordt gefinancierd los van productieprikkels en financiële belangen in de patiëntenzorg. Zo blijft de kwaliteit van de opleiding leidend en niet de omzet. Daarnaast waarborgt het systeem dat er in de toekomst voldoende goed opgeleide specialisten beschikbaar zijn om de toenemende zorgvraag op te vangen.

Een korting van 20 tot 30 procent, zoals die in de CPB-doorrekeningen van enkele partijen naar voren komt, zou deze balans aanzienlijk verstoren. Minder budget betekent ofwel minder opleidingsplaatsen, ofwel minder tijd voor begeleiding en onderwijs, en minder middelen om jonge artsen duurzaam te laten werken. De gevolgen daarvan zullen niet morgen, maar wel over enkele jaren voelbaar zijn in de vorm van specialistentekorten, langere wachttijden en een verslechterde kwaliteit van zorg.

Het tekort aan specialisten, dat nu al in sommige vakgebieden bestaat en door de bezuinigingen zal toenemen, zal als eerste gevoeld worden in de regionale ziekenhuizen. Regionale ziekenhuizen hebben minder schaalvoordeel en zijn vaak volledig afhankelijk van de beschikbaarheidsbijdrage voor het opleiden van aios. Regionale ziekenhuizen zullen dus eerder afhaken met het opleiden van specialisten. Een ontwikkeling die voor Nederland onwenselijk is.

Daarbij is het van groot belang te onderkennen dat de aantrekkelijkheid van het vak al langere tijd onder druk staat. Uit tien jaar *Nationale a(n)ios enquête Gezond en veilig werken*-onderzoek onder

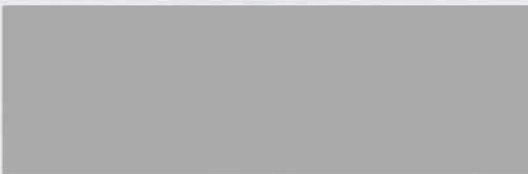
aios blijkt dat één op de vier overweegt de opleiding voortijdig te verlaten, dat één op de vier burn-outgerelateerde klachten ervaart en dat één op de vijf niet opnieuw voor de studie geneeskunde zou kiezen. Als we willen dat jonge artsen met plezier, toewijding en veerkracht in de zorg blijven werken, moeten we blijven investeren in goede begeleiding, gezonde werktijden en ontwikkelmogelijkheden, precies de zaken die uit de beschikbaarheidsbijdrage worden gefinancierd.

De Jonge Specialist zet zich actief in om deze middelen van de beschikbaarheidsbijdrage zo effectief mogelijk in te zetten. We hebben het initiatief genomen om gezamenlijk met de Federatie Medisch Specialisten meer inzicht in de besteding van de beschikbaarheidsbijdrage te creëren door opleidingsbegrotingen te introduceren: duidelijke overzichten waarin aios, opleiders en ziekenhuizen samen bepalen hoe het opleidingsbudget wordt besteed. Dit versterkt niet alleen de kwaliteit en doelmatigheid van de opleidingen, maar ook het onderlinge vertrouwen en eigenaarschap over de opleiding zelf.

Het opleiden van medisch specialisten is een investering in de toekomst van onze gezondheidszorg. Elke euro die daarin wordt gestoken, betaalt zich terug in kwaliteit, continuïteit en patiëntveiligheid. Een korting op deze middelen zou juist op het moment dat de zorg en de aantrekkelijkheid van het artsenvak onder druk staan, een grote stap achteruit betekenen.

Wij vragen u daarom met klem: bescherm de opleidingsfinanciering en zorg dat Nederland kan blijven rekenen op goed opgeleide, gemotiveerde medisch specialisten nu én in de toekomst.

Met vriendelijke groet,

Voorzitter De Jonge Specialist

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

De Jonge Specialist

[Redacted]

Kenmerk: 202500219

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hooftachtend

[Redacted]

Sybrand Buma
Informatieur

De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
t.a.v. de heer mr. S. van Haersma Buma
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Oudlaan 4
3515 GA Utrecht
Postbus 9696
3506 GR Utrecht
Telefoon (030) 273 97 26
www.brancheorganisatieszorg.nl
IBAN NL33 FVLB0699 1645 59

Datum : 20 november 2025
Ons kenmerk : BoZ/251120
Betreft : continuïteit en voortgang zorgtransformaties

Geachte heer Van Haersma Buma,

ActiZ, de Nederlandse ggz, NVZ, UMCNL en VGN verenigd in de Brancheorganisaties Zorg (BoZ) – hebben met waardering kennis genomen van de voortvarende wijze waarmee het formatieproces in gang is gezet.

Een van de thema's die door de heer Koolmees in zijn rol als verkenner is genoemd om te betrekken bij het opstellen van de inhoudelijke agenda, is het formuleren van uitgangspunten voor het te voeren begrotingsbeleid en de bekostiging van investeringen. In dit kader brengen wij graag de transformatie die in de zorg volop gaande is, bij u onder de aandacht.

In de diverse zorgakkoorden met het ministerie van VWS waaronder het IZA, AZWA, HLO, de Toekomstagenda zorg en ondersteuning voor mensen met een beperking en de Green Deal Duurzame Zorg 3.0, zijn fundamentele en breed gedragen afspraken gemaakt over de transformatie. Aan deze afspraken zijn ook financiële middelen verbonden.

De BoZ-partijen hebben – evenals vele andere partijen in de zorg – hun handtekening onder deze akkoorden gezet in het vertrouwen dat de gemaakte afspraken worden gerespecteerd en dat de middelen die voor de zorgtransformatie zijn bestemd, beschikbaar blijven zolang deze nodig zijn. Wij vragen het nieuwe kabinet dan ook om blijvende steun, zodat wij de transformatie naar een toekomstbestendige zorg op succesvolle wijze tot uitvoering kunnen brengen.

Graag zijn wij bereid om hierover met u in gesprek te gaan.

Met vriendelijke groet.

voorzitter

Van de Brancheorganisaties Zorg (BoZ) maken deel uit:

Aan:
Dhr. S. Buma, Informatuur (CDA)
De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

202500224

CC: Dhr. R. Jetten, Dhr. H. Bontenbal, Dhr. J. Paternotte, Dhr. B. van den Brink

Den Haag, 18 november 2025

Betreft: Naar een integraal en effectief veiligheidsbeleid

Geachte heer Buma,

Allereerst willen we u danken voor uw inzet in deze tussenfase van de kabinetsformatie. Wij bieden u hierbij een gezamenlijke oproep aan voor een veiligheidsbeleid dat rechtvaardig, toekomstbestendig en werkelijk effectief is.

De huidige geopolitieke context benadrukt de urgentie daarvan. De oorlog in Oekraïne, de escalatie van het geweld in Soedan, Gaza en de Democratische Republiek Congo, de druk op de internationale rechtsorde en de toenemende spanningen binnen ons eigen Koninkrijk – wij denken daarbij ook aan de zorgwekkende situatie in Venezuela, een buurland van Nederland – maken duidelijk dat veiligheid niet langer kan worden gereduceerd tot territoriale verdediging en NAVO-verplichtingen alleen. Veiligheid is relationeel, systemisch en menselijk. Zij wortelt in vertrouwen, rechtsstatelijkheid, inclusie en wederzijdse afhankelijkheid.

Nederland beschikt over unieke expertise op het gebied van diplomatie, vredesopbouw, mensenrechten en ontwikkelingssamenwerking. Die kracht is de afgelopen jaren verzwakt door versplintering van beleid, afkalvende budgetten en een disproportionele nadruk op militaire weerbaarheid. Een veilig Nederland vraagt om een herstel van de balans tussen Defensie, Diplomatie, Ontwikkelingssamenwerking en Handel. Daarom roepen wij op tot een herijking van het veiligheidsbegrip. Daarin wordt veiligheid geïnterpreteerd als menselijke veiligheid. Het beschermen van menselijke waardigheid zou daarbij het uitgangspunt moeten zijn, in lijn met wat de WRR een 'waardegedreven' buitenlandbeleid heeft genoemd.

Het is cruciaal dat de verschillende pijlers van het buitenlands beleid met elkaar worden verbonden en elkaar wederzijds versterken, zodat fragmentatie wordt voorkomen en beleid in samenhang kan worden ontworpen. Daartoe is investering in vredesopbouw, conflictpreventie en het versterken van maatschappelijke cohesie noodzakelijk. Zoals o.a. enkele oud-generaals in juni [schreven](#): 'elke euro die in fragiele landen wordt geïnvesteerd, kan tot 90 euro aan toekomstige conflictkosten voorkomen. Momenteel wordt wereldwijd maar liefst 157 keer minder in conflictpreventie dan in defensie geïnvesteerd.'

Preventie is geen luxe, maar een voorwaarde voor duurzame veiligheid en economische ontwikkeling. De inzet van militaire middelen zou een *last resort* moeten zijn. Wij pleiten voor een ethische toetsing bij militaire besluitvorming, zodat aantoonbaar is dat diplomatieke, juridische en preventieve opties volwaardig zijn benut voordat tot de inzet van geweld wordt overgegaan. We willen u graag als suggestie meegeven dat in de context van de NAVO-norm ook overwogen zou kunnen worden om een

deel van deze middelen te alloceren naar additionele investeringen in conflictpreventie of het bijdragen aan internationale missies.

Nederland moet zijn rol als verdediger van de internationale rechtsorde actief blijven vervullen. Bescherming van het Internationaal Strafhof en het Internationaal Gerechtshof, naleving van internationale verdragen en een consequente toepassing van mensenrechten vormen de hoeksteen van geloofwaardige internationale politiek.

Wij vragen u ook om werk te maken van een evenwichtige herverdeling van middelen. Wanneer Nederland substantieel investeert in Defensie, moet dat in verhouding staan tot investeringen in diplomatie, ontwikkelingssamenwerking en het bevorderen van eerlijke handel, zodat de inzet op veiligheid coherent blijft. Ook is het noodzakelijk om de *Women, Peace & Security*-agenda te verankeren in het gehele buitenlandbeleid, met structurele middelen en erkenning van de cruciale rol die vrouwen spelen in conflictpreventie en duurzame vrede.

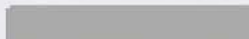
Tot slot benadrukken wij het belang van langjarige partnerschappen met maatschappelijke actoren, zowel lokaal als internationaal. Zij zijn vaak de eersten die signalen van escalatie waarnemen en de laatsten die in fragiele contexten actief blijven om sociale structuren in stand te houden. Zonder hen is duurzame veiligheid niet mogelijk. Niet te onderschatten is de waarde van een open en rechtvaardige samenleving waarin het maatschappelijk middenveld en andere 'tegenmacht' de noodzakelijke ruimte en steun krijgt.

Wij zijn ervan overtuigd dat Nederland sterk staat wanneer het kiest voor een veiligheidsconcept dat verder kijkt dan louter militaire dreigingen en defensiepercentages: een benadering die geworteld is in waardigheid, rechtvaardigheid en wederkerigheid. Veiligheid die niet alleen beschermt, maar ook verbindt.

Wij lichten onze aanbevelingen desgewenst graag verder toe.

Met hoogachting,

Directeur Mensen met een Missie

Directeur Cordaid

Namens:
CARE Nederland
Cordaid
Mensen met een Missie
Oxfam Novib
PAX
TearFund
WO=MEN

PostNL

Afz. 2500 BK 16440

PostNL
Port Betaald
Port Payé
RECEIVED
20.11.2025
NetSet MS 120148

P.O. Box 16440 | 2500 BK The Hague | The Netherlands

Dhr. S. Buma
De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering kabinetsformatie
PostSys 20018
2500 EA Den Haag

RS1CC - #X890XDX#00#0000#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Cordaid

[Redacted]

Kenmerk: 202500225

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend

[Redacted signature area]

Sybrand Buma
Informatieur

Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

202500226

Utrecht, 17 november 2025

Geachte heer Buma,

In het midden van Nederland werken we als Metropoolregio Utrecht (MRU)¹ en de Economic Board Utrecht (EBU) aan het creëren van maatschappelijke én economische waarde voor héél Nederland. Onze centrale ligging, economische dynamiek en vele voorzieningen maken ons aantrekkelijk voor mensen en bedrijven. We zijn een van de snelst groeiende regio's van Nederland. Dit biedt Nederland veel kansen, maar brengt tegelijkertijd ook uitdagingen met zich mee. Wij vragen uw aandacht voor:

Woningbouw

In de komende 15 jaar maakt de MRU ruim 165.000 extra woningen mogelijk. Daarmee dragen we flink bij aan de nationale woningbouwambities. We bouwen zowel op grootschalige woningbouwlocaties als bij Regiopoorten rond regionale ov-knooppunten. Zo benutten we alle kansen voor duurzame verstedelijking. De woningbouw staat in de Utrechtse regio echter flink onder druk. Wij lopen aan tegen de grenzen van het elektriciteitsnetwerk, de beschikbare hoeveelheid drinkwater en hebben te maken met vastgelopen vergunningverlening. Wij wijzen u als informateur graag op het belang van:

- Het mogelijk maken van structurele financiering van toekomstbestendige woningbouw, inclusief de meerkosten van netbewuste nieuwbouw, water/bodem sturend en voldoende groen.
- Het met spoed aanpakken van netcongestie via versnelde realisatie van hoogspanningsstations (zoals in onze regio Amersfoort-Noord en Utrecht-Noord) en door slimmer gebruik te maken van ons elektriciteitsnet (zoals sturen achter de meter en flextarieven). Dit vereist tenminste continuering van de financiële middelen voor provincies en gemeenten (CDOKE).
- Een duidelijk reguleringskader voor circulair en toekomstbestendig bouwen, aansluitend bij aanstaande EU-regelgeving en de Nederlandse en Europese klimaatdoelen.
- Een geborgde aanpak die leidt tot natuurherstel waardoor Nederland weer van het slot gaat.

Bereikbaarheid

De MRU is de plek waar verbindingen tussen alle landsdelen bij elkaar komen. We dreigen echter vast te lopen. Bereikbaarheid van de MRU is randvoorwaardelijk voor de woningbouw en werklocaties in onze regio én andere regio's om ons heen. Hiervoor is een structurele financiële impuls nodig voor stedelijke ov-, weg- en fietsinfrastructuur. Wij roepen u daarom op om met ons werk te maken van de meest urgente grote projecten:

- Het verder brengen en samenwerken ten aanzien van de Merwedelijn voor de grootste woningbouwlocatie van Nederland.
- De gefaseerde aanpak van het nationale fileknelpunt knooppunt Hoevelaken (parlementaire topprioriteit volgens bijna de voltallige Tweede Kamer), in samenhang met knooppunt A1/A30 Barneveld.
- Het toekomstbestendig maken van Amersfoort Centraal.

¹ De Metropoolregio Utrecht wordt gedragen door de netwerkorganisaties van gemeenten (U10 en Regio Amersfoort) en de provincie Utrecht. Daarbij wordt nauw samen gewerkt met de aangrenzende regio's Foodvalley en Gooi en Vechtstreek.

Economie

De MRU bewijst hoe verdienvermogen gecombineerd wordt met een hoge kwaliteit van leven. Utrecht, Heart of Health, is de regio waar bedrijven, kennisinstellingen en publieke partners samenwerken aan een gezondere en duurzamere toekomst. De MRU is mede daarom uitgeroepen tot meest competitieve regio van Europa. Hier ontwikkelen we innovatieve oplossingen die het mogelijk maken om gezonder te leven – fysiek, mentaal en sociaal - in een prettige omgeving. Juist nu is het belangrijker dan ooit om duurzaam, gezond en klimaatvriendelijk te leven, met oog voor natuur en biodiversiteit én voor onze weerbaarheid en strategische autonomie. Als MRU leveren we een grote bijdrage aan het oplossen van maatschappelijke opgaven in Nederland en daarbuiten. Dat is echter niet vanzelfsprekend. Daar moeten we aan blijven werken en er zijn aanvullende investeringen voor nodig:

- Het versterken van het Utrechtse vestigingsklimaat door middel van de ruimtelijk-economische investeringsagenda, met specifieke investeringen in het regionale kennis- en innovatieclusters om zodoende direct de Nederlandse concurrentiepositie, economische weerbaarheid en strategische autonomie te vergroten. Hierbij moeten in ieder geval proposities op talent, innovaties en werklocaties worden uitgewerkt.
- De kabinetsvisie Biotechnologie 2025-2040, met Life Sciences & Health als belangrijke pijler, verder uit te werken. Onze ambitie is om van het Utrecht Science Park dé leidende kennishub voor kankeronderzoek en regeneratieve geneeskunde in Nederland te maken. Biotechnologie is een essentiële economische levensader van Nederland (as Leiden-Utrecht-Oss). De Kabinetsvisie 2025-2040 dient per pijler nader uitgewerkt te worden met relevante pps-partijen, versterkt met meerjarige investeringen in o.a. onze innovatielocaties.

Landschap

De MRU kenmerkt zich door unieke en waardevolle landschappen in relatief klein gebied dat druk wordt gebruikt. Bovendien dwingen overstromingsgevaar, bodemdaling en droogte ons ruimte te vinden voor water. Het realiseren van robuuste groene en blauwe structuren zijn randvoorwaardelijk voor verdere groei in onze regio. Het is daarom cruciaal om snel werk te maken van natuurherstel in en rondom Natura2000-gebieden en de groene en blauwe structuren te versterken met het oog op klimaatadaptatie, recreatieve druk en ecologie. De toename van woningen vraagt om het mee laten groeien van groen en recreatie, zodat we een gezonde en duurzame leefomgeving realiseren. Een transitie van het landelijk gebied is daarom noodzakelijk, waarbij we ook perspectief voor agrariërs willen bieden. In dit kader wijzen we op het belang:

- In te zetten op extra middelen voor toekomstbestendige (recreatief) groen in en om de stad.
- Te pleiten voor voldoende middelen te reserveren voor de benodigde transitie in de landbouwsector (zoals doelsturing- en reductiestikstof maatregelen).
- Oog te hebben de benodigde middelen voor de uitvoering van het Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG). Om opgaven integraal te realiseren (natuur, water, klimaat en landbouw).
- Te zorgen voor een compleet, financieel gedekt en juridisch geborgd maatregelenpakket, dat voorziet in geborgde stikstofreductie en natuurherstel.

Met vriendelijke groet,

Namens de partners binnen de Metropoolregio Utrecht en de Economic Board Utrecht

de commissaris van de Koning in de provincie Utrecht,

202500227

Amsterdam, 20 november 2025

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Geachte informateur,

Langs deze weg bieden wij u als brancheorganisatie voor de Nederlandse datacenters onze inbreng aan voor de formatiegesprekken.

Gezien het grote belang en de grote impact van digitalisering, en de kritieke rol van datacenters hierin, hopen wij van harte dat u werk zult maken van dit onderwerp.

De inhoud van het bijgevoegde document spreekt voor zich, voor eventuele vragen en toelichting zijn wij uiteraard beschikbaar. Wij wensen u veel succes toe in uw uitdagende taak.

Met vriendelijke groet,

[Redacted]

Managing Director

Dutch Data Center Association

Contact informatie:

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

EEN STERK EN SCHOON NEDERLAND

DIGITAAL KAN HET WÉL

VERSTERK DE DIGITALE INFRASTRUCTUUR: FUNDAMENT VOOR DE SAMENLEVING

Digitalisering en AI bepalen in toenemende mate onze samenleving, economie en strategische positie. Datacenters vormen hierin een onmisbare schakel: alle digitale technologie draait op data, netwerken en rekenkracht in datacenters.

Nederland dreigt terrein te verliezen door beleidsmatige onzekerheid, beperkingen op datacenterontwikkeling en vertraagde besluitvorming. Dit remt innovatie, maakt Nederland minder aantrekkelijk voor internationale investeerders en zet onze strategische autonomie onder druk. Nu is het moment om te investeren in digitale infrastructuur om onze concurrentiekracht en strategische autonomie te behouden.

OPROEP AAN DE FORMERENDE PARTIJEN

- Erken datacenters als essentiële infrastructuur en maak datacentercapaciteit een integraal onderdeel van de Nationale Technologiestrategie en het 3% R&D-actieplan.

VERBIND DIGITALISERING & DUURZAAMHEID: MAAK DATACENTERS ONDERDEEL VAN DE ENERGIETRANSITIE

Datacenters zijn geen energieprobleem, maar juist een energieoplossing wanneer zij slim worden benut. Ze kunnen bijdragen via warmte-uitkoppeling, netbalansdiensten en clustering rond duurzame opwek. Door samen te werken met netbeheerders, overheden en energiecoöperaties ontstaat direct zichtbare meerwaarde voor het energiesysteem.

Betaalbare en betrouwbare toegang tot energie is een randvoorwaarde voor innovatie. Publieke investeringen in energie-infrastructuur versnellen zowel verduurzaming als digitale groei.

OPROEP AAN DE FORMERENDE PARTIJEN

- Integreer regionale datacentercampussen en energiehubs in de NOVI en RES-processen.
- Maak publiek-private samenwerking structureel onderdeel van beleid.
- Behandel datacenters als sleutelactoren in de energietransitie.
- Pas regelgeving aan om duurzame groei te faciliteren (o.a. netcongestie en energiedeling).

ONTWIKKEL EEN NATIONAAL EN TOEKOMSTGERICHT VESTIGINGSBELEID

Het ontbreken van een nationaal kader leidt tot versnippering, onzekerheid en vertraging. Met landelijke regie kunnen datacenters optimaal worden ingepast, met oog voor energievoorziening, landschap, ruimtegebruik en regionale ontwikkeling.

OPROEP AAN DE FORMERENDE PARTIJEN

- Ontwikkel één nationaal beleidskader voor ruimtelijke en energetische inpassing van datacenters.
- Ondersteun de ontwikkeling van campussen die onderwijs, bedrijfsleven en energienetwerken verbinden.

GEEF DIGITALISERING EEN STEVIGE POLITIEKE VERANKERING

Digitalisering is nu te versnipperd belegd binnen de overheid, waardoor beleid versnipperd raakt, kansen onbenut blijven en samenhangende besluitvorming ontbreekt. Zonder duidelijke regie blijven kansen onbenut en ontstaat tegenstrijdig beleid. Er is behoefte aan een minister met doorzettingsmacht en een duidelijke governance-structuur.

OPROEP AAN DE FORMERENDE PARTIJEN

- Benoem een Minister van Digitalisering met eigen budget en bevoegdheden binnen het ministerie van EZ.
- Stel een Deltacommissaris Digitale Infrastructuur aan voor langetermijnregie.
- Herstel de ministeriële onderraad digitalisering

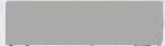
VERSTERK ONZE DIGITALE KOPLOPERSPOSITIE EN STRATEGISCHE AUTONOMIE

In een geopolitiek instabiele wereld is een sterke digitale infrastructuur cruciaal. Zonder voldoende reken- en datacapaciteit kunnen Europa en Nederland niet concurreren in sleuteltechnologieën zoals AI en Quantum Computing, met verlies aan technologische voorsprong en groeiende afhankelijkheden tot gevolg.

Door te investeren in datacenters binnen Nederland, kunnen wij de Europese belangen behartigen en een sterke, concurrerende positie behouden. Waarmee we ook onze eigen strategische autonomie vergroten.

OPROEP AAN DE FORMERENDE PARTIJEN

- Vergroot de strategische autonomie door structureel en gerichte investeringen in nationale datacenterinfrastructuur mogelijk te maken

Managing Director
Dutch Data Center Association

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Dutch Data Center Association

[Redacted]

Kenmerk: 202500228

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend

[Redacted Signature]

Sybrand Buma
Informateur

202500229

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Postbus 13799
2501 ET Den Haag

085 - 401 26 60
info@verpact.nl
verpact.nl

Datum: 20 november 2025
Kenmerk: 25.195 HKL/RZ

Onderwerp: Inbreng formatie: naar een krachtig en investeringsgericht grondstoffenbeleid

Bijlagen:

Geachte heer Buma,

De transitie naar een circulaire economie begint met het besef dat grondstoffen steeds schaarser worden en Europa minder afhankelijk moet zijn van primaire, vaak geïmporteerde materialen. Strategische autonomie vraagt om het beter benutten van wat we al hebben. Dit is de kern van een toekomstbestendige economie waarin secundaire grondstoffen structureel worden ingezet als volwaardige vervangers van primaire materialen.

Verpact als versneller van de circulaire economie

Als uitvoerder van de Uitgebreide Producentenverantwoordelijkheid (UPV) voor verpakkingen staat Verpact namens ruim 11.000 producenten aan de lat voor inzameling, hoogwaardige recycling, hergebruik, innovatie, monitoring en ketenafspraken voor verpakkingen. Dankzij deze collectieve aanpak is 88% van alle verpakkingen in Nederland gerecycled of hergebruikt, een Europese koppositie die we moeten vasthouden. Daarnaast zetten wij gericht een stap naar voren aan de Circulaire Plasticafel met het Deltaplan Circulaire Plastic Verpakkingen, waarmee we met vraagcreatie vanuit brand owners en een innovatieprogramma aan de slag gaan met het bij elkaar brengen van vraag en aanbod van circulair plastic. Via tariefdifferentiatie stimuleren we als eerste UPV in Europa het gebruik van goed recyclebare verpakkingen, inzet van recyclelaet en hergebruik, dit breiden we in de nabije toekomst verder uit. Met het Deltaplan bieden we meer stabiliteit bieden voor zowel brand owners als voor de recycling en bio-based markt. Samen met regionale overheden start Verpact de zoektocht naar locaties waar recyclers kunnen vestigen of uitbreiden.

Het systeem staat echter onder grote druk. De Europese plasticrecyclingindustrie verloor in 2024 5,5% omzet, de grootste daling ooit. Nederland hoort nog bij de top-3 van Europa, maar dreigt deze positie kwijt te raken door stijgende kosten, netcongestie, trage vergunningverlening en concurrentie van goedkoop, niet-gecertificeerd materiaal van buiten de EU. Zonder ingrijpen verliezen we capaciteit, banen én de mogelijkheid om aan Europese doelen te voldoen. Daarom geven wij u graag drie prioriteiten mee voor een toekomstbestendig circulair grondstoffenbeleid:

1. Versterk het investeringsklimaat – geen extra lasten en een Europees gelijk speelveld

Een circulaire economie vraagt om een gezonde recyclingmarkt. Nationale heffingen, aanvullende normen en versnipperd beleid verzwakken de sector. Minister Karremans benadrukte onlangs in de Industriebrief nog dat circulaire grondstoffen essentieel zijn. Houdt daarom in uw gesprekken rekening met:

- Geen extra nationale lasten op producenten of de recyclingketen bovenop de al zeer ambitieuze Europese verplichtingen (PPWR, SUP, CSRD).
- EU-brede normering en certificering, bescherming tegen dump van goedkoop recyclelaat en een Europese heffing op virgin plastics.
- Een level playing field binnen Europa, zodat producenten eerlijk kunnen concurreren en blijven investeren.
- Minder administratieve zodat middelen maximaal naar innovatie en circulariteit kunnen.
- Investeer mee. Benut de middelen uit het Klimaatfonds om de onrendabele top tijdelijk te kunnen dekken.

Alleen zo blijft Nederland koploper in een markt die snel internationaliseert.

2. Borg continuïteit en regie binnen het UPV-stelsel

De UPV is het instrument waarmee producenten verantwoordelijkheid dragen voor de volledige levenscyclus van hun producten. Verpact speelt als producentenorganisaties (PRO) een sleutelrol als ketenregisseur. Verpact zorgt voor de uitvoering van de wettelijke verplichtingen en draagt zorg voor de samenwerking met verschillende ketenpartners, zoals producenten, gemeenten, afvalbedrijven en recyclers. Een PRO houdt overzicht en stuurt bij waar nodig.

- We werken toe naar een constructie waarin meer zekerheid en ruimte ontstaat voor het ontwikkelen van businesscases en het realiseren van innovaties binnen de keten. De huidige looptijd van de Algemeen Verbindend Verklaring (AVV) van vijf jaar biedt daarvoor te weinig continuïteit. Langere beleids- en uitvoeringshorizonten zijn essentieel om investeringen in circulaire infrastructuur, technologie en marktontwikkeling mogelijk te maken.

3. Maak het systeem toekomstbestendig via harmonisatie van inzamelsystemen

Een circulaire economie vraagt om betrouwbare, gescheiden stromen van hoge kwaliteit. Dat betekent:

- Structurele kwaliteitsbewaking, gebaseerd op de nieuwe ketenafspraken en monitoring die Verpact samen met gemeenten en afvalbedrijven invoert.
- Heldere landelijke kaders waarin zowel bronscheiding als nascheiding een duidelijke rol hebben.
- Harmonisatie van inzamelsystemen, zodat inwoners weten waar ze aan toe zijn en recyclingbedrijven kunnen investeren in voorspelbare kwaliteit.

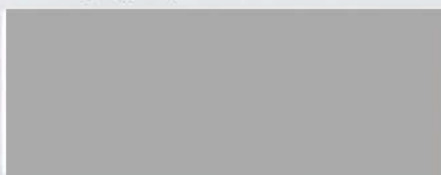
Nederland heeft alles in huis om koploper te blijven: een sterke recycle-industrie, innovatieve bedrijven, een goed werkend UPV-stelsel en een unieke publiek-private samenwerking. Maar dat vraagt om gericht beleid, stabiliteit en investeringszekerheid. Om de transitie te versnellen en consistentie te brengen in beleid en uitvoering pleiten wij voor:

- Een **minister voor Circulaire Economie**, die grensoverschrijdend kan denken en kan zorgen voor een solide en collectieve infrastructuur. De visie en ambitie uiteengezet in het geactualiseerde NPCE verdienen een hoog niveau van uitvoering. Een minister kan helpen bij de succesvolle implementatie van bestaande plannen en kan extra steun en middelen bieden voor nieuwe verplichtingen. Bovendien kan een minister verder onderzoek stimuleren naar de verwerkingscapaciteit van ingezamelde grondstoffen en voorstellen doen ter verbetering van de capaciteit voor afvalverwerking tot grondstoffen. Hierdoor is het mogelijk onze grondstoffen in Europa te houden en economische groei mogelijk te maken.

Verpact staat klaar om samen met het nieuwe kabinet de volgende stap te zetten: van ambitie naar opschaling, van druk naar perspectief, van versnippering naar versnelling. Uiteraard zijn we gaarne bereid tot het geven van een toelichting op de inhoud van deze oproep.

Met vriendelijke groet,

CEO Verpact

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Verpact

[Redacted]

Kenmerk: 202500230

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoopt u te horen van
Hoopt u te horen van

[Redacted]
bybrend Buma
Informateur

Aan de Tweede Kamer
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Utrecht, 17 november 2025
Kenmerk: 251117VZ

Geachte heer Buma,
Geachte heer Jetten en heer Bontenbal,

Aan u de taak om een positieve agenda te schrijven die bijdraagt aan de oplossingen voor Nederland en door verschillende partijen gedragen wordt. Over veel vraagstukken zijn politieke partijen het eens, maar verschillen zij over de oplossing.

Wij bieden u een oplossing waar alle partijen het over eens zijn die u helpt bij de aanpak van verschillende vraagstukken.

Of het nu gaat over het oplossen van de woningnood, de vastgelopen zorg of een klimaatbestendige economie: voor al deze vraagstukken geldt dat het beschikken over voldoende arbeidskrachten een belangrijke voorwaarde is om stappen te zetten.

En Nederland hééft die capaciteit, alleen wordt die nu nog niet altijd ingezet. Er zijn immers honderdduizenden mensen met een ondersteuningsvraag die graag willen werken, maar dit nu nog niet doen. Met de juiste begeleiding en ondersteuning kunnen ze aan de slag en bijdragen aan het antwoord op al die grote vraagstukken.

Neem daarom in uw aanzet voor een programma op dat u stappen wilt zetten om meer mensen begeleiding en ondersteuning te bieden, zodat zij kunnen werken. Dat is niet alleen goed voor de mens, maar ook voor de samenleving als geheel.

Sterk in mens en werk.

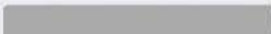
Denk daarbij aan de volgende punten:

1. Zet in op extra begeleiding en ondersteuning bij de vernieuwing van de Participatiewet, zodat meer mensen aan de slag kunnen. Werkontwikkelbedrijven bieden graag een **breder groep** begeleiding naast mensen uit de Participatiewet, denk aan de doelgroepen vanuit het UWV zoals de WIA-doelgroep, maar ook statushouders en jongeren.
2. De banenafspraken is een belangrijk instrument waarmee werkgevers meer mensen in dienst nemen met een ondersteuningsvraag. Help ondernemers en werkgevers, door de **begeleiding en ondersteuning te organiseren bij werkontwikkelbedrijven** en neem dit mee in een nieuwe banenafpraak. Organiseer in de nieuwe Participatiewet en in de nieuwe banenafpraak het recht op begeleiding.
3. Ongeacht waar iemand in Nederland woont, zou iedereen begeleiding en ondersteuning moeten krijgen om aan het werk te gaan en blijven. Op dit moment zijn er grote verschillen tussen gemeentes welke ondersteuning zij bieden. Je kansen op de arbeidsmarkt worden daarmee onterecht bepaald door je woonplaats en het is voor ondernemers hierdoor onoverzichtelijk. Zorg daarom dat in **elke gemeente minimale dienstverlening** aanwezig is om mensen aan het werk te krijgen.
4. Werk moet voor iedereen lonen en dus ook voor mensen met een ondersteuningsvraag. Zorg dat er voor deze mensen zekerheid is door een **toereikend loon**, door met deze groep rekening te houden in het belastingplan en door financiële ruimte te bieden voor een volwaardige cao.
5. **Benut werkontwikkelbedrijven** om werk uit te voeren voor de maatschappelijke opgaven waar Nederland voor staat. Of het nu gaat om het in elkaar zetten van zonnepanelen, het inpakken van noodpakketten of het meebouwen aan de prefab woningen: werkontwikkelbedrijven en hun medewerkers staan klaar om hun steentje bij te dragen.

De urgentie om met elkaar stappen te zetten voor Nederland is groot. Wij zijn hierover hoopvol en dragen hier graag aan bij. Want, het kan wel.

Met vriendelijke groet,

Voorzitter

Cedris is de vereniging van werkontwikkelbedrijven voor een inclusieve arbeidsmarkt waar iedereen met de benodigde ondersteuning betaald aan de slag kan.

Sterk in mens en werk.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Cedris

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

Kenmerk: 202500232

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informatieur

Bezuidenhoutseweg 60, 2594 AW 's-Gravenhage
Postbus 90525, 2509 LM 's-Gravenhage

Tel: 070 3 100 710

Website: www.vcp.nl

202500234

vcp
vakcentrale voor
professionals

Aan Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
t.a.v. de Informatie
p/a Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA 's-Gravenhage

's-Gravenhage, 19 november 2025
/corssp/019

Betreft: Boodschap VCP voor kabinetsformatie 2025

Geachte heer Van Haersma Buma,

U werkt met partijen aan het opstellen van een ambitieuze agenda, die antwoord geeft op de grote vraagstukken die bepalend zijn voor de toekomst van Nederland. De Vakcentrale voor Professionals (VCP) geeft partijen via u graag haar boodschap mee. Nederland heeft een wenkend perspectief nodig. Er is behoefte aan stabiliteit en vertrouwen. Partijen zullen een stabiele coalitie moeten vormen, zodat urgente sociaaleconomische en maatschappelijke problemen aangepakt kunnen worden. In de formatie moeten verstandige keuzes gemaakt worden. De professionals in de brede middengroepen mogen daarbij niet vergeten worden.

Perspectief en verstandige keuzes nodig

De boodschap van de VCP voor de formatie is duidelijk. Er is een gezamenlijke aanpak nodig om de toekomstige welvaart en werkgelegenheid te behouden. Weerbare middengroepen hebben uitgavenzekerheid nodig. En er moet meer ruimte aan professionals gegeven worden. Een formatie zou moeten resulteren in (een welvaartspact voor) duurzame groei, goede banen en gedeelde welvaart. Komende formatie zijn verstandige keuzes nodig om de uitdagingen waarvoor Nederland staat, goed aan te gaan. In de bijlage treft u daarom het [VCP-Position paper](#) voor de verkiezingen 2025 aan. De VCP roept onder meer op om nadrukkelijk oog te hebben voor werkgelegenheid; om werken weer lonend te maken en meer zekerheid te bieden voor de uitgaven van huishoudens. Middengroepen willen zelfredzaam blijven. Wij pleiten voor investeren in de structurele versterking van de arbeidsmarkt, ons onderwijs, onze zorg en onze weerbaarheid. Verder houden wij een pleidooi voor meer vertrouwen in de professional en de burger.

De SER werkt graag met een nieuw kabinet samen aan stabiel beleid en herstel van vertrouwen. Wij onderschrijven vanzelfsprekend het [aanbod van de SER](#) dat deze week aan u gezonden is. Wij hebben de overtuiging dat de polder kan bijdragen aan het toekomstperspectief voor Nederland.

Betrouwbaarheid

De VCP verwacht dat de politiek zich houdt aan afspraken, zoals het arbeidsmarktpakket en het pensioenakkoord, maar ook niet morrelt aan de sociale zekerheid. In dat verband uiten wij toch onze zorg over een aantal aspecten uit (de doorrekening van) verkiezingsprogramma's.

Middengroepen

In maart nog is er in de Kamer gedebatteerd over middengroepen. De gedeelde opinie was dat de middenklasse in de loop der jaren steeds meer in de verdrukking is gekomen. Tot onze verbazing was daar in de doorrekeningen weinig van merkbaar. Hoewel veel partijen allerlei plannen hebben rondom het belastingstelsel, ziet de VCP in veel van die voorstellen juist een grotere druk ontstaan op de middengroepen.

Het verlagen van belastingschijf aangrijpingspunten bijvoorbeeld, is juist voor middengroepen nadelig. Ook voorstellen rondom de hypotheekaf trek kunnen slecht uitpakken voor juist de middengroepen als er niet breder gekeken wordt naar andere eigenwoningregelingen en vermogen. De al bestaande plannen van box 3 zijn ook zeer nadelig voor kleine beleggers. De hang naar fragmentarische stapjes en draaien aan koopkrachtknoppen is groot. Het verleden heeft laten zien dat juist de middengroepen dan vaak het kind van de rekening zijn. De maat is vol. Uit recent onderzoek bleek dat juist onder de middengroepen de belastingmoraal flink onder druk staat. Wij roepen dan ook op om het aanbod van de SER rondom het belastingstelsel aan te nemen en dan tot een gedragen herziening te komen.

Sociale zekerheid

De VCP maakt zich zorgen over een sluipende uitholling van de sociale zekerheid van werknemers. De vorige coalitie wilde de WW-duur verder versoberen. Sommige partijen draaien die bezuiniging op de WW terug, maar de meeste partijen doen tegelijkertijd voorstellen die de werknemersverzekeringen ondergraven, zoals een verlaging van het maximumdagloon, het afschaffen van de maximumpremiëgrens of het invoeren van een franchise. Het gevolg is dat er over een steeds groter deel van het inkomen premie betaald wordt zonder dat het inkomen voor dat deel verzekerd is. Ideeën voor strengere keuringseisen voor de WIA of een lager uitkeringsniveau door het afschaffen van de IVA hollen de bestaanszekerheid ook uit. Op papier kan je meer werken, terwijl dat in de realiteit vaak niet haalbaar is. Strengere keuringseisen of verlagen van uitkeringsniveau zijn de verkeerde afslag. De focus zou moeten liggen op preventie en een betere re-integratie. Zorgen dat mensen daadwerkelijk geholpen worden aan een passende baan.

Pensioenopbouw

Veel partijen deden in de doorrekening voorstellen om het maximale inkomen voor belastingvrije pensioenopbouw te verlagen of de AOW-franchise te verhogen. De basis onder de aanvullende pensioenen wordt door verschillende partijen uitgehold. Voor de VCP is een goede pensioenopbouw een essentiële arbeidsvoorwaarde. Partijen levert het beperken van de pensioenopbouw op korte termijn meer inkomstenbelasting op, maar het gaat ten koste van toekomstige generaties. In het pensioenakkoord van 2019 tussen overheid en sociale partners is afgesproken dat iedereen in de loop van 42 jaar 80% van het middelloon aan pensioen moet kunnen opbouwen. Door een beperking wordt een goed pensioen voor een steeds grotere groep mensen niet meer haalbaar.

Vrije loonvorming

De VCP hecht groot belang aan collectieve onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden en een vrije loonvorming. Er moet sprake zijn van open en reëel overleg. Er is geen noodtoestand die ingrijpen in de loonvorming rechtvaardigt. De arbeidsvoorwaarden van (Rijks)ambtenaren kunnen, zeker sinds de normalisatie, daarom geen eenzijdig dictaat vanuit de overheid zijn.

Tot slot

Wij wensen partijen veel wijsheid toe om Nederland een wenkend perspectief te bieden en tot een stabiel kabinet te komen. Wij vragen u bovenstaande punten mee te nemen in de formatiebesprekingen en onder de aandacht te brengen bij formerende partijen. Hopelijk kunnen de VCP-Position paper en de brief van de SER u daarbij inspiratie bieden.

Hoogachtend,

Voorzitter Vakcentrale voor Professionals (VCP)

[Bijlage: VCP-Position paper verkiezingen 2025](#)

cc: Tweede Kamer

's-Gravenhage, 17 juli 2025
[redacted]/corssp/019

Position paper VCP t.b.v. de verkiezingsprogramma's politieke partijen

Aan de leden van programmacommissies,

In dit position paper geeft de Vakcentrale voor Professionals (VCP) input voor verkiezingsprogramma's van politieke partijen voor de verkiezingen van oktober 2025. Wij laten de stem van professionals horen.

Ondanks de krapte op de arbeidsmarkt staat de werkgelegenheid in veel sectoren onder druk. Verschillende industriële bedrijven hebben aangekondigd vestigingen in Nederland te sluiten. De bouw- en infrasector lopen constant tegen grenzen aan. De luchtvaart verkeert ook in onzekerheid. Onzekerheid over vergunningen en stikstof, onzekerheid over geopolitieke spanningen en onzekerheid over verduurzaming en energie zorgen dat investeringen niet gedaan worden en bedrijvigheid en werkgelegenheid over de grens gaan. De oproep van de VCP aan de politiek is om **nadrukkelijk oog te hebben voor werkgelegenheid**. Het verlies aan werkgelegenheid is het gevolg van onzekerheid over de toekomst. Werkgelegenheid is niet vanzelfsprekend. Er zijn snel oplossingen nodig zodat investeringen gedaan kunnen worden en werkgelegenheid behouden blijft. Meer onzekerheid kunnen we ons niet veroorloven.

Voor miljoenen Nederlanders is het leven onbetaalbaar aan het worden. De VCP ervaart onvrede en onrust, ook onder de middeninkomens. De VCP doet daarom een klemmende oproep aan de politiek om leiderschap en daadkracht te tonen, met nadrukkelijk oog voor de middengroepen. Ondanks de gemiddelde loonstijging is voor veel van hen de rek eruit. Wil er voor deze groepen perspectief blijven, dan moet het roer om in Den Haag. Niet alleen in woord, maar ook in daad. De VCP waarschuwt al jaren voor de hoge lasten en het gebrek aan uitgavenzekerheid. Ook voor de middeninkomens is de onzekerheid groot: gestegen prijzen, energielasten, dure kinderopvang en hoge woninglasten. De lasten op arbeid zijn voor huishoudens buitenproportioneel hoog in Nederland. De politiek kiest er telkens voor om huishoudens, en specifiek middeninkomens, met hoge lasten op te zadelen. Het is ook de overheid die kan helpen **werken weer lonend te maken en meer zekerheid te bieden voor de uitgaven van huishoudens**. Daarop zou doorgepakt moeten worden. Het politieke spel mag niet langer boven onze welvaart en welzijn gaan.

De samenleving moet hersteld worden met oog op brede welvaart. Het is nodig om te **investeren in structurele versterking van de arbeidsmarkt, ons onderwijs, onze zorg en onze weerbaarheid**. Veel sectoren lijken onder druk te staan, er is sprake van gebrek aan professionals, te hoge administratieve lasten, te weinig financiering, te weinig (sociale) innovatie. Het onderwijs gaat achteruit, de veiligheid lijkt onvoldoende gegarandeerd, een woning is niet te vinden, de stikstofcrisis versterkt andere crises, de energie-afhankelijkheid en netcongestie leveren grote issues op en de zorgkwaliteit is nauwelijks te garanderen. Onze maatschappij kent een grote onderlinge samenhang en daarom is fundamentele reflectie nodig om tot een samenhangende aanpak te komen.

De VCP pleit verder voor meer flexibiliteit in de uitvoering om maatwerk mogelijk te maken, met **meer vertrouwen in de professional en de burger**. De VCP verzoekt met klem om maatregelen die de

werkdruk van professionals verlichten. Vermindering van administratieve lasten, de verantwoordingsdruk en het aantrekkelijker maken van de verschillende beroepen zijn een mooi begin. Structurele investeringen die de werkdruk verlichten, zijn nodig. De publiek gefinancierde sectoren, zoals de zorg, veiligheid en het onderwijs, voeren al jaren de burn-out lijsten aan. De gevolgen zijn niet alleen voor de professionals in deze sectoren, maar ook voor toekomstige professionals, het vestigingsklimaat en de gehele economie.

Vanuit de Sociaal Economische Raad (SER) heeft u een overzicht ontvangen van recente SER-adviezen; deze worden uiteraard door de VCP ondersteund. Aanvullend hebben wij nog een aantal specifieke onderwerpen, voornamelijk vanuit het perspectief van werk en inkomen, die wij meegeven voor uw verkiezingsprogramma:

Onderwerpen

Arbeidsmarktpakket op korte termijn doorvoeren voor betere arbeidsmarkt.....	2
Duurzame inzetbaarheid noodzakelijk.....	3
Leven lang ontwikkelen stimuleren.....	4
Bezuinig niet op de WW, maar investeer in van-werk-naar-werk en personeelsbehoud.....	4
Investeer in de WIA door de aanpak van hardheden en de uitvoering op orde te brengen.....	4
Participatiewet fundamenteel verbeteren.....	5
Verlicht lasten van middengroepen: uitgavenzekerheid en overzichtelijke marginale druk.....	5
Sociaal minimum en (minimum)loon naar een zeker bestaan.....	6
Starters op arbeidsmarkt en woningmarkt blijven achter.....	6
Toegankelijkheid en kwaliteit maatschappelijke sectoren.....	7
(Sociale) innovatie, transities en industriepolitiek.....	8
Een toekomstgericht begrotingsbeleid.....	10
Pensioen naar een zorgvuldige en evenwichtige overgang.....	9
Kinderopvang gericht op ouders en kinderen.....	9
Vereenvoudig het verlofstelsel en maak het toekomstbestendig.....	10

Arbeidsmarktpakket op korte termijn doorvoeren voor betere arbeidsmarkt

Met het arbeidsmarktpakket worden veel problemen aangepakt: het gaat om maatregelen om onzeker werk terug te dringen en het gebruik van de arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd voor werkgevers aantrekkelijker te maken. Verder bevat het pakket ook maatregelen om een proactieve arbeidsmarktinfrastructuur¹ voor 'van-werk-naar-werk' te vormen. Er is breed draagvlak en het is dan ook noodzakelijk voor de bestaanszekerheid en beter functioneerde arbeidsmarkt dat de afhandeling van het arbeidsmarktpakket op korte termijn wordt gerealiseerd. Sinds 2021 is door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, met nauwe betrokkenheid van sociale partners, gewerkt aan de verdere uitwerking van het arbeidsmarktpakket van het SER Middellange Termijnadvies (MLT)². Het is een breed gebalanceerd pakket aan maatregelen, in de uitwerking verdeeld over meerdere wetsvoorstellen die in samenhang moeten worden gezien.

- De wetsbehandeling van het arbeidsmarktpakket moet doorgang vinden en geen vertraging oplopen. Het is een afgewogen pakket met draagvlak vanuit sociale partners. Dit pakket zorgt voor een trendbreuk naar een betere arbeidsmarkt.

¹ Zie het project [VCP Toekomstpro\(o\)f](#).

² SER-advies, Zekerheid voor mensen, een wendbare economie en herstel van de samenleving, 2021: <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2021/sociaal-economisch-beleid-2021-2025.pdf>

- De demografische ontwikkeling geeft structurele krapte op de arbeidsmarkt. Er zijn verdere stappen nodig op het gebied van leven lang ontwikkelen, van werk-naar-werk³ en duurzame inzetbaarheid.
- De economie van de toekomst moet gericht zijn op hoogwaardige kwalitatieve werkgelegenheid met een hoog innovatief karakter. Sociale innovatie is nodig tot verbetering van de arbeidsproductiviteit, vermindering van arbeidsvraag en verbetering van participatie van alle werkenden.
- De verschillende transities, waaronder Artificiële Intelligentie (AI), en de krapte vragen om een samenhangend arbeidsmarktbeleid.
- De arbeidsparticipatie wordt belemmerd door de veel te hoge marginale druk, vooral voor groepen in het midden van de inkomensverdeling, werkt verstorend op de arbeidsdeelname arbeidsmarkt en ontmoedigt (meer uren) werken.⁴
- Handhaaf op bestaande (beschermende) regels of het nu gaat om zelfstandigen of internationale werknemers. Alle werkenden verdienen bescherming tegen misstanden en uitwassen.

Gezond naar pensioen: duurzame inzetbaarheid noodzakelijk

Gedurende het werkende leven zijn er verschillende instrumenten (nodig) om mensen gezond en productief naar hun pensioen te krijgen. Goede arbeidsomstandigheden, technologische en sociale innovatie, verlofsparen en generatiepacten zijn hier voorbeelden van. Er zullen echter altijd mensen zijn waarbij het niet meer gaat, een mogelijkheid tot uittreden op individuele basis is hierbij een noodzakelijk ventiel. De uitwerking van het RVU-akkoord 'Gezond naar het pensioen'⁵ moet komende tijd resulteren in gerichte regelingen in arbeidsvoorwaardelijke maatwerkafspraken tussen werkgevers en werknemers. Verlofsparen moet in dat kader ook breder toepasbaar worden⁶.

Nog te vaak zijn de arbeidsomstandigheden van werkenden niet goed of zijn mensen niet in staat om de juiste keuzes te maken voor hun gezondheid en duurzame inzetbaarheid. Gezond kunnen werken tot aan pensioen is een basisvoorwaarde in een gezonde maatschappij. Dit stelt werkenden ook na pensionering in staat om langer een gezond leven te hebben.

- Stel preventie centraal in het arbeidsomstandighedenbeleid.⁷ Wanneer werkenden ziek worden van hun werk brengt dit grote maatschappelijke kosten met zich mee. Voorkomen moet worden dat mensen door hun werk en/of arbeidsomstandigheden gezondheidsschade oplopen en de kosten daarvan bij de maatschappij terecht komen. Alles is nu gericht op verzuimbegeleiding, meer inzet op het voorkomen van verzuim is nodig.
- Zet in op optimale participatie. Arbobeleid moet gericht zijn op het gezond en veilig werken van alle werkenden. Een steeds grotere populatie werkenden heeft te maken met een chronische aandoening⁸ waarmee ze met kleine aanpassingen volledig productief kunnen zijn. Ook voor mensen met een arbeidsbeperking liggen er nog veel kansen door gebruik te maken van bijvoorbeeld: digitalisering, technologie en job carving. Investeren in mensen zodat zij volwaardig mee kunnen doen. Het werk wordt nog altijd te weinig aangepast aan het individu.⁹
- Arbozorg en curatieve zorg gaan hand in hand. Slechte arbozorg leidt tot kosten voor de zorg, verminderde belastingopbrengsten en hogere uitkeringslasten. Er moet samenwerking zijn, en

³ De sociale partners hebben hun [visie en ambitie op van-werk-naar-werk](#) geformuleerd.

⁴ Conform SER MLT 2019 en VCP: [fiscaliteit zorgt voor ontwrichting en ondermijning](#).

⁵ <https://www.vcp.nl/uitwerking-rvu-akkoord-gezond-naar-het-pensioen-met-handreiking-en-toetsingskader/>

⁶ Wegnemen fiscale belemmering verlofsparen: <https://www.stvda.nl/nl/publicaties/verlofsparen>

⁷ <https://www.ser.nl/nl/publicaties/gezond-veilig-werken>

⁸ <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2016/werken-chronische-ziekte.pdf>

⁹ Ter illustratie: een chronisch zieke werknemer had een aangepast stoel en bureau nodig. De Arboret en besluit geven aan dat de werkgever deze werknemer moet voorzien van de juiste spullen. Binnen de Arbo catalogus (gebaseerd op de NEN norm) was hier invulling aan gegeven dat een bureau en stoel tussen een bepaalde bandbreedte aanpasbaar moet zijn. Deze werknemer was echter zo klein dat een kleinere stoel nodig was. De werkgever zou dit apart moeten regelen en weigerde dit op basis van de (niet verplichte) Arbo catalogus en NEN norm. Dit is een voorbeeld hoe een werkgever vanuit kostenoverweging (inkoop voor de 95%) geen individuele aanpassing wil doen wanneer iemand niet binnen de normen valt. Dit is niet zoals de Arboretgeving bedoeld is. Deze instelling maakt het voor chronisch zieke werknemers lastig om volledig te kunnen participeren.

financiële prikkels kunnen hierbij helpen. De overheid kan het zich vanuit de maatschappij niet veroorloven om arbozorg als los onderdeel van de zorg in Nederland te zien.

- Handhaving is essentieel, voldoende middelen en capaciteit voor de arbeidsinspectie zijn hierbij nodig. Versterk preventie, betere uitvoerbaarheid en effectiviteit van arboregels.

Leven lang ontwikkelen stimuleren voor skills professionals

Het is belangrijk voor de duurzame inzetbaarheid van werkenden dat zij zich gedurende het werkend leven kunnen blijven ontwikkelen. In het licht van de vele transities en de tekorten op de arbeidsmarkt is deze noodzaak alleen maar meer naar voren gekomen. Alle werkenden in Nederland moeten de mogelijkheid hebben om aan hun eigen ontwikkeling en skills te werken. Een ontwikkelrekening waarbij scholings- en ontwikkelinstrumenten samenkomen zou daar ruimte voor moeten geven.¹⁰ Er moeten positief stimulerende prikkels komen om te scholen en te ontwikkelen wanneer de werknemer eigen regie wil nemen, onder meer in de fiscaliteit.¹¹ Vorige kabinetsperiode is daarentegen de scholingsaftrek in de IB afgeschaft en ook het beperkte STAP-budget wegbezuinigd.

- Investeren in eigen scholing moet fiscaal ondersteund worden om professionals in staat te stellen, en te stimuleren, om te blijven investeren in hun vakmanschap en inzetbaarheid.¹²
- Stimuleer een ontwikkelrekening met fiscale ondersteuning, zodat werkenden kunnen sparen voor de scholingsinvestering waarbij ze verschillende gelden kunnen samenvoegen. Deze eigen regie is belangrijk voor de invulling van het vakmanschap en de professionaliteit van werkenden.
- De digitalisering van de samenleving gaat vermoedelijk steeds sneller. Hierdoor is extra inzet op de ontwikkeling en het bijhouden van digitale vaardigheden nog belangrijker. Helaas blijken Nederlanders minder digitaal vaardig dan steeds aangenomen.¹³ Ook universitair- en hbo-opgeleide werknemers zijn niet automatisch digitaal vaardiger, net als dat jongeren niet automatisch digitaal vaardiger zijn. Versterk de monitoring hiervan in alle dimensies en bied mogelijkheden om deze kennis om te zetten in trainingen die deze (AI-)vaardigheden versterken. Dit is belangrijk voor participatie in de samenleving en het innovatievermogen.¹⁴

Bezuinig niet op de WW, maar investeer in van-werk-naar-werk en personeelsbehoud

De Werkloosheidswet is een belangrijke basis voor de bestaanszekerheid van werknemers. Een verdere verkorting van de maximale duur van de WW van 24 maanden naar 18 maanden is onnodig en onrechtvaardig. Het is een kwestie van fatsoen dat werknemers bij werkloosheid verzekerd zijn tegen het verlies van inkomen.

- In plaats daarvan moet volop ingezet worden op een aanpak van-werk-naar-werk om te voorkomen dat mensen werkloos worden. Daarvoor is een arbeidsmarktinfrastructuur nodig die zorgt voor het voorkomen van werkloosheid met behulp van LLO- en VWNW-trajecten. Duurzame werkhervatting en ontwikkeling moeten centraal staan. Sociale partners hebben een visie en ambitie naar een dekkend stelsel van-werk-naar-werk.¹⁵
- De SER heeft oplossingsrichtingen aangedragen om belemmeringen rond LLO in de sociale zekerheid weg te nemen.¹⁶
- De introductie van de nieuwe Crisisregeling Personeelsbehoud moet werkgevers juist helpen hun professionals te behouden in crisissituaties. Daarbij is geleerd van corona. De regeling heeft als doel: meer zekerheid voor werkenden en wendbaarheid voor ondernemingen.

Investeer in de WIA door de aanpak van hardheden en de uitvoering op orde te brengen

Er zijn meerdere hardheden in de WIA die om een oplossing vragen ten aanzien van inkomen en arbeidsvermogen. Ondanks beloftes om de hardheden aan te pakken is er niets gebeurd.

¹⁰ <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2017/leren-ontwikkelen-loopbaan.pdf>

¹¹ Conform SER MLT 2019

¹² Op dit moment is scholing via de werkgever fiscaal aftrekbaar voor de werkgever. Werknemers kennen echter geen enkele fiscale faciliteit meer voor eigen scholingskosten. Zelfstandigen kunnen scholingskosten wel aftrekken van hun resultaat.

¹³ [Resultaten onderzoek Digitale Competenties \(2022\)](#)

¹⁴ <https://www.ser.nl/nl/adviezen/ai-en-werk>

¹⁵ <https://www.stvda.nl/-/media/stvda/downloads/publicaties/2025/visie-aanpak-van-werk-naar-werk-stelsel.pdf>

¹⁶ [Advies Inventarisatie Leven Lang Ontwikkelen in de sociale zekerheid](#)

Verschillende rapporten, waaronder staatscommissie OCTAS, hebben laten zien dat het hard nodig is om het WIA-stelsel te verbeteren en de hardheden aan te pakken. De VCP heeft samen met FNV en CNV een [Witboek](#) geschreven met de meest urgente hardheden in de WIA met oplossingen. Daarnaast verkeren veel mensen in onzekerheid door de fouten die zijn gemaakt bij het UWW, breder dan de WIA. Er zijn flinke verbeterlagen nodig om de uitvoering op orde te brengen en fouten te herstellen.

- Steeds meer arbeidsongeschikte werknemers raken in de knel. Hardheden in de WIA moeten snel worden aangepakt in overleg met sociale partners.
- Het op orde brengen van de uitvoering én verbeteren van het WIA-stelsel vraagt om investeringen. Verbeteringen voor de ene groep binnen de WIA mogen niet leiden tot verslechtering voor andere. Daarom moeten er voldoende middelen beschikbaar komen.
- Een bezuiniging op de WW werkt door in de arbeidsongeschiktheidsuitkering. Daarmee raak je een kwetsbare groep extra hard.

Participatiewet fundamenteel verbeteren: mens gericht maatwerk

Het is nodig de Participatiewet fundamenteel te verbeteren. Er is een wetsvoorstel aangenomen door de Tweede Kamer met verbeteringen voor de korte termijn, maar concrete stappen voor een fundamentele herziening zijn uitgebleven.

- Samen met andere maatschappelijke organisaties heeft de VCP een manifest opgesteld met maatregelen die nodig zijn om de Participatiewet fundamenteel te verbeteren.¹⁷
- Investeren in begeleiding en ondersteuning om mensen aan het werk te helpen. Ook moet meer ingezet worden op domeinoverstijgende ondersteuning om problemen van mensen aan te pakken, wat vaak een belemmering is om aan het werk te gaan.
- Verschillen tussen gemeenten leiden tot rechtsonzekerheid en moeten worden teruggedrongen.
- De Participatiewet is bedoeld en ingericht als tijdelijk vangnet, maar voor mensen met een chronische ziekte of een arbeidsbeperking is een tijdelijk vangnet niet passend. Er is een aparte regeling nodig voor deze groep zodat zij volwaardig mee kunnen doen.
- Voor mensen met een medische urenbeperking moet een oplossing komen zodat zij het functieloon kunnen verdienen wanneer er naar vermogen wordt gewerkt.

Verlicht lasten van middengroepen: uitgavenzekerheid en overzichtelijke marginale druk

Door de hoge marginale druk (gemiddelde 55-60%, met uitschieters van meer dan 75%) is meer werken of verdienen vaak onvoldoende lonend en daarnaast zijn huishoudens steeds meer belastingen gaan betalen. Werknemers hebben onvoldoende handelingsperspectief: meer uren werken draagt onvoldoende bij aan verbetering van het huishoudinkomen. De VCP heeft geregeld haar zorgen hierover geuit.¹⁸ De nivellering is doorgeslagen en middeninkomens (tot zeker tweemaal modaal) moeten buiten proporties veel lasten dragen. De sterkte schouders kunnen de zwaarste lasten dragen, maar een stapeling van regelingen verstoort de balans. Het belasting- en toeslagensysteem is overcomplex. Het recente rapport van het CPB liet zien dat de gemiddelde loonontwikkeling voor een verbetering van middeninkomens heeft gezorgd. De vakbonden hebben afgelopen jaren gepoogd om de inflatie door loonstijgingen te compenseren. Het CPB definieert de middeninkomens overigens erg laag: al vanaf 30.000 euro, dit is slechts 105% wml. De loonontwikkeling neemt overigens onze zorgen voor de middengroepen niet weg.

- Een begrijpelijk belastingstelsel is belangrijk voor het draagvlak, maar eenvoudig mag niet ten koste gaan van een rechtvaardige inkomensverdeling. De VCP staat voor een redelijke verdeling van inkomens: daarbij stellen wij de nivelleringsdrang aan de kaak. Verschil in functie, verantwoording, ervaring, kennis en vaardigheden rechtvaardigt inkomensverschillen. De afgelopen decennia zijn veel fiscale regelingen voor werknemers verdwenen of

¹⁷ Zie hiervoor het manifest van de VCP en andere organisaties <https://www.vcp.nl/wp-content/uploads/2023/06/Manifest-voor-een-menselijke-wet.pdf>.

¹⁸ <https://www.telegraaf.nl/watuzegt/688921418/de-nivelleringsdrang-moet-stoppen>

verminderd, zodat er in de draagkracht steeds minder rekening gehouden wordt met kosten voor bijvoorbeeld het verwerven van arbeid. Bij de vaststelling van de draagkracht dient een deel van het inkomen dat het individu of het gezin in staat moet stellen in zijn primaire levensbehoeften te voorzien, voor de belastingheffing buiten beschouwing gelaten worden. Er wordt steeds meer beroep gedaan op zelfredzaamheid van werknemers en burgers, maar er wordt anderzijds (fiscaal) steeds minder ruimte geboden om daarin te voorzien en eigen regie te nemen.

- Verlaag de lasten op arbeid, waardoor het besteedbaar inkomen toeneemt. De relatief hoge marginale tarieven op arbeidsinkomsten, vooral voor groepen in het midden van de inkomensverdeling, werken verstoring op de arbeidsdeelname arbeidsmarkt en ontmoedigen (meer uren) werken. Wanneer een aanpassing van het belastingstelsel middelen oplevert, moet er vooral gekeken worden hoe de lasten op arbeid zo verlaagd kunnen worden dat het besteedbaar huishoudinkomen toeneemt, met name ook van middengroepen.
- Zorg voor een rechtvaardige belastingheffing naar draagkracht. De algemene heffingskorting is een draagkrachtcorrectie voor kosten van levensonderhoud, die daarom vrijgesteld zijn van belastingheffing. De arbeidskorting zou in eerste instantie een draagkrachtcorrectie voor kosten van het verwerven van arbeid moeten zijn. Verminder de inkomensafhankelijkheid van deze regelingen of schaf de inkomensafhankelijke afbouw af. Pak tevens de marginale druk voor middeninkomens aan door vermindering van inkomensafhankelijke maatregelen en toeslagen. Dit zorgt ervoor dat werken weer lonend wordt.
- Het principe van vervuiler betaalt leidt nu tot steeds hogere uitgaven, de uitgavenzekerheid van huishoudens staat onder druk¹⁹ door de al hoge belastingen op arbeid, steeds meer verbruiksbelasting, hoge kosten voor energie, zorg, voedsel etc. en steeds meer inkomensafhankelijke maatregelen. De betaalbaarheid van transities en het leven wordt voor steeds meer huishoudens onmogelijk. Stop met alles inkomensafhankelijk maken, met name middeninkomens zijn hiervan de dupe. Steeds meer mensen hebben moeite met rondkomen, in toenemende mate bij de middeninkomens.²⁰

Sociaal minimum en (minimum)loon naar een zeker bestaan

De Commissie sociaal minimum stelt in haar eerste rapport 'Een zeker bestaan'²¹ dat er een forse verhoging van het sociaal minimum nodig is. De VCP is daar ook voorstander van, waarbij deze verhoging moet worden doorvertaald naar een verhoging van het wettelijk minimumloon én naar de contractlonen in het loongebouw. Verschil in functie, verantwoording, ervaring, kennis en vaardigheden rechtvaardigt inkomensverschillen, dat hoort te reflecteren in het loongebouw.

- Het sociaal minimum moet toereikend zijn om van te leven en mee te doen in de samenleving. De koppeling tussen minimumloon en uitkeringen (bijstand, AOW) is daarom belangrijk.
- Verhoog het minimumloon in combinatie met een mogelijke vermindering van de toeslagafhankelijkheid. De overheid moet uitkijken om met subsidie te lage lonen structureel in stand te houden. Het te lage minimumloon²² en daarmee samenhangende toeslagen hebben de (marginale) belastingdruk voor met name middengroepen te hoog gemaakt.
- Schaf het wettelijk jeugdminimumloon vanaf 18-jarigen af. De meeste jongeren hebben dan een startkwalificatie en worden derhalve geacht volledig mee te kunnen doen op de arbeidsmarkt.

Starters op arbeidsmarkt en woningmarkt blijven achter

Steeds meer starters op de woningmarkt hebben het financieel lastig en komen moeilijk rond door de woonlasten. Daar komt bij dat er bij jongeren vaak al een achterstand is vanwege een hoge

¹⁹ <https://www.unie.nl/wp-content/uploads/20220915-Onderzoek-uitgavenzekerheid.pdf>

²⁰ <https://www.vcp.nl/modale-middeninkomens-steeds-meer-in-de-problemen/>

²¹ Commissie sociaal minimum, Een zeker bestaan. Naar een toekomstbestendig sociaal minimum, juni 2023.

²² Het minimumloon in Nederland is met circa 49% mediaan een van de laagste in Europa. Het absolute minimumloon is uiteraard hoger dan veel andere landen, maar dat is niet te vergelijken. Wanneer een vergelijking gemaakt moet worden, dan blijken de minimumlonen in Duitsland en België inmiddels hoger dan Nederland. Kijken we naar de nominale uurlonen dan blijken ook Ierland en Frankrijk hogere minimumlonen te hebben.

https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef23019en.pdf

studieschuld, lastige positie op de woningmarkt en vaker wordt gewerkt op een flexibel arbeidscontract. Jongeren beginnen bovendien vaak met een salarisachterstand en dreigen reëel steeds achter te blijven lopen (gedurende de loopbaan ook wanneer ze ouder worden en relatief beter verdienen). Niet alleen starters hebben het moeilijk, maar ook de overgang naar een volgende levensfase wordt bemoeilijkt door factoren zoals onvoldoende huishoudinkomen en onvoldoende geschikte huisvesting nabij voorzieningen en werk. Dat is niet alleen schadelijk voor de jongeren die een huishouden willen vormen of een gezin willen stichten, maar ook voor de samenleving in geheel.

- Ontwikkel een nationale jeugdstrategie én implementeer de generatietoets waar het SER Jongerenplatform voor pleit.
- Huisvesting is een grondrecht. Helaas is geschikte huisvesting nu niet voor iedereen bereikbaar: de betaalbaarheid van een huur of koopwoning staat onder druk. Zowel jongeren als middeninkomens komen steeds meer in de problemen. Zorg voor meer betaalbare woningen, zorg voor doorstroming, geef ruimte voor andere samenlevingsvormen, en houdt de energievoorziening als betaalbare nutsvoorziening in stand. De volkshuisvesting is een verwaarloosde overheidstaak.
- Voldoende inkomen en beschikbaarheid van een huis zijn niet de enige factoren waarop ingezet moet worden. De leefomgeving is in dit kader van even groot belang; beschikbaarheid van voorzieningen in de regio en de stad (zorg, onderwijs, drinkwater, openbaar vervoer, etc.) en bereikbaarheid van werk. Op alle punten staat een goede leefomgeving onder druk.

Toegankelijkheid en kwaliteit maatschappelijke sectoren

De maatschappelijke sectoren zijn essentieel in het land en zijn nodig voor onze brede welvaart, toekomst en vestigingsklimaat. De achteruitgang van het onderwijs, de toegankelijkheid van de zorg, de kwaliteit en beschikbaarheid van openbaar vervoer, openbare voorzieningen of kinderopvang, het drinkwater, de natuur en de veiligheid zijn voorbeelden hoe het in Nederland nu niet goed gaat. Te veel bezuinigingen, te weinig keuzes en te veel administratieve lasten zorgen voor hoge werkdruk, uitval en kwaliteitsvermindering. Ook de kwaliteit van uitvoeringsorganisaties als de belastingdienst, UWW en ook gemeenten staan steeds verder onder druk, ook door recente bezuinigingen en nullijn.

- De overheid is te technocratisch geworden. Geef meer ruimte aan uitvoerders om mensgericht het beleid te kunnen uitvoeren. Professionals moeten niet beknelde worden door regels om invulling te geven aan de primaire overheidsrol. De overheid moet vanuit haar rol naast en ten dienste staan van burgers. Hierbij moet altijd gehandeld kunnen worden op basis van vertrouwen.
- Herzien de verantwoordingslast die bij uitvoerders en (semi-)publieke sectoren wordt neergelegd. Breng verantwoording terug naar hoofdlijnen, minder detail. Een aanpak van bureaucratie en overhead zal veel (uitvoerende) ambtenaren ruimte geven. Minder focus op beheersen van juridische en publicitaire risico's en overmatige controle en verantwoordingsdrift.
- Investeer in de professionele ruimte van professionals van overheid tot onderwijs, van zorg tot politie, zodat ze weer hun vak kunnen uitoefenen in plaats van te werken met afvinklijstjes zonder maatwerk. Waardeer ambtelijk vakmanschap.
- Investeer in en ontwikkel goed werkgeverschap. Juist in deze sectoren is dat ver te zoeken.²³ De normalisatie van de rechtspositie voor ambtenaren vraagt ook een ordentelijk en eerlijke cao-onderhandeling. Een door de politiek opgelegde nullijn is hierbij niet gepast.
- De achteruitgang van de kwaliteit en beschikbaarheid van onder meer onderwijs, veiligheid kinderopvang, zorg en openbaar vervoer zetten onze welvaart en vestigingsklimaat zwaar onder druk. Korte en lange termijn investeringen zijn nodig, zowel in herstel, versterking en digitale vernieuwing. Het is altijd goed te kijken of de overheid nog de juiste dingen doet. Een uit de losse pols bezuinigingsopgave formuleren is niet realistisch, onverantwoord en ondoordacht.

²³ <https://www.vcp.nl/ser-advies-waardevol-werk-publieke-dienstverlening-onder-druk/>.

(Sociale) innovatie, transities en industriepolitiek: arbeidsproductiviteit

Bedrijven en werknemers moeten zich kunnen aanpassen aan een veranderende economie. De transities vragen een samenhangende industriepolitiek gericht op stimulering. De overheid kan stimuleren op sociale en technologische innovatie, investeringen in onderzoek en ontwikkeling en duurzaamheid. In Nederland horen voor de toekomst economische activiteiten met de focus op hoogwaardige kwalitatieve werkgelegenheid met een hoog innovatief karakter. Onze industrie moet gestimuleerd worden een voorloper te zijn in hoogwaardige technologie; toekomstbestendig, productief, adaptief en innovatief.²⁴ Het beleid moet proactief zijn, waarbij er soms ook dingen niet goed gaan. Zekerheid vooraf is onmogelijk, maar niet handelen nu, zorgt voor grotere problemen later, zoals een bouwstop, of de noodzakelijke uitbreiding van het elektriciteitsnetwerk. Steeds meer bedrijven herbezinnen hun investeringen of positie in Nederland.

- Verhoog met name de overheidsinvesteringen in onderzoek en ontwikkeling, waarbij het extreem belangrijk is dat ongebonden nieuwsgierigheid gedreven onderzoek verder gestimuleerd en versterkt wordt.²⁵ Zonder ongebonden onderzoek zouden veel innovaties nu niet mogelijk zijn. Dit beperkt zich ook niet tot slechts bèta onderzoek.
- Richt het bestaand instrumentarium van innovatiegelden ook op sociale innovatie. De inzet van nieuwe technologie heeft vaak gevolgen op de werkvloer en moet goed worden ingezet. Succesvolle innovatie en inzet van nieuwe technologie heeft sociale innovatie nodig.²⁶ Sociale innovatie is ook nodig tot verbetering van de arbeidsproductiviteit, vermindering van arbeidsvraag en verbetering van participatie van alle werkenden.
- Versterk door sociale innovatie de arbeidsproductiviteit, effectievere inzet van digitalisering en AI, waarbij een human in control approach zou moeten gelden als basis. Zet in op versterking digitale vaardigheden, gericht op gebruik en begrip in samenspraak met werknemers. Dit versterkt het innovatievermogen van organisaties en biedt mogelijkheden om taken toegankelijk te maken voor meer werknemers.
- In de transities loopt Nederland er steeds meer tegenaan dat we te lang reactief geweest zijn. Proactief beleid is nodig. Uitbreiding elektriciteitsnet, bescherming en uitbreiding van de drinkwatervoorziening staan onder druk door vervuiling en niet handelen in het verleden. Het vestigingsklimaat, transitieaanpak en innovatie staan onder druk doordat veel niet kan.
- Een innovatief en kennisintensief land trekt ook internationaal talent. Dit geldt voor onze hoog aangeschreven universiteiten en onze bedrijven. Als Nederland profiteren we van deze kennismigranten, maar dit staat onder druk.²⁷ Een bijkomend voordeel van deze internationale onderzoekers is dat ze op de universiteiten ook onze studenten kunnen doceren.²⁸
- De onvermijdelijke transities maken niet alleen een samenhangend arbeidsmarktbeleid noodzakelijk, maar brengen ook de kwestie van verdeling van de baten en de lasten met zich mee, niet alleen nu maar ook intergenerationeel. Dat vraagt om een evenwichtig beleid.
- De maakindustrie is het fundament van ons verdienvermogen.²⁹ Het Nederlandse bedrijfsleven is internationaal op veel punten al duurzamer dan andere landen. Technologische innovatie creëert niet alleen banen, maar drijft ook de transities op het gebied van duurzaamheid, energie en digitalisering aan. Onzekerheid zorgt dat investeringen niet gedaan worden en bedrijvigheid en werkgelegenheid over de grens gaan.
- De luchtvaartsector heeft begin 2024 tien commitments gegeven: '[Samen naar Schoner, Stiller en Sterker](#)'. De onzekerheid over de ontwikkelingen rond Schiphol en de toekomst van luchtvaart in algemeen zin geven zorgen over de werkgelegenheid en de aantrekkelijkheid

²⁴ De productiviteit ligt overigens hoger wanneer de beperking van klimaatschade wordt meegenomen in berekeningen.

<https://esb.nu/nederlandse-productiviteit-groeit-fors-na-correctie-voor-lagere-klimaatschade/>.

²⁵ Nederland blijft met 2,26% BBP ver achter op de Lissabon doelstelling van 3%. Daarnaast investeren directe burens, België, Denemarken en Duitsland veel meer dan Nederland. Met name de overheidsinvesteringen blijven achter. Nederland investeert minder dan het gemiddelde van de OESO <https://www.rathenau.nl/en/science-figures/investments/international-perspective-rd-investments/rd-investments-international>.

²⁶ <https://www.vcp.nl/succesvolle-sociale-innovatie-noodzakelijk/>.

²⁷ België en Denemarken (maar ook steeds meer Duitsland) trekken meer onderzoekers aan dan Nederland

<https://www.rathenau.nl/en/science-figures/personnel/rd-personnel-netherlands/international-comparison-rd-personnel-share>

²⁸ Dit grote voordeel en de aantrekkelijkheid van Nederland onderzoeksland staat wel onder druk door een te eenzijdige focus op taal.

²⁹ De Unie en VHP2 hebben begin dit jaar in een unieke samenwerking met andere sociale partners in de sector aandacht gevraagd voor de [positie van de metaal- en technologische industrie](#).

van de sector. Juist terwijl er ook een tekort is aan professionele technici in de luchtvaartsector.

Pensioen naar een zorgvuldige en evenwichtige overgang

De arbeidsvoorwaardelijke partijen en pensioenuitvoerders zijn nu gezamenlijk aan zet om goede pensioenafspraken te maken: zorgvuldig en evenwichtig in lijn met de gezamenlijk geformuleerde doelen. De voortgang van de Wet toekomst Pensioenen (WTP) moet nauwlettend gemonitord worden, maar wijzigingen van de spelregels gedurende de transitie is onverstandig. Een aantal punten verdient zeker nog aandacht in belang van werkenden en gepensioneerden.³⁰

- Het eerste pijler AOW is de basis onder de tweede pijler aanvullend pensioen. Inwoners en werkenden rekenen op de AOW als volksverzekering waarvoor premie betaald is. Het is belangrijk dat werkenden gefaciliteerd worden om over hun inkomen pensioen op te bouwen. Het pensioen voor de oude dag is geen pinautomaat voor de politiek.
- Pas de koppeling van de levensverwachting aan de AOW-leeftijd in de wet aan zodat bij een eventuele dalende levensverwachting de AOW-leeftijd ook kan dalen, analoog aan wijze waarop de stijging is ingeregeld.
- Meer pensioenbewustwording is nodig, ook bij werknemers die geen of een zeer beperkte aanvullende pensioenregeling hebben. Introduceer een pensioenlabel en geef het een wettelijke grondslag, zodat (aspirant)werknemers in één oogopslag bij werkgevers inzicht krijgen in hun pensioenregeling.
- Maak het voor bedrijfstak- en beroepspensioenfondsen mogelijk om zelfstandigen automatisch te laten deelnemen aan de pensioenregeling met uitstapmogelijkheid als structurele maatregel.
- Wees zeer terughoudend met nieuwe keuzemogelijkheden in de tweede pijler vanwege het beperkte doenvermogen van pensioendeelnemers tijdens een grote én complexe stelselherziening.

Kinderopvang gericht op ouders en kinderen

De kinderopvangsector kampt met grote personeelstekorten en de medewerkers staan onder enorme druk. Veel ouders worstelen met het vinden van een plek voor hun kind. Daarnaast is voor veel ouders het uitstellen van de stelselherziening een teleurstelling, omdat een flinke verlaging van de kosten, middels een inkomensonafhankelijke vergoeding, daardoor langer op zich laat wachten. Voor veel ouders is de opvang voor kinderen (te) duur, met name voor middeninkomens. Daarnaast zijn er zorgen specifiek over de beschikbaarheid van gastouders vanwege de hoge uitstroom en beperkte instroom. Gastouderopvang biedt flexibiliteit, extra van belang voor ouders die werken in beroepen met flexibele diensten, zoals in de zorg, bij de politie of brandweer, kleinschalige opvang en wordt het ook aangeboden in niet-stedelijke regio's waar minder vraag en aanbod van kinderopvang is.

- Ga verder met de uitwerking van de plannen voor een nieuw financieringsstelsel waar de vorige twee kabinetten stappen in hebben gezet. Voorkom dat ouders nog langer moeten wachten op het nieuwe financieringsstelsel en lagere kosten voor de opvang van kinderen. Met name voor middeninkomens zijn de kosten een belemmering om meer uren te werken. Netto blijft er vaak weinig over als een ouder meer gaat werken, waardoor andere keuzes worden gemaakt.
- Neem belemmeringen weg tussen kinderopvang en onderwijs, waardoor het in de praktijk gecompliceerd is om echt integrale kindcentra te vormen.
- Kinderopvang en gastouderopvang moeten toegankelijk zijn voor werkende ouders. Investeer in de sector om het aanbod op orde te brengen en uitstroom te voorkomen zodat er voldoende personeel beschikbaar is.
- De maximum uurprijzen waar de kinderopvangtoeslag op gebaseerd is, moeten reëel zijn, in lijn met de daadwerkelijke kosten.

---

³⁰ Zie onze [brief](#) over pensioenen aan de Tweede Kamer.

Vereenvoudig het verlofstelsel en maak het toekomstbestendig

Veel werknemers worstelen soms met de combinatie van werk en zorgtaken. Het kan dan gaan om zorg voor een kind, zorg voor een ouder of een andere situatie. Een overzichtelijk en goed werkend verlofstelsel voor zowel werknemer als werkgever draagt bij aan het combineren van deze taken. De SER heeft in haar advies dan ook gepleit voor een vereenvoudiging van het verlofstelsel. Daarnaast dient een verlofstelsel te voldoen aan de behoefte van werknemers en antwoord te geven op ontwikkelingen in de maatschappij.

- Vereenvoudig het verlofstelsel in lijn met het SER-advies: ['Balans in maatschappelijk verlof'](#) door de huidige verlofregelingen te bundelen via drie pijlers: zorg voor kinderen, zorg voor naasten en persoonlijk verlof. Versoberingen zijn daarbij nadrukkelijk niet beoogd, zoals de SER ook heeft benadrukt.
- Door de toenemende vergrijzing en de inzet van eerdere kabinetten om langer thuis te blijven wonen, zullen steeds meer werkenden mantelzorgtaken krijgen. Met het SER-advies is een eerste stap gezet met de introductie van mantelzorgverlof door samenvoeging van het kortdurend en langdurend zorgverlof. De volgende stap is verdere uitbreiding van betaald verlof om mantelzorgers beter te faciliteren. Daarnaast is de SER breder aan de slag met het onderwerp mantelzorg in een adviestraject.

Een toekomstgericht begrotingsbeleid

Het is helder dat door de transities grote en proactieve investeringen nodig zijn, ook voor defensie. In het verleden heeft Nederland ook belangrijk grote uitgaven gedaan die belangrijk waren voor de toekomst van het land, zoals de Deltawerken. Dit gaf Nederland ook een unieke positie in de wereld op deze terreinen. Dit soort ambitie is en blijft nodig. Tegelijk ziet de VCP dat er bij het begrotingsbeleid direct gesproken wordt over bezuinigingen wat niet alleen het hier en nu onder druk zet, maar ook de toekomst. Doorrekeningen houden hiermee meestal onvoldoende rekening, met als gevolg dat korte termijn doelen belangrijker worden dan lange termijn doelen en effecten.

- Ontwikkel een begrotingskader waarbij lange termijn uitgaven en korte termijn uitgaven op een volwaardige manier worden afgewogen en elkaar niet verdrücken. Formuleer duidelijke haalbare doelen van beleid. De investeringen in duurzaamheid zouden intergenerationeel meegenomen moeten worden in de houdbaarheid. Wanneer er door investeringen nu minder kosten voor (klimaat)adaptatie in de toekomst gemaakt hoeven te worden, zou dat niet moeten drukken op de begrotingsruimte.
- Uitgaven van het ene ministerie zijn vaak vroeg of laat baten van een andere, daarom vormen bezuinigingen op onderwijs of zorg een probleem op andere terreinen zoals sociale zekerheid en economie. Kijk integraal naar baten en lasten van uitgaven en beschouw langetermijneffecten altijd als onderdeel van korte termijn beslissingen.
- In lijn met het SER-advies over maatschappelijke sectoren³¹, zijn investeringen in deze sectoren (zoals zorg, onderwijs, veiligheid) noodzaak voor nu en straks. Bekijk tegelijk hoe de arbeidsvraag verminderd kan worden en hoe administratieve en verantwoordingsdruk verminderd kan worden. Innovatie in deze sectoren komt boven op de reguliere uitgaven en moet dus niet als 'normaal' binnen de begroting worden gezien. Kosten gaan voor de baat uit.
- Maak gebruik van de Europese ruimte in de begrotingskader voor de investeringen in Defensie en andere mogelijke verruiming die de Europese Unie biedt voor noodzakelijke investeringen in de toekomst.

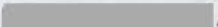
³¹ <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2022/arbeidsmarktproblematiek-maatschappelijke-sectoren.pdf>.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

VCP

Kenmerk: 202500235

Den Haag, 24 november 2025

Geachte ,

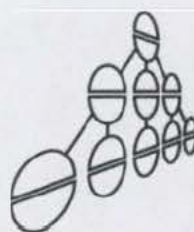
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hoogachtend,

Sybrand Buma
Informateur

EXPERTISECENTRUM
**Regelgeving
Bouw**

202500236

Brief

Retouradres: [REDACTED]

**Aan: De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag**

Datum: 19 november 2025

Onze referentie: 2025-ERB-b007

Betreft: Ongevraagd plan van aanpak herziening bouwregelgeving – Bbl en normen

Geachte Buma,

Bijgaande brief zonden wij als Expertisecentrum Regelgeving Bouw eerder naar het Parlement en de voorzitter van de Tweede Kamer fracties. Wij brengen deze brief graag ook onder uw aandacht.

Een samenvatting vindt u in bijgevoegde publicatie.

met vriendelijke groet,

[REDACTED]
[REDACTED]
Voorzitter van het Expertisecentrum Regelgeving Bouw

Stichting Expertisecentrum Regelgeving Bouw

Tel: 015 2565219

BIC: ABNANL2A - IBAN: NLS1 ABNA 0432 5874 38

adres: TU campus, 26A-A2.040, Van der Burghweg 1, 2628 CS DELFT

info@bouwregelwerk.org

Handelsregister 27274620

www.bouwregelwerk.org

BTW NL814129225B01

Brief

Retouradres: Van der Burghweg 1, 2628 CS DELFT

Aan: Parlement
t.a.v. **de TK commissies VRO en I&W**
de EK commissie I&W/VRO
TK fractievoorzitters
Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

Datum: 17 oktober 2025

Onze referentie: 2025-ERB-b005

Betreft: Ongevraagd plan van aanpak herziening bouwregelgeving – Bbl en normen

Geachte Kamerleden, senatoren en fractievoorzitters,

1. Samenvatting

In 1992 is de eerste versie van het Bouwbesluit en de bijbehorende 8 ministeriële regelingen in werking getreden. We zijn thans ruim 33 jaar verder. Tal van veranderingen zijn in de loop der tijd aangebracht via het Bouwbesluit 2003, Bouwbesluit 2012 en thans het Bbl.

De adviesgroep STOER heeft voorstellen gedaan voor het schrappen van “overbodige en strijdige” regels. Echter, daar zit niet de pijn. De pijn zit hem er in dat de voorschriften niet meer geheel in lijn zijn met de doelstellingen achter de regelgeving en tal van onbedoelde effecten optreden als gevolg van aangebrachte (redactionele) aanpassingen die tot onnodige discussies en procedures leiden. Dit geldt evenzo voor de door het Nederlands Normalisatie-instituut uitgebrachte normatieve documenten (normen, NPR's en NTA's).

Daarenboven zijn de ingewijden in de bouwregelgeving inmiddels op leeftijd en daardoor dreigt er veel kennis verloren te gaan.

Dit plan voorziet in een plan van aanpak voor volledige herijking van de bouwregelgeving dat recht doet aan de achterliggende (internationale) doelstellingen alsook toekomstbestendig is en kan worden gezien als innovatie van de bouwregelgeving, leidend tot substantiële kostenbesparingen. Dit plan kan rekenen op breedste steun, anders dan de inhoud van het rapport van de Adviesgroep STOER dat wat betreft de voorstellen voor het Besluit

---

Stichting Expertisecentrum Regelgeving Bouw

Tel: 015 2565219

BIC: ABNANL2A - IBAN: NL51 ABNA 0432 5874 38

adres: TU campus, 26A-A2.040, Van der Burghweg 1, 2628 CS DELFT

info@bouwregelwerk.org

Handelsregister 27274620

www.bouwregelwerk.org

BTW NL814129225B01

Brief

bouwwerken leefomgeving integraal door het Overlegplatform bouwregelgeving (OPB) is afgewezen.

Het plan van aanpak voorziet ook in investering van kennis in een jongere generatie, opdat de achtergronden van de bouwregelgeving verankerd blijven en daarmee adequate kennis aanwezig is voor de doorontwikkeling van de bouwregelgeving in de tijd.

Het zou onzes inziens verstandig zijn dit plan te betrekken bij de kabinetsformatie en het nieuwe regeerakkoord.

2. Inleiding, geen STOER, maar SLIM

Minister Mona Keijzer heeft een adviesgroep Stoer ingesteld. Minister Mona Keijzer ontving op 10 juli het eindrapport van de adviesgroep STOER uit handen van voorzitter Friso de Zeeuw. De kabinetsreactie, gedateerd 10 oktober 2025, heeft u onlangs ontvangen, waarin wordt aangegeven welke aanbevelingen verder zullen worden gebracht.

In de aanloop naar die reactie heeft minister Keijzer op 23 juni – twee dagen voor de plenaire behandeling van het voorstel voor de Wet versterking regie volkshuisvesting – al aangegeven vrijwel alle STOER-voorstellen te willen uitvoeren.

Bijgaand treft u in die kabinetsreactie onze reactie daarop aan (**bijlage 1**). Onze reactie wordt breed gedragen door de gehele bouwkolom zo blijkt uit stukken van de Juridische Technische Commissie en het Overlegplatform bouwregelgeving die door de minister zijn ingesteld om haar te adviseren over de bouwregelgeving. Bouwbreed zijn de voorstellen voor aanpassing van het Besluit bouwwerken leefomgeving afgewezen. De kabinetsreactie vermeldt daar echter niets over.

De adviesgroep STOER is aan de slag gegaan zonder – wat gebruikelijk is bij advisering aan de regering – een formeel instellingsbesluit waarin de opdracht wordt omschreven, de leden worden benoemd en de hoogte van de vergoedingen staat vermeld.

Nu moeten we die opdracht lezen in het advies zelf waar staat dat het doel van het STOER-programma is:

- a. de bevordering van de woningbouw - sneller, meer en tegen lagere kosten –;
- b. het middel het verwijderen van koppen op EU-regelgeving, en
- c. het schrappen, uniformeren en verbeteren van regelgeving en eisen is.

Als de – meer open - opdracht was gegeven om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om tot versnelling van woningbouwprocedures over te gaan, was de nadruk ongetwijfeld

Brief

komen te liggen op de vele niet juridische belemmeringen, die – anders dan de wijzigingen van wet- en regelgeving – direct weggenomen kunnen worden.

De adviesgroep komt, zonder enige kennis te hebben van de achtergronden van de bouwregelgeving, tot de volgende aanbevelingen met betrekking tot het Bbl en de normalisatie:

“

- a. Plafond- en deurhoogtes: verlaag de minimale plafondhoogte van 2,60 naar 2,50 meter en de deurhoogte van 2,30 naar 2,10 meter. Dit levert materiaal- en energievoordelen op en biedt ruimte voor efficiëntere bouwlogistiek.
- b. Trappen: sta een steilere trap toe ('actieve trap'), wat leidt tot ruimtewinst in woningen en lagere kosten. De trap blijft veilig bruikbaar, ook voor de toepassing van trapliften.
- c. Toegankelijkheidseisen balkons: voer geen extra verplichtingen in voor drempelloze balkons vanwege het hoge risico op lekkages en bouwkundige complexiteit. Beperk deze eis tot zorgwoningen en nultreden woningen.
- d. Daglichttoetreding: wijs de nieuwe NEN-norm voor daglicht (die tot meerkosten leidt) niet aan in het Bbl. Behoud flexibiliteit in de toepassing van daglichteisen, vooral in slaapkamers en kleinere verblijfsruimtes.
- e. 55%-eis: heroverweeg de regel dat minimaal 55% van het vloeroppervlak moet voldoen aan de hoogste daglicht- en ventilatie-eisen. Deze eis leidt tot onnodig complexe plattegronden.
- f. Tijdelijke woningbouw: harmoniseer de regels, zoals die voor geluidwering, door de termijn van 15 jaar standaard te maken (nu nog 10 jaar).
- g. Spuien via dove gevels: maak het mogelijk om via een niet-geluidgevoelige gevel te spuien (kortstondig ventileren). Dit levert installatietechnische en bouwkundige kostenvoordelen op.
- h. Administratieve vereenvoudiging: schrap de verplichting om een checklist voor veilig gebouwonderhoud mee te sturen met de vergunningsaanvraag, evenals de informatieplicht over het gebruikte bouw materieel;
- i. Interne geluidseisen: versoepelde geluidseisen tussen verblijfsruimten binnen een woning om open plattegronden mogelijk te maken.
- j. Milieuprestatie-eis: voer de geplande aanscherping van de Milieuprestatie Gebouwen (MPG) niet door. Bereid in plaats daarvan, samen met het veld, de overstap voor op de Europese 'Whole Life Cycle-Global Warming Potential'-systematiek (WLC-GWP), die breder en toekomstbestendiger is;
- k. Doe nader onderzoek naar een aantal verdere vereenvoudigingen die tot aanvullende kostenreductie kunnen leiden.
- l. Vereenvoudig een aantal eisen die zijn opgenomen in NEN- of NEN-EN-normen.

Brief

- m. Maak deelname aan normcommissies gratis en maak de NEN-normen gratis toegankelijk.
- n. Laat de voorafgaande toestemming van de minister vervallen bij maatwerkvoorschriften zodat de gemeente in specifieke situaties met 'lagere' technische eisen kan volstaan.
- o. Maak optimaal gebruik van de experimenteerruimte op locatieniveau in de Omgevingswet.
- p. Zie af van de voorgenomen aanscherping van de MPG-eis. Maak een duidelijke roadmap gericht op de komst van de Europese Whole Life Cycle-Global Warming Potential-normering (WLC-GWP).
- q. Houd publiekrechtelijk-privaatrechtelijk en bestuurlijk strikt vast aan het verbod op lokale (duurzaamheids-)koppelen op het Bbl vanwege kostenbesparing en bevordering van industrieel bouwen. Onder meer convenanten verliezen hierdoor hun betekenis, voor zover Bbl-gerelateerd. Een uitzondering geldt alleen als een individuele marktpartij dat aantoonbaar wenst.
- r. Wanneer deze voorstellen worden overgenomen komt de adviesgroep op een totale, voorlopige kostenbesparing van circa € 30.000 per woning (exclusief btw). Dit is gebaseerd op aanpassing van technische bouweisen op landelijk niveau (een besparing van ongeveer €10.000 per woning) en een strikte toepassing van het landelijke Bbl-regime (een besparing ongeveer € 20.000 per woning). Bovendien wordt standaardisering gestimuleerd en worden de proceskosten verlaagd. Het gaat hierbij wel om een macro-inschatting die niet direct toepasbaar is op elk individueel project en op elke individuele woning. Bovendien zal de doorwerking tijd nodig hebben.”

Op grond van deze aanbevelingen moet worden geconcludeerd dat de achtergronden van de bouwregelgeving er niet meer toe doen. Een gezond binnenklimaat is niet langer van belang. Situaties als in de uitzending over de Van der Pek buurt in Amsterdam Noord voldoen op grond van deze aanbeveling straks weer aan het Bbl, ondanks alle klachten over schimmels, lekkages en geluid (<https://npo.nl/start/video/npo-doc-de-verkrotte-droom>). Evenzo kan de constructieve veiligheid en brandveiligheid wel worden verlaagd aldus de adviesgroep.

Als je je niet wil verdiepen in de achtergronden van de bouwregelgeving, dan doe je de voorschriften af als doorgesloten welvaartsverschijnselen, zoals de voorzitter van de adviesgroep ten onrechte stelt. Aan de relatie bouwkwaliteit en gezondheid is door de adviesgroep geheel voorbijgegaan. De voorstellen zullen de zorgkosten enorm doen toenemen. Ook door Nederland geratificeerde verdrag voor de gehandicapte mens wordt door de adviesgroep terzijde geschoven.

Brief

Het moet niet gaan om het schrappen van overbodige en tegenstrijdige regels. Wat wel moet gebeuren is de taalkundig inmiddels verbasterde regelgeving herformuleren en de ondoordacht verlaten uitgangspunten daarbij weer in ere herstellen (denk daarbij bijvoorbeeld aan verbouw en tijdelijke bouw)

Het ware verstandig geweest mensen met kennis van zaken van de technische regelgeving en de achtergronden daarvan zitting te laten nemen in deze adviesgroep.

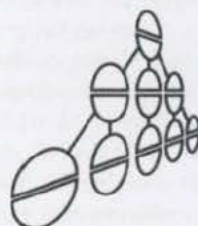
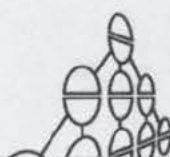
3. Achtergronden, de basis van de bouwregelgeving

Voor de achtergronden van de huidige bouwregelgeving moeten we terug naar de brief van de minister en van de staatssecretaris van volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeheer van 22 september 1983, TK 17931, nr 7, beter bekend als Actieprogramma deregulering woningbouw regelgeving, SGD_19831984_0003825. Nadien zijn tal nadere invullingen daarvan uitgewerkt en gepubliceerd. Ook over de randvoorwaarden die gelden voor normen waarnaar vanuit de bouwregelgeving wordt verwezen.

Dit heeft eind 1991 en eerste helft 1992 geleid tot het Bouwbesluit 1992 (Stb. 1991, 680) en een achttal ministeriële regelingen. In die regelingen waren een groot aantal nadere voorschriften bij de toepassing van normen opgenomen omdat het Actieprogramma Bouwbesluit en normen uit 1986 onvoldoende tot juridische en technisch zuivere normteksten had geleid die strookten met het publiekrechtelijk beleid.

Dit was het einde van de eerste fase van het voornoemde actieprogramma. In 1998 werd de tweede fase gepubliceerd door middel van de Staatsbladen 1998, 618 en 619. Inmiddels was destijds ook het Actieprogramma normen 1-op-1 uitgevoerd waardoor de verwijzing naar normen sterk kon worden vereenvoudigd en er nog nauwelijks nadere voorschriften nodig waren. Het aantal regelingen werd in 1997 teruggebracht naar 4 die na de staatsbladen van 1998 in de titel het jaartal 1998 meekregen. Die staatsbladen zijn niet in werking getreden omdat op verzoek van de VNG en de marktpartijen ter vergroting van de leesbaarheid was verzocht om tabellenwetgeving.

Ook voor het zo goed mogelijk laten aansluiten van de normen bij de randvoorwaarden van de regelgeving zijn tal van achtergronddocumenten beschikbaar die kenbaar zijn gemaakt aan de voorzitter en leden van de Beleidscommissie Bouw van NEN en voor raadpleging beschikbaar zijn.

Brief

4. Vervolgstappen in de ontwikkeling van de bouwregelgeving met steeds meer omissies

De omzetting naar tabellenwetgeving resulteerde in 2001 in Stb. 2001, 410. Dit staatsblad bleek een groot aantal omissies te bevatten, die deels zijn gerepareerd in een Veegbesluit (Stb. 2002, 203) en kort daarop via het Stoffer en blikbesluit (Stb. 2002, 516). Tezamen genoemd Bouwbesluit 2003. Vóór de inwerkingtreding daarvan per 01.01.2003 werden de EPC-eisen voor de U-bouw nog aangescherpt (Stb. 202, 518).

Dit Bouwbesluit 2003 bevatte nog altijd veel omissies wat TNO deed besluiten tezamen met Elsevier uitgeverij een Bouwbesluit 2003 met voetnoten op de markt te brengen om marktpartijen te helpen te komen tot de bedoelde toepassing van de bouwvoorschriften. Deze omissies zijn tot op de dag van vandaag nog lang niet allemaal door de wetgever weggenomen.

Tal van wijzigingen zijn nadien gepubliceerd die niet alle hebben geleid tot het centraal stellen van de uitgangspunten van de bouwregelgeving, zoals de vrije indeelbaarheid, de uitgangspunten veiligheid, gezondheid, bruikbaarheid, energiezuinig en milieu en het belangrijkste de vereiste minimumkwaliteit van de gebouwde omgeving.

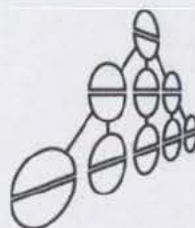
Belangrijke wijzigingen zijn onder andere:

1. het bij verbouw in het Bouwbesluit 2012 niet langer als vertrekpunt nemen de vereiste nieuwbouwkwaliteit met ontheffingsmogelijkheid, maar het reeds verkregen niveau centraal te stellen met als ondergrens de eisen voor de bestaande bouw, en
2. Voor tijdelijke bouw tussen de 5 jaar tot 15 jaar vanaf 01.11.2014 in beginsel te volstaan met de eisen die gelden voor de bestaande bouw.

De wetgever heeft daarbij de uitgangspunten die zijn gehanteerd voor de bestaande bouw geheel uit het oog verloren.

CITAAT

Voor de voorschriften voor de bestaande bouw is uitgegaan van de oudste in ons land bekende bouwvoorschriften van gemeentelijke of provinciale verordeningen, die krachtens de Woningwet van 1901 zijn gegeven. Daarbij is in beginsel gekozen voor de laagste eis die in de onderscheidene documenten ten aanzien van een bepaald onderwerp is gesteld. Reden hiervoor is dat uit het oogpunt van verworven rechten geen verdergaande eisen mogen worden gesteld dan die, welke golden op het moment waarop de bouwvergunning voor het desbetreffende bouwwerk werd verleend. Indien een hogere eis zou zijn gesteld, zou de grondslag voor de uitvaardiging van een aanschrijving wegens strijd met de bij of krachtens het Bouwbesluit voor de bestaande bouw gegeven voorschriften, waaronder dus ook de in deze regeling voor de bestaande bouw vervatte voorschriften, zijn verruimd, hetgeen uit het oogpunt van verworven rechten onrechtvaardig is. Het niveau dat destijds werd geaccepteerd kan met het oog op de brandveiligheid nog juist als ondergrens worden geaccepteerd. Zodra het niveau van de voor de bestaande bouw geldende brandveiligheidsvoorschriften wordt onderschreden, zijn burgemeester en wethouders op grond van artikel 14 van de Woningwet (Stb. 1991, 439) gehouden de

Brief

eigenaar van het desbetreffende gebouw aan te schrijven tot het treffen van voorzieningen om de ontstane strijd op te heffen. Zij moeten de eigenaar de keuze laten tot het treffen van de voorzieningen waartoe is aangeschreven of tot het staken van de bewoning of het gebruik.

Het vorenstaande betekent overigens niet dat, wanneer het niveau van de voor de bestaande bouw geldende brandveiligheidsvoorschriften nog niet wordt onderschreden wanneer die voorschriften op zich zelf worden beschouwd, burgemeester en wethouders niet ook zouden kunnen aanschrijven tot het uit het oogpunt van brandveiligheid treffen van voorzieningen. In deze situatie bestaat er dus strijd met de nieuwbouwvoorschriften en niet met de voor de bestaande bouw geldende voorschriften. De noodzaak van de te treffen voorzieningen zal in zo'n geval door burgemeester en wethouders moeten worden gemotiveerd. Een dergelijke noodzaak kan samenhangen met enerzijds het gebouw zelf, voortvloeiend uit bijvoorbeeld ervaringsgegevens met betrekking tot brandonveilige situaties, of met omstandigheden die verband houden met de gebouwde omgeving. Daarnaast kan daarvan ook sprake zijn wanneer het bouwwerk bij beschouwing van de voorschriften op zich zelf weliswaar niet in strijd is met deze voorschriften voor de bestaande bouw maar in samenhang met elkaar toch een brandonveilige situatie oplevert.

Is in het verleden echter reeds een hoger niveau aan brandveiligheid gerealiseerd dan de bij of krachtens het Bouwbesluit voor de bestaande bouw geldende voorschriften, dan mag bij het vrijwillig verbouwen of op basis van een aanschrijving treffen van voorzieningen nimmer het op basis van de destijds verkregen bouwvergunning gerealiseerde niveau aan brandveiligheid worden onderschreden. Met andere woorden, het vrijstellingsniveau of het aanschrijvingsniveau ligt in zo'n situatie altijd tussen het destijds gerealiseerde niveau en het op grond van het Bouwbesluit geldende nieuwbouwniveau. Daarbij wordt er, omdat verbouwen of aanschrijven gelijk is aan bouwen, van uitgegaan dat in beginsel het nieuwbouwniveau zal worden geëist. Afhankelijk van de mogelijkheden die het te verbouwen gebouw biedt, kan door burgemeester en wethouders voor het te verbouwen gedeelte vrijstelling worden verleend tot een niveau dat naar mag worden aangenomen zo dicht mogelijk bij dat van de nieuwbouw ligt. Voor niet tot bewoning bestemde gebouwen bestaat voor burgemeester en wethouders op grond van artikel 17, derde lid, van de Woningwet nog de mogelijkheid om aan te schrijven tot het treffen van voorzieningen en daarbij tevens te bepalen dat het gebruik direct wordt gestaakt totdat de voorzieningen waartoe is aangeschreven zijn getroffen.

EINDE CITAAI

Voorts zijn er in de loop der tijd tal van verbasteringen opgetreden omdat administratieve en gebruiksvoorschriften abusievelijk zijn verworpen tot bouwtechnische voorschriften en de betekenis van begrippen ondoordacht zijn aangepast waardoor de voorschriften onbedoeld een hele andere betekenis hebben gekregen.

Door het Expertisecentrum Regelgeving Bouw zijn in 2024 en 2025 inmiddels een groot aantal publicaties uitgebracht waarin telkens aandacht wordt gevraagd voor elementen en formuleringen die niet stroken met de uitgangspunten die ten grondslag liggen aan de Nederlandse bouwregeling.

Brief

5. Fundamentele herijking is noodzakelijk

Het bovenstaande leert dat het tijd wordt de bouwregelgeving in zijn geheel tegen het licht te houden. Anders gezegd: niet STOER, maar SLIM (Simpler Legislation for the Internal Market). Daarmee valt veel meer winst te halen door het voorkomen van discussies en disputen, waarbij echter minimumkwaliteit mede in relatie tot toekomstbestandigheid van de gebouwde omgeving voorop blijft staan.

Daarbij moet worden nagegaan of de uitgangspunten van destijds nog aansluiten bij het huidige tijdsgewricht en principes, zoals vrije indeelbaarheid en toekomstbestendigheid, rekening houdend met de verwachte ontwikkelingen in de komende 75 jaar, en nog fier overeind staan.

Aspecten die daarbij mede in beschouwing moeten worden genomen zijn de vergrijzing, het al dan niet handhaafbaar zijn van het beleid van zelfstandig wonen, de klimaatverandering, het gelijkheidsbeginsel, circulair bouwen, het VN-verdrag van de gehandicapte mens en integrale afwegingen over alle ministeries heen, zoals het niveau van de eisen afgezet tegen bijvoorbeeld de zorgkosten en de afweging kosten tegen de opbrengsten van veiligheid, gezondheid en klimaatverbetering.

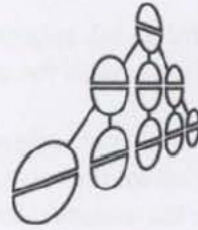
Alle inmiddels kenbaar gemaakte omissies en alle vanuit gezondheid en veiligheid niet te verdedigen wijzigingen uit het verleden zullen moeten worden weggenomen.

Ook moet er een ontvlechting plaatsvinden van bouwtechnische bepalingen en administratieve bepalingen en gebruiksvoorschriften.

Internationale verplichtingen moeten zo zuiver mogelijk worden geïmplementeerd, waarbij er tevens aandacht moet zijn voor noodzakelijke aanpassing van daaraan gerelateerde aspecten zoals de brandveiligheid bij toepassing van PV-systemen, elektrische laadpalen en stallingsruimten voor alle soorten elektrische voertuigen.

Dit alles vergt ook een andere werkwijze voor de totstandkoming van bouwregelgeving. Er is een breed samengestelde klankbordgroep nodig die aan de voorkant met elkaar de randvoorwaarden van de inhoud van de regelgeving met elkaar bespreekt en ook eerste proeven van delen van de wetgeving beoordeelt, alvorens deze worden voorgelegd aan formeel ingestelde gremia en wettelijk vastgelegde procedures op gang worden gebracht.

Dat geldt evenzo voor de totstandkoming van normalisatieproducten. Dat moet niet worden gedictieerd/gestuurd vanuit het NEN-bureau, maar vanuit breed samengestelde stuurgroepen

Brief

en beleidsorganen die een brede afspiegeling van de maatschappij vertegenwoordigen. De implementatie van de tweede generaties Eurocodes zou net als de introductie van de Eurocodes tussen 2001 en 2012 moeten worden begeleid door een stuurgroep die een afspiegeling is van de belanghebbenden die de verschillende commissies en daaronder ressorterende werkgroepen aanstuurt, zicht houdt op de financiering en de maatschappelijke impact van de veranderingen.

Hiervoor is het noodzakelijk dat erkende specialisten met een breed spectrum aan kennis aan het werk worden gezet met zowel technische inhoudelijk kennis, de vertaling daarvan naar praktijkoplossingen en met diepgaande wetgevingsjuridische kennis opdat teksten ook de juiste juridisch-technische formuleringen bevatten.

Voor de totstandkoming van normen (dus geen NTA en NPR in de wetgeving) is de beproefde werkwijze van teksttrio's de meest aangewezen werkwijze, zoals beschreven in de hiervoor genoemde uitgevoerde actieprogramma's.

6. Investeer in kennisopbouw en kennisoverdracht

Het proces van de totstandkoming van bouwregelgeving is in de loop der tijd verengd tot enkele ambtenaren op het ministerie die niet beschikken over brede technische en bouwpraktijk gerelateerde kennis en zonder voorafgaande raadpleging van alle belanghebbenden.

Ook bij het proces van de totstandkoming van normen wordt steeds meer afgeweken van de principes die in de actieplannen zijn beschreven. Met de invoering van het prijsmodel per 01.01.2024 heeft het principe van "wie betaalt, bepaalt" de overhand gekregen en doen de uitgangspunten van de bouwregelgeving er niet meer toe.

In het universitair onderwijs is er geen enkele aandacht voor de ontwikkeling van de bouwregelgeving en normen en de kennis van de achtergronden en uitgangspunten die daarbij moeten worden gehanteerd. Er is dan ook sprake van een enorme vergrijzing van de enkele nog actieve personen die wel over deze kennis en vaardigheden beschikken.

Het project "noodzakelijke herziening van de bouwregelgeving, daarbij inbegrepen de normen, is er bij gebaat als deze gelijktijdig wordt gebruikt om enthousiaste, jonge mensen op te leiden om kennis op te doen en in praktijk te brengen. De focus moet daarbij liggen op het vormen van een netwerk gericht op kennisoverdracht en het borgen van de continuïteit van de kennis en vaardigheden om de inhoud en toepassing van bouwregelgeving op orde te houden. Het is namelijk een utopie die brede kennis te kunnen verenigen in één of enkele personen. Daarvoor is het spectrum te breed en ontbreekt de tijd, gegeven de actualiteit van de

Brief

noodzakelijke herziening. Dat netwerk moet er voor zorgdragen dat de integrale benadering niet teloor gaat, zoals we wel zien bij de voorstellen van de adviesgroep STOER.

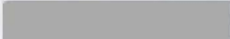
Het verdient daarnaast aanbeveling een leerstoel “bouwregelgeving” in te richten op TUD alwaar de kennis over de totstandkoming en de inhoud van de (internationale) bouwregelgeving wordt gedoceerd, opdat voor de toekomst personen paraat staan die de ontwikkeling van en de uitleg over de bouwregelgeving ter hand kunnen nemen. Dit is een actie die buiten dit project valt, maar wel van belang is voor de continuïteit.

7. Tijdspanne

De bedoeling is dat het project in januari 2026 van start gaat en in december 2026 een proeve van een gewijzigd Bbl wordt opgeleverd dat daarna alle procedures van JTC, OPB, internetconsultatie en parlementaire behandeling doorloopt.

met vriendelijke groet,

voorzitter van het Expertisecentrum Regelgeving Bouw

B&B

'Met STOER verdwijnt logica uit de bouwregelgeving', waarschuwt ERB

3 november 2025

Door [Redactie Bouwwereld](#)Tags: [Bouwbesluit](#)

Mona Keijzer en Caroline van der Plas (foto: Shutterstock).

PREMIUM

Nu de verkiezingen hebben plaatsgevonden, met D66 als grootste winnaar, stuurt Rob Wijnands een stevige brief naar de Tweede Kamer. Als voorzitter van het Expertisecentrum Regelgeving Bouw (ERB) is hij kritisch op het STOER-programma van Mona Keijzer. Hij noemt de ingrepen onder STOER een terugkeer naar de situatie van vóór het Bouwbesluit "een lappendeken van minimale eisen die niet langer de burger beschermen, maar de marges van de bouwer". We publiceren hier een samenvatting van de brief, zoals uitgebracht door het ERB.

"Toen de adviesgroep STOER haar rapport presenteerde, klonk het als een verademing: de bouw sneller, goedkoper en minder gereguleerd. Lagere plafonds, steilere trappen, soepelere geluidseisen en een eenvoudiger milieuprestatie-eis moesten de sector uit het moeras van regels trekken. Demissionair minister Mona Keijzer omarmde de voorstellen gretig. Twee dagen voor het Kamerdebat over de Wet versterking regie volkshuisvesting kondigde ze al aan vrijwel alle aanbevelingen te willen uitvoeren.

Maar volgens het Expertisecentrum Regelgeving Bouw (ERB) is precies dat het probleem. In een uitvoerige brief aan de Kamer stelt voorzitter Rob Wijnands dat het STOER-programma niet getuigt van deregulering, maar van ontregeling. Niet de regels zijn het probleem, maar het verlies aan kennis van waarom die regels ooit zijn gemaakt. "Niet STOER, maar SLIM," schrijft hij. Een oproep tot fundamentele herijking van het bouwstelsel, niet tot versimpeling ervan.

De echte pijn zit dieper

De brief wijst erop dat het Bouwbesluit en zijn opvolgers in ruim dertig jaar talloze keren zijn aangepast, vaak op detailniveau, soms met redactionele of juridisch-technische fouten. Die opeenstapeling van kleine wijzigingen heeft geleid tot een systeem dat intern incoherent is geworden. Het gevolg: eindeloze discussies, procedures en interpretatieverschillen.

STOER stelt voor om deze wirwar te lijf te gaan met een bot mes. Schrapen, versoepelen, loslaten. Maar volgens het ERB raakt dat precies de verkeerde plek. De zogenaamd overbodige regels zijn vaak de laatste resten van zorgvuldig opgebouwde samenhang tussen veiligheid, gezondheid en bruikbaarheid. Door ze te verwijderen, verdwijnt ook de logica van het systeem.

Lees ook:

Stoer of slim?

Nico Scholten over de ambitie van het kabinet om de regeldruk te verminderen met het programma STOER.

Wat STOER voorstelt

De adviesgroep bepleit onder meer het verlagen van plafonds van 2,60 naar 2,50 meter, het toestaan van steilere trappen en het loslaten van strengere daglichteisen in slaapkamers. Ook wil ze de aanscherping van de milieuprestatie-eis (MPG) afblazen en gemeenten minder ruimte geven om lokaal hogere duurzaamheidsnormen te stellen. Volgens STOER zou dat per woning tot een kostenbesparing van dertigduizend euro leiden.

Het Expertisecentrum wijst erop dat deze berekeningen weinig onderbouwd zijn en de maatschappelijke kosten volledig negeren. Een lager plafond lijkt een kleine ingreep, maar beïnvloedt het binnenklimaat en de ventilatie. Minder daglicht vergroot gezondheidsrisico's. En het versoepelen van geluidsnormen gaat direct ten koste van leefkwaliteit. Wijnands noemt het een terugkeer naar de situatie van voor het Bouwbesluit: een lappendeken van minimale eisen die niet langer de burger beschermt, maar de marges van de bouwer.

De vergeten basis van regelgeving

Om dat te begrijpen grijpt de brief terug op de ontstaansgeschiedenis van de bouwregelgeving. In de jaren tachtig werd het Bouwbesluit ontworpen als een uniform en technisch samenhangend kader. De basis lag in het Actieprogramma deregulering woningbouwregelgeving uit 1983, waarin juist werd gepleit voor helderheid, eenduidigheid en een minimumkwaliteit voor veiligheid, gezondheid en bruikbaarheid. Sindsdien is veel van die kennis verdampd. Regels zijn vereenvoudigd, hernoemd of aangepast zonder besef van hun onderlinge verband. Wat begon als een integrale balans tussen belangen, is verworden tot een mozaiek van losse voorschriften. STOER ziet vooral papierwerk, maar negeert dat achter elke regel een afweging schuilt tussen mens en omgeving.

Lees ook

Onbegrijpelijke bouwregelgeving: 5 eenvoudige voorbeelden

Met project STOER wil de overheid tegenstrijdige en overbodige regelgeving schrappen, maar moet de bouwregelgeving vooral niet eenvoudig en helder zijn? In dit artikel bespreekt Nico Scholten van Expertisecentrum Regelgeving Bouw vijf voorbeelden van onduidelijke regelgeving.

Niet schrappen maar herijken?

Het ERB pleit daarom niet voor minder regels, maar voor een fundamentele herziening: de bouwregelgeving opnieuw tegen het licht houden, vanuit de oorspronkelijke doelstellingen én het huidige tijdsgewricht. Een "SLIM"-aanpak, schrijft Wijnands: *Simpler Legislation for the Internal Market*. De regels moeten weer begrijpelijk en consistent worden, maar zonder te tornen aan de minimumkwaliteit van de gebouwde omgeving. Daarbij hoort ook een herwaardering van publieke waarden die in het STOER-rapport ontbreken: gezondheid, toegankelijkheid, veiligheid, klimaatbestendigheid en circulariteit. De brief wijst erop dat deze waarden niet alleen technische, maar ook maatschappelijke opbrengsten hebben. Wie de eisen verlaagt, zal dat uiteindelijk terugzien in hogere zorgkosten, energieverbruik en renovatie-uitgaven.

Kennis als sluitsteen

De brief raakt een gevoelige snaar in de sector: de vergrijzing van kennis over regelgeving. Waar vroeger brede commissies en klankbordgroepen werkten aan de totstandkoming van voorschriften, ligt die taak nu bij een klein aantal ambtenaren zonder praktijkervaring. Ook in het universitaire onderwijs is nauwelijks aandacht voor de ontwikkeling en achtergronden van bouwregelgeving. Het gevolg is een generatie die de letter van de norm kent, maar niet de geest. Dat maakt de regelgeving kwetsbaar voor simplificatie en opportunisme. Wijnands pleit daarom voor de oprichting van een leerstoel "bouwregelgeving" aan de TU Delft, en voor een netwerk waarin jonge professionals worden opgeleid om de continuïteit van kennis te waarborgen.

Een andere route naar vernieuwing

De brief eindigt met een concreet voorstel: begin in januari 2026 een project om het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl) volledig te herzien, met oplevering van een eerste concept in december 2026. De bedoeling is niet om het systeem te verzwaren, maar om het weer begrijpelijk en samenhangend te maken, met helder onderscheid tussen technische en administratieve voorschriften. Dat perspectief is wezenlijk anders dan de STOER-logica van "meer bouwen door minder eisen". Het stelt de vraag wat we eigenlijk willen bouwen: woningen die twintig jaar meegaan of gebouwen die een eeuw bruikbaar blijven.

Regels zijn nooit het probleem

De discussie over deregulering in de bouw is niet nieuw, maar deze brief legt haar zwakke plek bloot. Regels zijn nooit het probleem geweest, maar het ontbreken van begrip voor hun samenhang wel. De keuze is niet tussen snel of traag, maar tussen kortzichtig en toekomstbestendig.

Wie werkelijk toekomstgericht wil bouwen, doet dat niet door de lat te verlagen, maar door weer te begrijpen waarom die er ooit lag.

Blijf voorop in de bouw met de Bouwwereld nieuwsbrief

Ontvang elke week het laatste (product)nieuws, trends en ontwikkelingen over bouwtechniek in je mailbox. Sluit je aan bij 16.000 bouwprofessionals en mis niets!

Aanklikken

Tags: [Bouwschuld](#)

[X](#) [i](#) [f](#) [in](#)

DIT VIND JE MISSCHIEEN OOK INTERESSANT

Premium

Premium

Premium

Premium

<
sen bij het
egen
id laat
su staan

Een heet najaar rond de
Omgevingswet en Wkb

Verkeerde keuzen

Wat is het Besluit
bouwwerken leefomgeving
(Bbl)?

>
Het falliete denker
Wkb, deel 3

Premium artikelen

[Met STOER verdwijnt logica uit de bouwregelgeving, waarschuwt ERB](#)

DIT VIND JE MISSCHIEN OOK INTERESSANT

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Expertisecentrum Regelgeving Bouw

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

Kenmerk: 202500237

Den Haag, 24 november 2025

Geachte [Redacted],

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Hooftachtend,

[Redacted Signature]
Sybrand Buma
Informatieur